Eisenstadt, Joshua
Kitve Yehoshu'a Barzilai

— סתם מקשן עם הארץ — התקלס בו זנוח.

— הביטו נא על זנוח — אמר ארבאלי — איך ירקד היום כעגל, אין זאת כי לכבוד הבציר שם את משקפיו הכחולות על עיניו ומבעדם יביט על העולם.

— שומו שמים! הגם ארבאלי במחשבי חשבונות ובמקוננים? מתי נכנסה בך הרוח הרעה הזאת? חי פרעה, הוא סוסי הלבן שהלך למנוחות, כי מהגפן שהנני מקופל תחתיה לקטתי יותר משני רוטל ענבים.

— רב לכם להשתעשע במליצות ופתגמים — צעק עליהם הלוי — המלאכה מרובה ועד הצהרים עלינו לבצור ענבים אשר יספיקו לדריכה עד מחר בבקר.

הבוצרים שמו לבם לדברי חברם, ובמשך שעה נמלאו שלשים סלים.

— למה הבאת הנה את הילדים? הלא יפריעונו ממלאכתנו—אמר הררי בתלונה אל הצעיר אשר הביא אתו כעשרה ילדים בעגלה אשר באה לקחת את הענבים.

— אל נא באפך, לאמר: בחוטמך—ענהו זנוח—הילדים לא יפריעונו כלל, אדרבא יועילו לגרש מפה השד המשרה בקרבם עצבת, באו נא צפרי ואפרחי הנה, גשו נא אלי אהובי, דבשי, נופתי וצופי, כך, כך! יונקי ועוללי! פה, פה תחת האשרה הרכה והרעננה כמוכם שבו, פזזו, רקדו, כרכרו סביבה ועשו הלולים,—אמר זנוח אל הילדים, בהובילו אותם אל האשרה הנטועה בטבור הכרם. ובטרם שב עוד אל מקומו כבר רקדו סביבה וישירו:

מַלְאוּ אַחַי הַסַּלִּים
מַלְאוּ בָּעֲנָבִים
הֵידָד יַחַד נִקְרָא
עֵת נִדְרְכָה בַּיְקָבִים.

יְקָבֵנוּ יַיִן נְמַלֵּא
אָז נִשְׂמַח נָרִיעַ
כֻּלָּנוּ יַחַד בְּשִׂמְחָה
הֵידָד אָז נַשְׁמִיעַ.

וזנוח עונה אחריהם:

עַתָּה אַחַי בִּצְרוּ
הַגְּפָנִים נָא בַּצֵּרוּ
תָּשׁוּבוּ הַבַּיְתָה
אָז תָּשִׁירוּ תְּזַמֵּרוּ *).

ושירת הילדים נסכה רוח שמחה וגיל על כל הבוצרים, וקול הידד נשמע מכל הכרמים.

*) השיר הזה לקוח מכתבי ג.

בני! גרשו מלבבכם הקנאה ואהבת הבצע המעבירות אתכם על דעתכם ועל דעת אללה, אהבו את כל איש ובפרט את היהודים שהם אחינו בני אברהים סידנא כמונו, למדו מהם טהרת המדות, לכו והתבוננו אל דרכי חייהם, ותראו, כי אין להם אף מושג קל מכל תועבות הכנענים שאתם להוטים אחריהן, שימו זאת אל לבכם, בנים, קחו מוסר, ואם אין, תדעו כי מרה תהיה אחריתכם...

הזקן נשא עיניו השמימה ויסתכל בהסהר והכוכבים, כמו יזמינם להיות לעדים כי התרה בצאן מרעיתו. דומיה ארוכה שררה בין המסובים אשר ישבו בלי נוע כמו נרתקו למקומם.

— בחיאַת אנבי*), הצדק לשם אחמד—אמרו אחדים בקול דממה.

— ששית די והותר—הגיד השיך בעל הזקן החד—מחר בבקר נלך אל המושבה ונבקש מהם סליחה על כי גרמנו להם עכוב בהבציר והדישה ונגמור הדבר לתת לנו ששית ויתנו „לירתן בקשיש"**).

— בקשיש ! בקשיש ! — קרא הערבי אשר פני שועל לו ועיניו הבריקו ואת דבריו שנו מרבות הנאספים.

— בק־שישש בקשישש !—אמר השיך הזקן בלאט ואנחה עמוקה התפרצה מלבו, ובהסירו אדרתו מעל כתפיו, פרשה על הארץ, הסיב פניו לדרום וכרע עליה להתפלל.

ז.

הסר בתי ידך, קורא יקר! פשוט גם צוארונך הלבן, השלך גם אדרתך, איש לא ילעג לך פה, וקח סל כמוני ויחד נעזר לאחינו הגדרים לבצר כרמיהם; אך אל תרחק ללכת, עמוד בשורה התיכונה יחד עמדי, למען נוכל לשמוע שיחות הקולוניסטים הבוצרים משני עברינו.

— הבשלו האשכולות יותר מכפי צרכם ? — אמר גדרוני בלחש כאדם הדובר לנפשו.

— פניך זועפים היום כפני איש שראה בחלומו שלשה סלי חרי, הקניטו זנוח בנגנו שלש מלות האחרונות בנגון הפזמון.

— עשרה קנתר טול ששית, הרי נשארו שמונה קנתר ושלשים וארבעה רוטל—אמר אל הררי מבלי פנות אל דברי זנוח.

— תפח רוחכם בעלי חשבונות ! בחיי כדרלעומר כי מתאוננים אתם — הגיד זנוח בשומו פניו אל הררי וגדרוני.

— מה דעתכם היצליח הקוניאק? היעלה היין יפה? — שאל הלוי בהרימו מעט ראשו הכפוף תחת דליות הגפנים.

*) בחיי הנביא. **) שתי לירות תורקיות.

— אבל יתנו גם עתה החמשית—אמר הערבי אשר פני שועל לו.

— כן חליל דובר, יתנו גם הפעם החמשית—החליטו רוב הנאספים.

השיך הזקן הרים שמיכתו אשר צנחה מעל כתפו, וירק פעמים אחדות ובהרימו ידו למעלה קרא ברגש:

— אַללה יאַחיד לאַ שַׁריכּ לֶה*).

— לאַ אַללַה אילאַ אַללַה וַמְחַמַּד רַסול אַללַה**)—נשמע מפיות רבים.

— בחיאַת סידנא אברהים אלכליל***) — קרא הזקן בקומו מהארץ—ובעיניו השחורות הביט אל כל הנאספים — אברהים הוא אבינו והוא אבי איסראיל הם היהודים, הן כולכם יודעים, כי אדניא לליהוד ולהם הארץ, ולמה זה תשנאו את אחיכם ותתנגדו לחפץ האל? ומה עשו לכם היהודים בני המושבה? הטוב טוב היה לכם בעת אשר בחלקם שלטו האֶפנדים הגאיונים? אתם הצעירים אינכם יודעים איך באה האדמה ברשות האֶפנדים, אולם אתם חברי השיכים זוכרים זאת היטב, ספרו נא לאחינו את העשק והמרוצה אשר סבלנו מהאצילים. אנחנו זרענו וקצרנו והם אספו, החלק הטוב לקחו להם והמסים והארנוניות הטילו עלינו, וכאשר זעקנו על החמס והשוד, חלקו לנו חבלים ביד רחבה, ומאז בא חלקם תחת ידי היהודים הלא הוסרה המעמסה וגורלנו הוטב.—בני! הלא תזכרו, כי כאשר באו היהודים להתישב במושבותם אמרתי לכם: חיו אתם בטוב והתהלכו כאחים עמהם וייטב לשניכם; ארבע שנים מאנתם לשמוע בעצתי הטובה ויום יום רבתם אתם, כי שמעתם בקול השטן אשר השיאכם לזה. ורק אחרי אשר אבדתם זמן וכסף לריק השלמתם להם. הגידו נא בעצמכם: האם לא הטבתם בזה לנפשכם? האין היהודים השכנים היותר טובים? העומדים הם מרחוק בצר לנו? האם עשקו את מי מכם? אם עשו כזאת — ספרו נא לי ומכיסי אשלם, ומדוע זה תחפצו לחמוס אותם ולהבנות מחורבנם? מדוע הנכם דורשים ששית? הן אך הזבורית מכרו להם, ואם אמנם יש להם ששית מאדמת הכפר, אבל הלא תדעו כי אף שלישית אדמתם איננה מסוגלת לזריעה, והכרמים אשר אתם אומרים כי הם מעשירים את היהודים, הלא אין מביאים להם כל הכנסה ועוד מוציאים מהם ממון רב לחביתין ומכונות ועוד מיני דברים שאינני יודע איך לכנותם, והנני מתפלא תמיד איך חכמים כיהודים משקיעים כל כספם בדברים טפלים כגפנים ויין. לו היה אללה בלבבכם, כי אז לא דרשתם מאתם לא ששית ולא שביעית או שמינית, כי אם מה שמגיע לכם באמת, הלא כולכם יודעים, כי הם לא היו מעלימים מאתנו אף פרוטה אחת, שמעוני

*) אלהים אחד ואין שותף לו. **) אין אל זולתי ד׳ ומחמד שליח ד׳.
***) בחיי ארוננו אברהם ידיד ד׳.

יושבים במעגל פלחי כתרה סביב שלשה שיכי הכפר העטופים בשמיכות שחורות ונרגילות*) בפיהם. עיני כלם נשואות אל פני הישיש היושב בתוך, אשר זקנו הלבן, הסובב את פניו השחרחרים והמלאים, האציל עליו „הדרת זקנים", ועיניו השחורות, המכוסות בגבות לבנות גדולות, נתנו לו תאר אדם המעלה.

— מה החלטתם בני?—שאל הזקן את המסובים.

רגעים אחדים החרישו הנאספים. ואחרי כן קם איש כבן ארבעים, אשר עיניו השקועות בחוריהן והמוסבות בלי הרף העידו על ערמת לבו, וסנטרו החד המכוסה רק בשערות אחדות נתנו לו צורת שועל, ויאמר:

— אסתכפר אללה**) מלהיות עשוקים כאלה ולקבל מהיהודים אך הששית. הן הם עשירים, להם יש בתים יפים וגדולים וכרמים.

— על היהודים לתת המחצה—קרא איש שתום העין אשר החזיק מקטרת קטנה בפיו ורירו יורד על קצה זקנו החד.

— עוד יותר ממחצה—קראו קולות אחדים.

— שני שלישים — צעקו אחרים והמהומה רבתה מאד, עד כי נראו כמריבים זה עם זה.

— ומה דעתכם ? — שאל השיך הזקן את שני חבריו, בהרימו קולו מיתר הדוברים. אחד הנשאלים משך בכח את הנרגילה ואחר שמלא פיו בעשן הוציאו לאט והתבונן היטב אל העגילים והקוים שנהיו מעשנו, כאלו מהם תלויה עצתו, אחרי כן פנה אל הנאספים ויאמר:

— שמעוני, אחי, אַדניאַי לליהוד***). כל היושבים נדמו ויעשו אזנם כאפרכסת לשמוע דברי השיך המצטין בשנאתו ליהודים. — הנכם יודעים — הוסיף להגיד בהעתיקו הנרגילה ממקומה—את שנאתי להם, המסוכנים לנו יותר מהכפרים, ועד כמה הנני רוצה להפסיד ממונם בפרט בעת שמזה תצמח טובה לנו, אבל דעו לכם אחי, כי הם התקיפים והם החכמים — לכל אחד מהם יש הרבה עקל****) בקדקדו יותר מעשרה משלנו—ובהיות לנו עסק עמהם אנו צריכים להיות ערומים מאד ולעשות מעשינו בזהירות גדולה, ורק לאט לאט נוכל להם, כי אם נדרש מהם בפעם אחת הרבה, ימצאו דרכים רבים להכריענו תחתם, ועל כן נסתפק בשנה זו בששית כפי הצעת הרשות, ובשנה השנית נוציא חמישית ובשלישית— רביעית, עד כי המה יהיו הגמלים אשר עליהם נעמים כל משא העשר.

— טיב טיב!*****)—קראו רבים.

---

*) „נרגילה" מקטרת מחוברת לבקבוק מים, הנכבדה וחביבה מאד על רוב הערביים.
**) ד' יסלח.
) התבל ליהודים. *) שכל. *****) טוב טוב.

— הנה התוכחתם פה על הישוב, על מצבו, על הארץ, טבעה, תכונתה וחוקיה, דברתם ראמות על הרעיון בכלל, כמו מורים הנכם לעמנו ובידכם להתוות לו דרכו; אולם אנכי אדם פשוט הנני, ולא אוכל לעוף במרומים כמוכם ולבקש דרך להכלל, וכאדם פשוט הנני שופט אך על הפרט: עלי לבדי, והנני אומר, כי באתי הנה מטעם פשוט מאד, והוא: בדרכי חיי, במנהגי ובכל הליכותי, הנני חי ככל אחי היהודים, על פי המשפטים והמנהגים הערוכים לפי רוח הארץ הזאת; החיים האלה היו עלי למשא בשבתי בארץ נכריה אשר כל מעשי מן הבקר עד הערב, זרים לה כאשר זר הנני להעם היושב עליה, שאך במקרה התגלגלו אבותי שמה, ומובן מאליו, כי צריך הייתי להשתמש במקרה, אף לשוש עליו, אשר השיבני אל מקומי וארצי, פה הנני חש כי הנני חי חיי אדם טבעי: לפי אויר ארצו ונטית רוחו ורוח יושביה, אמנם אני סובל בה עתה, כי עם הארץ עוד יחשבני לזר לו ומתנכר לי; ואמנם איזה זרות נדבקו בי ובאבותי בהתהלכנו מגוי אל גוי, ועל כן ארגיש יסורים ומכאובים שמרגיש כל גר בכל העולם; אולם תקותי תאמצני, כי בני הנולד פה לא יחוש כל זאת, ובעלות עשבים בלחיי ישכח כי אביו התגורר במקרה בארץ אחרת, ויחוש את עצמו פה כאזרח, וכן יהיה בעיני עם הארץ.

— מוכרח אני להודות — אמר אלי הבני בצאתו מבית הכנסת — כי בכח התקשרות להארץ מורשת אבות כזו, נקל יותר להפוך סלעי הרי יהודה לגני עדן מלהוציא לחם מעדי עדיות שבארגנטינא, אשר כל עמלנו לא יועילו לנו לחבב אף מעט את הארץ ההיא על אחינו היושבים בה, שציון חרותה על לבם ומעורבת בחלבם ודמם.

ו.

כבר פנה יום הראשון, הוא יום השלישי בחודש החמישי, כוכבי נשף נראו בשחקים והירח, אשר מראה מגל דק לו, הופיע מעל ההרים ובאור כהה האיר להיושבים על שתי גבעות הנשקפות אשה מול רעותה. על האחת ישבו בני גדרה, אשר ראינו אותם אתמול בעת האספה בהועצם יחד עם לשמוע לעצת הרשות בפי המוכתר ששב היום מעזה, ולתת ששית ממעשר כפר כתרה, ובאופן הזה יעלה להם העשר כשמונה עשר למאה, או לחכות להשמאים שפלחי הכפר אומרים להביא, ואז אפשר, כי השמאים—אשר עליהם יקוו הוכרי העשר כי יעריכו את חלק הגדרים ביותר מששית—יוציאו לאור משפטם ויפקדו לתת את חלק העשר רק כפי שהוא מגיע באמת. ועל הגבעה השנית, על ה„מזבלה" *)

*) גל זבל, כי כן דרך הפלחים להאסף על קופת הזבל שבקצה כל כפר, ושם הם חותכים כל עניניהם.

כל, עלינו איפוא ללכת בדרכנו הלאה למשך בעול עד שידנו מגעת; אם נוכל לעמוד לבדנו טוב, ולא—יעזורונו אחינו בני הגולה לשאת בעול, כי הלא יודעים הם! כי לא בשביל אָשרנו הפרטי עלינו הנה, וכה נעבד—אולי כל ימינו—עד כי אנו או בנינו יזכו כי הממשלה הרוממה תכירם לטובה, כמו שהגיד מר הבני, והיא בעצמה תפלס נתיב להקולוניזציא, ואז יסדרו גאוני עמנו כי המעשר ילך לצרכי הוצאות המושבות הרבות—שעתה הדברים באים מקופת הנדיב או הו"צ—והנחוצות כמו: שו"ב, בתי ספר, רופא וסמים; ואדות השביעית כבר הראו טובי גאונינו כי מתאמצים להקל הדבר בכל האפשר. ובנוגע לשמנות הארץ וטיבה, הנני קורא מחאה בכל כחי. בחינות הכימיק נעשו במושבות אחדות שעדותיהן הנה מהטרשים שבטרשים שבארץ ישראל, ובאותות ומופתים ומספרים מדויקים הנני יכול להראות כי טובה אדמת ארצנו מאד ומביאה שכר טוב לעובדיה, וכי אין לך גרמוד אדמה, גם מהזבורית שבזבורית, שלא יהיה מסוגל לאיזה מטע, והנני מחייב את ראשי אם לא אראה במספרים אמתיים: כפעמים שתים—ארבע, שיש לאל ידי עני חרוץ אשר יתנו לו אדמה ובית ויתר מחסורי האכר — אם אך ינתנו לו כל הדברים כדבעי ובזמנם—לחיות בשנה השלישית מחלקת אדמתו ולשלם כל הכסף שהוציאו עליו במשך עשרים שנה, וכי הוא ובני משפחתו יעמדו על בסיס טוב. באופנים שונים יש לבוא למטרה זו, אולם אין פה המקום לפורטם.

— והקדחת ומחלת העינים אָין?—שאל הבני בצחוק מר על שפתיו, אחרי אשר לא מצא מענה על דברי הלוי.

— מחלות הנה ככל המחלות שבעולם—ענה יצהרי—אבל לא יותר, ואיה מקום הארץ אשר לא תשלטנה בה מחלות ידועות? להאחת חלק ד' רזון ושחפת, להשניה דלקת, ולארצנו מחלות עינים וקדחת, ששתיהן אינן מסוכנות אם תשים לב לדרוש בעצת רופא. השנה הזאת הודות לאל, שנה טובה מאד, אבל בשתי שנים הקודמות התהלכה הקדחת בעזוז המתה, ובכל זאת צא וחשוב מספר המתים ותמצא כי פחות הוא מכפי שהוא ברוב ארצות אירופא הסובלות זה שלש שנים מתגרת החלירע המתהלכת בהן, ואנחנו תהלה לאל, לא ידענו רע, שלמנו לפעמים המס להמות, ע"י הקדחת, אבל פחות הרבה מיתר המדינות; סבלנו ממחלות עינים, אולם פחות ממה שסובלים בתמידות במצרים וביתר מדינות החמות. ובטוח הנני כי כל מה שיתרחב הישוב ותרבינה הנטיעות ותתיבשנה הבצות תמעטנה הקדחת ומדוה העינים.

הדומיה אשר שררה רגעים אחדים, אחרי שכלה יצהרי דבריו, נפסקה ואיש אחד מהנאספים התעורר ממקומו ויאמר:

שהכסף יענה הכל במדינות כאלה ובאמת נגד החוק לא יועיל כל כפר, וכל הבקשישים הגדולים שנותנים הם רק שימלאו את הדין בלי „עצלות האזיאטית", ולולא היתה לי איזו ידיעה בענינים המדיניים, לקחתי ממשפטי זה ראיה נגד הישוב: הייתי מוכיח שאף לשוא יבטחו, כי בבקשיש אפשר להנצל מגזירת הכניסה ואיסור קנית קרקעות; לכנוס אולי אפשר ע"י בקשיש, באשר אין כל חוק האוסר כניסת יחידים, אבל להשיג זכות אזרח אי אפשר, כשם שאי אפשר לקנות עתה קרקעות ע"י יהודים נתיני רוסיא אוסטריא ורומיניא שהתישבו פה אחר הגזירה. אולם, כאשר אמרתי, מקצת ידיעתי בהליכות המדינות אומרת לי: כי כל הגזירות תתבטלנה באותה השעה אשר יוכח השער הגבוה, כי אמנם יש בכם תועלת להמדינה—אם מפאת חריצותכם והשכלתכם, או מפאת אמון רוחכם להממשלה, וכי אזרחים מועילים אתם, אולם אני אומר, כי מלבד משא המסים והמצות התלויות בארץ, אדמת פלשתינא רזה עתה מאד, וכפי הרשימות שיש בידי מבחינות הכימיק .N היא עומדת במצב שפל מאד, וגם העדיות שבעדיות אשר בהגליל ועבר הירדן רחוקות ממובן העדיות שברוסיא וגם שבארגנטינא.

— צור ישראל! — זעק יטורי בהכותו על השלחן בכח עד כי נעו כתלי בית הכנסת הדקים, ועיניו הטרוטות הבריקו זיקי אש — האם בחלום או בהקיץ הנני שומע דבריכם? את מי תגידו מלים? הלא אנכי אכר אנכי פה זה עשר שנה. תנו לי עוד מאה דולם אדמה כמו השלשים ושמנה דולם שזרענו השנה, והריני נותן לכם במתנה גמורה כרמי וגפני, והנני מקבל עלי ה„עשר" המעשר והתרומה ולתת כל המסים והמשאות שיש בארצנו, הן בדידן והן בדידהו.—חא־חא! הראיתם ממה נבהלו? הא־הא! מהמעשר והתרומה, יעידו בי כל יודעי אם מכרתי מימי תבואה או פירות בלתי מתוקנים — אם נתתי כל המעשר או נצלתי מהלק ע"י הערמה אין זה נוגע לכם, די לכם לדעת כי נתתי כדין ואתן גם להבא, והלואי השתי כל תלאות החיים, כמו שאנו חשים משא המעשר ויתר המצות התלויות בארץ.

— שמעו רעי ואהוה דעי גם אני—אמר הלוי בהעבירו ידו על זקנו הקטן— האדון הבני מפחידנו בשני דברים: במסי הממשלה והדת ובריזון האדמה, מודה אני לו בדבר הראשון, כי אמנם כבד מעט עול דרך ארץ שנזדוג פה עם עול תורה, ובמצב הנוכחי קשה עלינו להתקיים פה; אבל אחי! עלינו לזכור תמיד! כי לא באנו להתענג על חופש ודרור ולהשביע בצחצחות נפשנו ובמעדנים גויתנו. מטרתנו הלא לתקוע, ברשיון הממשלה הרוממה, יתד בארץ אבותינו, בארץ שאנו חוננים גם את אבניה ועפרה יקר לנו מחיינו, וביום שהצגנו רגלינו עליה, לפני עשר שנה, החלטנו לחיות, לו גם חיים מרים מאד, עליה ולבלי לשוב מפני

— אדוני ורעי! — קרא הבני — גמרתם ענינכם. הרשוני נא לדבר אתכם בהתגלות־לב, אדרבה, אני שואל אתכם בעצמכם: האפשר להתקים פה? צאו וחשבו: ה„עשר", המעשר, התרומה, תרומת מעשר ושביעית, ולו יהי כי תסדרו דבר העשר ויעלה לכם רק כעשתי עשר למאה, כדינא דמלכותא, ועל המעשר תערימו, האם תוכלו לעמוד נגד מצוות התלויות בארץ כערלה ושביעית, אשר אחרי כל ההיתרים, הנזק רב מאד, ואם תצרפו המסים והמצות יחד תמצאו כי כחמשים למאה לפחות, לוקחים המה מכם, הלא נבל תבלו ותכרעו תחת המשא הנורא הזה.

— הדבר איננו איום כל כך—השיב אחד הקולוניסטים—מס העשר אמנם מס כבד הוא, אבל זולת מס ה„ורקה" הקטן מאד, אין שום מסים אחרים. ואם תחשוב את המסים הרבים, המוטלים על כל דבר אף במדינות המתוקנות, נמצא כי משלמים כפלים מכפי שמשלמים אנחנו. אמת הדבר, כי הגבאים מתחכמים בהעשר להגאתם ודורשים יותר מהשעור, אבל הם יכלו לעשות זאת, מפני שאדמות המושבות האלה עוד משותפות עם אדמת הכפרים בהמסים, ובבאנו לחכור את העשר עלינו לחכור גם חלקי הפלחים, ואז נהיה מוכרחים להתעשק אתם בעד חלקם והיה נהיה כחומסים בעיניהם — כי הלא המה יחפצו להשתכר מאתנו ולתת פחות מהשעור, כדרכם—ובזאת לא נחפוץ, ומוטב לנו לסבול איזה זמן עד כי נבדיל את אדמתנו מאדמת הפלחים גם בדבר המסים.

— כנים דברי ארבאלי! — קראו קולות רבים.

— הנפים הנכם כולכם! — קרא התיר ג. נ. ופניו הלבינו — יראים אתם להשמיע האמת לפני כותלי ביתכם, הלא שש שנים גרתי בארץ והייתי קולו־ניסט כמוכם והנני יודע דרכי הפקידים הקטנים. התדמו כי ממשלת תוגרמה הרוממה תודה לכם על אשר תקבלו באהבה משא הפקידים הקטנים? לא ולא! יבא יום ותפקוד עליכם—חפצי לאמר: מכל אלה שיש בידם למחות—את עונכם זה. ואם אמרתי אספר את כל התעלולים אשר ראיתי בעברי בגליל לא תספיק לנו הלילה, אבל מקרה אחד הנני נכון לספר לפניכם וממנו תקישו על השאר.

— אני נקריתי ב...

— אל נא באפך חביבי!—אמר אלי גדרני, הן תספר לנו „ספורי מעשיות" כמו אך תמול באנו מחו"ל, תודה לאל הננו יושבים פה עשר שנה, יודעים אנו את נמוסי המדינה ומשפטיה וגם תהלוכות פקידיה הקטנים — „אין השד שחור כמו שמתארים אותו". בכל מדינה ואף באמריקה יש ויש כאלה.

— זר אני ביניכם ועובר אורח בהארץ—נכנס הבני לתוך שיחת גדרני— אולם בנסעי זה שני חדשים בסוריא ופלשתינא נוכחתי: כי שקר בפי האומרים

שמונה, וכיצד שלא תחכם ה„אשת חיל" המנצחת שמה על הבוש הילקוטים תרגיש חסרון שלא יכול להמנות.

— ולמה תשב פה?

— ואנה אלך?

— לארגנטינא, שם מקומך, שם תעבוד ותאכל לחם, מובטחני כי יקבלוך בידים פשוטות, אף אני נכון להשתדל בעדך.

— העד אור הבוקר תמלאון את התרמלים, כלו מעשיכן נשים! ואתם בנים הלא כליתם לשתות התה קומו ולכו!—אמר אדון הבית בקול פקודה, בשומו תרמילו על שכמו ובלקחו מטהו שם עיניו אל הבני ויאמר:

— לקוסטינא אני הולך בכל שבוע ולארגנטינא לא אלך אף פעם אחת בחיי, וגם אלה לא ילכו כל זמן שהנשמה בקרבי.

— ולמה? הטוב לך להיות „פועל" פה מקולוניסט שמה?

— יען כי בארץ ישראלל אני, ואף מאה מששתדדלים לא יוציאוני מפה, ענה האיש בצאתו על בניו, הנושאים תרמילים על שכמם החוצה, ובהיותו ברחוב קרא מרחוק: „שבוע טוב אדונים! צאתכם לשלום מכובדים!"

— מי יתן כי עשירית מהתקשרות אל הארץ שאני רואה פה תהי בארגנטינא—אמר רעי כמדבר אל נפשו.

— תררועה תררועה — נשמע קול שופר, ומבלי להכות לשאלת חברי משכתיו אל בית הכנסת הדל, הבנוי מקרשים דקים, בבארי לו כי קול השופר מורה כי יתאספו הקולוניסטים להאספה אשר אדותה נדברו היום. כעבור רגעים אחדים החלה האספה. מספר הנאספים היה כחמשה עשר, כולם כבני שלשים, ורק זקן אחד היה ביניהם, פני רובם מפיקים עוז ודאגה גם יחד וחותם „אנשי מדע" טבוע עליהם. המזכיר באר, כי מטרת האספה: להחליט אם לבצר מחר את הכרמים בטרם שב ה„מוכתר"*) מעזה שהלך לקבול בשם הקולוניסטים על פלחי הכפר חוכרי העשר על כי דורשים כפלים מהעשר המגיע להם באמת. מצד אחד נחוץ לבצור מחר; כי לא רק ענבי הודו, שמהם יעשו הקולוניסטים יין, כי אם גם ענבי צרפת, שמהם יעשה הקוניאק נתבשלו כל צרכם ומשקלם הולך ופוחת; אולם מצד שני תתן הבצירה שלא ב־רשות פתחון פה להוכרי העשר לבקש עוד יותר, באמרם כי משקל הענבים הנבצרים עולה עשר פעמים יותר ממה שאומרים הקולוניסטים. אחר משא ומתן שארך יותר משעה, החליטו להכות עד יום השני, ואם גם מחר לא ישוב המוכתר יבצרו בלעדו, כי לאחר את הבציר עוד יום אי אפשר.

*) מורשה עדת יהודים המתאים לתאר „שיך".

וצמה שחורה יושבים על יד „גמרא" ולומדים. „הלא זאת העלמה אשר באה עם הוריה בשנה העברה ואשר ראינוה אמש בבית ארבאלי", אמר אלי השני; ואחרי שאמרתי לו כי לא שגה ברואה, בקשני לבוא הביתה. העלמה הזאת הבטיחה לי כבר ללמוד לפני דף גמרא, ע"כ השתמשתי במקרה הזה ונכנסתי עם חברי אל בית הלומדים, ואחר שברכנום בשבוע טוב בקשנום שלא יפסיקו למודם, כי הפצנו שנינו לדעת היודעת הלומדת את הסוגיא הקשה אשר לפניה עד כי תוכל ללמדה לאחרים, ומה נשתוממנו בשמענו, כי אמנם תדע לבאר את הסוגיא כאחד ה„לומדים". „שאי נא לי עדינה—אמר הבני אל הלומדת, אחרי אשר כלתה שעור למודה עם אחיה — האם לא ינעם לך לקרוא בספרים האלה המונחים לפניך על השלחן, למשל בטורגינוב, או אף ב„הרעם" ל„זולו". העלמה החרישה מעט ואחרי כן השיבה: „זה תלוי לפי מצב רוחי, עתה כאשר אבי שוכב על ערש דוי בראשון לציון ואנכי יודעת כי יצטער מאד אם יעזוב אחי הטרוד כל היום בעבודת הכרם, את התלמוד, מצאתי ענג גדול בלמוד השעור גפ"ת, כי הנני יודעת שעשיתי בזאת נחת רוח גדולה לאבי".—„אחרי ראותי את העלמה הזאת, אוכל לתאר לי על נקלה דמות בנות ירושלים במאה שבה נחרב הבית: בעת אשר הכמת ישראל ויון השתמשו בערבוביא", אמר אלי רעי אחרי שיצאנו מהבית ושבנו לטיל ברחוב המושבה. „יהי השבוע הבא לישועה ורוחה" נשמע קול איש מחלון הבית העומד בקצה אחת החצרות, ואחריו ענו קולות אחדים „מהרה תהיה גאולה". על פי בקשת רעי סרנו אל הלון המשוררים, ומתוכם ראינו ארבעה גברים ונער אחד יושבים צפופים אל שלחן קטן אשר כוסות תה ערוכים עליו, ושלש נשים שמו בגדים ולהם בילקוטם, וילדה קטנה עומדת עליהן ומבטת על מעשיהן, „אוי לכם רופאים ורוקחים—אמרתי בלבי בהביטי על פני בני הבית הבריאים—אם כל האנשים ידמו לשוכני הבית הקטן הזה". „האפשר לשאול את בעל הבית למצבו?" שאלני הבני בלאט. „אפשר—השבתי- אך לאט לו כי איננו מהדיקנים בלישנם אם נוגעים ב„חבת ציון" וביחוד בפני בניו". — „בי, אדוני, איפה אתם עובדים?"—„בקוסטינא".—„כמה עובדים יש במשפחתך וכמה אתם מרויחים יחד בחודש?"

— „כנגד ארבעה בנים דברה תורה", כי הילד בעל הלהיים העבות איננו מן המנין, עוד טרם יניח תפילין ועוד יספיק לשאת משא החיים, ועד אז ילמד מעט — ואנו ארבעתנו מקבלים בעד עבודתנו שלשים וששה גרוש ליום, שהם כשמונה דְנרי נפוליון בחודש.

— היספיק השכר למחיתכם ?

— כה„חלה" הנחלקת ל„המוציא"; תשע פיות אני מונה והדנרים אינם אלא

נרד מהגבעה, נראה בכרמים, אלי אלי! מה יפו ומה נחמדו! עוד מרחוק נראות טורי אשכלות רבות הצבעים הסרוחות על הארץ, ויש אשר תכסנה גם את הענבים, אולם גם פה לא ישמח הלב; כי הגבעות השוממות מרובות מהנטועות, ומראה ההזמי וההיגי השרופים מהשמש, וההדרדרים והסלונים יסף רוח תוגה וישחית הוד מראה הכרמים המעטים. הנה בסוכה בהכרם אשר על הר מכבי ישב נוטר הכרמים שקוע ברוב שרעפיו, צעיר נחמד המושך לב הרואים בחוט של חן הנטוי על פניו. ער היה כל הלילה, בכל זאת לא יישן גם עתה, הוא מביט כמוני על מיץ הענבים הנוזל על הארץ, כי כבר נתבשלו יותר מצרכם. אותו אפשר לשאל: מדוע לא יבצרו את הענבים? הלא עוד מעט ויעשו צמוקים, אך אין כל צורך להפריע את הצעיר ממחשבותיו, התשובה מובנת מאליה, יד חוכרי העשר גם בזה.— הרוח הקר חדל. השמש לוהטת. עת לשוב הביתה.

ה.

נעמה עלי מנוחת השבת בחברת קולוניסטי גדרה ושני תירים ילידי הצפון שבאו בערב שבת עם חשכה להמושבה, האחד הוא מר נ. נ. שעלה עם החלוצים הראשונים ונמנה בין קולוניסטי..... אך זה כחמש שנה החליף אתו בעט ומאז התישב בחו"ל, ומשמה יכתוב אמרי שפר, בשפת לועז, על הישוב, וגעגועיו לארץ הביאוהו הנה. והשני צעיר מלומד שמצב עמנו נוגע מאד ללבו, והפיץ מאד כי מרבית בניו יעמדו על הקרקע, ואחת היא לו אם תמצא בקרבת ים התיכון או מעבר לים האטלנטי, והעיקר הוא: כי תוכל להשביע את עובדיה לחם. ומרגליה בפומיה: „טובה ערוגה אחת של עדית בכל מקום שהוא מכל הררי עד וגבעות עולם הכתובים באצבע ההיסתוריא". כאשר פנה היום וכוכבי נשף נראו בשמים, ומנורות נפט בבתי הקולוניסטים נתנו אורם הלכתי עם הבני — זה שם הצעיר הנזכר— לטיל ברחוב המושבה. במשך יום השבת ידע גם רעי את כל בני המושבה ולבו גם בהם, כאלו ידע אותם שנים רבות. כידידים נאמנים וכבני כפרים אמתים הרשינו לנו לברך את בני המושבה בשבוע טוב— וגם לבוא בשיחות קצרות — דרך החלונות את בני המושבה המשיבים נפשם במלוגמא של מוצאי שבת ממיחמים רותחים העומדים לפניהם. „האי יש בו מותר יחזיר לשלפניו לכלם מבעי ליה" נשמעו שני קולות מחלון בית עץ קטן העומד בתוך המושבה. היריעה הדקה הפרושה על החלון לא נתנה לנו לראות את הלומדים, אך זאת הרגשנו, כי הקול הדק והרך הוא להמורה והשני להתלמיד. „מאריה בשמיא!—קרא חברי—הלא קול אשה הוא, הגם נשים בין לומדי התלמוד?" הרוח נשב את היריעה ולעינינו נראו: נער ישחרחר ועלמה בעלת בבות שחורות

כל תנועותיו מעידות כי ירנן מטוב לב ובשמחה ישמיע קולו, ולמה לא ייטב לבו? הוא רואה לפניו אושר ועושר אחיו: ממרום עמדתו יראת את כל שפלת לוד הדשנה והשמנה עם כל יערי זתיה המשתערים על עשירות קילומטרים המעשרים בשמנם את כל יושבי העמק, הן הם אדוני הכפרים הרבים היושבים בשפלה: סביב הכפרים האלה נראו גרנות מלאים ב״ה, עדרי בקר וצאן ושפעות גמלים המכסים את כל אדמת הבקעה. הנה הכהן מביט מזרחה וצופה על ההרים — רנתו נפסקה, פיו סגור ופניו כמו נפלו. — כהן, כהן! חדל לך מהביט בהרים, שם תכנע גאותך, כי מחרבנם תראה עצלות עמך, אולתו וגם רשעתו: קצר ידים הוא לעבוד את ההרים הרמים האלה, וזדון לבו ישיאו לכתוב להממשלה שטנות על אחרים ולהתחנן לפניה, כי לא תמכרם לאלה אשר יעבדום בידים חרוצות ולב שמח! הכהן עזב מקומו במזרח, ההרבן הנורא הפרוש על הרי יהודה גרשו משם, הנה הוא מביט עתה ימה, הדר השפלה הופיע שנית נגד עיניו ונסך בו רוח גיל, והוא פותח פיו לשאת רנה. גם באהל הקרשים הדל אשר בתוך המושבה מרנן איש עטוף בטלית. אבל רנתו שונה לגמרי מרננת הכהן. „הרבה עירנו ושמם בית מקדשנו — ונטל כבוד מבית יקרנו" והקול נדמה מהדמעות אשר שמו מחנק לצווארו של המרנן. בכה בכה מתפלל! נסך דמעתך כמים! כי עוד רחוקה הנחמה, ומה הנה מעט המושבות, הנראות כנקודות קטנות, לעומת המון הכפרים המכסים את השרון והשפלה! מה רב העושר והאושר בכפרים, והעני והעצב במושבות! הנה מול הגבעה נשקפת מושבה נחמדה מרהבת העין, הלא היא עקרון. הרוח מנענע עתה את גבעלי השמשם הירקרקים המכסים כמחצית שדותיה, ובתוך המושבה ערמות גדולות ושקים רבים מלאים בר, ומאחוריה גנה גדולה מאד, בה בארות מים ואלפי אילנות המרנינים לב כל רואיהם בענפיהם הרעננים; ולעומת המושבה כפר עקר. מה מאוסים בתיו הבנוים מדמן, ומה דלה עבודת השדה של יושביו, הנעבדת באופן עבודת האדם הקדמוני! ומה דלה היא לעומת עבודת העקרונים, ובכל זאת יושבי בתי הדמן הבאים לא יקוו לאיש ולא יצפו לטובו, וחיים מעמל ידיהם ופרי אדמתם, שלום בהילם ושלוה במגורם; ובבתים היפים בהמושבה קוננו עצב ודאגה שלש שנים רצופות, ואך עתה נגה בה נצוץ של שמחה, יען כי הגדילו סכום התמיכה בשני פרנק לירח ימים לכל נפש! ולמה רע כל כך המצב? ומדוע רב ההבדל בין הקולו־ניסטים והפלחים?! ובמי הקולר תלוי? רבות רבות יענו על זה; אמנם בסבות רבות ובמסובבים רבים תלוי הדבר, אבל הסבה העקרית פשוטה ונראית: הפלחים הנם אכרים בני אכרים ואזרחים אמתים בארץ, והקולוניסטים — קולוניסטים נתמכים הם.

קוי ארגמן נראו מעל הענן הכבד בפאת קדם הנפרד עתה לחלקים קטנים, ומתוכם יראו ראשי ההרים; הפלג אשר בינות שרשיהם יראה כפני נהר שוטף. העננים נפזרים, וכפר קטן היושב בראש הרי יהודה נראה כלו. השמש הגיחה פתאם ולא תתן להדור אל מחבואי ההרים; אולם כל מה שבעמק נראה מהגבעה הנחמדה אשר בקצה המושבה, הנה לעומתה גבעה אחרת, עליהם בנוים בלי סדרים בתי כפר כתרה הנראים כגלי חרבות וכמעי מפלה. מה מך ערך הכפר מול גדרה העומדת נגדו! מה נאוה המושבה בישני טורי בתיה היפים והגדולים! ושדרות התותים מוסיפות לה לוית חן, וקוי השמש הנוגעים עתה בשמשות חלונותיה מוסיפים להם מראה אבנים יקרות, והמושבה כלה ממרום עמדתה תראה כמושלת הככר; אולם כל זה אך למראה עינים, ובאמת רב ערך כפר כתרה מהמושבה, כי לצלע הראשון עומד גרנה, גרן גדול מאד המשתרע על מקום רחב ידים, ומה דל וקטן גרן המושבה העומד במזרחה! הוא לא יכיל בקרבו אף עשירית מגרן הכפר, ומאין יגדל גרן המושבה, אם שטח אדמתו מצער ושני שלישיה הנם זבוריות? כן הדבר, הגרן של המושבה יותר דל מגרן הכפר, מאשר מך ערך בתי הכפר מבתי גדרה, לאלה יש בתים רחבי ידים, ולאלה שדות, למי יותר טוב? — מגרן הכפר עולה עמוד אבק גבוה מאד, כי שם זורים ודשים עתה, וגרן המושבה מונח כאבן שאין לה הופכין מפני נפתולי חוכרי ה„עשר”, שבשנה הזאת הנם פלחי הכפר.

השמש נתכסה שנית בעננים קלים לבנים העולים מפאת ים, העין יכולה עתה להביט אל כל העברים, בצפון נראה יקב ראשון לציון, עשנו עולה ומתמר ונוטה לפי נטות הרוח; הנה, עתה בודאי ממלאים את פיו בענבים והוא כשאול יבלע ולא ידע שבעה, כאלו בדעתו להשקות יין את כל מרי הנפש שבעולם. מלא פיך יקב! בלע רבבות קנתרי ענבים! מספר מרי הנפש, אחי אדונך, עולה למיליונים רבים ומרי נפשם גדול מאד מאד, וגם אם ימלא הים יין לא יספיק לגרש יגונם... הנה עוזר נמצא לך:

תחת הגבעה, על יד הבאר, עומד אהל גדול מכוסה בגליונות ניר עב, מתוכו ישמע הלמות פטישים, נסירות פצירות מחרישות אזנים, בתוכו יעבדו הנגרים על החרשים ואלה על החביתנים, מכונת קטור עומדת הכן, היא מחכה רק להצתות אשר תצית אש בגחליה ובימים אחדים תהפך יותר ממחצית ענבי גדרה לקוניאק המשמח עוד יותר מהיין את מרי הנפש... בקרן צפונית מזרחית יראה ראש מסגד רמלה, תמונת איש נראית שמה והוא סובב על מעקת המגדל, אין זה כי אם סגן הכהן המבשר לבני עדתו בקול רנה, כי עת תפלת השחר הגיעה, דרך קנה הראיה אפשר לראותו, קומתו זקופה, גרונו נטוי ופיו פתוח,

קלה?—כנראה כבר הקיצו גם הנשים. הנה אחת מהן מנהגת פרותיה אל הבאר ודפיקת סנדליה ישמע מרחוק. לפני עשר שנה לא עלה על לבה ואף לא חלמה כי היא, הנה בת העשיר, העלמה הכבודה בקרית סלע מצוק תעיר שחר ותלך בסנדלי עץ אחרי בקרה... הנה לאה הזקנה נוהגת בעדר אוזים ההולכים אחרי ראש משפחתם, אוז גדול אשר מרבית נוצותיו מרוטות ושאריתן תלויות ונגררות. העדר נעצר בדרכו, כי המנהיג הקרוח פגע בתרנגול המתהדר בנוצותיו הקטנות המכסות את רגליו ונראות כאנפילאות, והוא עומד עם חיל נשיו ומנקרים הגרעינים הפרושים סביב עגלה ריקה העומדת בתוך הרחוב, ובחפצו להתראות לפני אהובותיו שלח חרטומו בנוצות המנהיג. אך לעיני נשיו הוכה מהמנהיג מכות אכזריות, ועדר האוזים שלחו בו חרטומיהם. כי חרטומי האוזים אינם מסוכנים—דבר זה ידוע לכל; אך לאה רכת הלב לא יכלה להביט ולראות גם יסורים קלים כאלה, ובשוט הארוך אשר בידה שמה קץ למלחמה. שם בגינה מתהלכת אשה צעירה ומלקטת דלועים. הלא היא מרים מודעתנו. לפני שש שנים באה אל המושבה לבושה מחלצות ומגבעת מקושטה בנוצה יקרה על ראשה. תעודת הגימנזיום שהביאה אתה מארץ מולדתה הניאה אותה זמן נכון מלעסוק בציקי קדרה; אולם עתה תקדים לקום, והרי היא לפנינו בהינומא פשוטה ובשמלת בד כהה פשוטה, ויודעת לבחור הדלועים הטובים כאכרה מלידה ומבטן. לא רחוק מאתה, בגינה השלישית, מתהלכת מלקטת אחרת. מהליכתה ניכר כי אך בעינה הימנית תראה; התבלול על עינה השמאלית לא מימי ילדותה בא, ועוד לפני שנתים הרנינו שתי עיניה לב רואיהן; אבל באחד הימים, לפני שתי שנים, הישה מכאב בעיניה, ורופא אין בהמושבה. פעמים אחדות שאלה בעצת הרופא מראשון לציון, אפס מצותו לא שמרה, כי מי זה ישגיח על הליכות הבית בלעדה? הילדים רבים והעבודה מרובה, להבעל יש די מלאכה בשדה ובכרם ועל מי תטוש מלאכות הבית? גם עתה איננה צריכה להטוט בעפר המזיק גם לעינה הבריאה, אבל את מי תשלה במקומה, וערב שבת היום ועוד רבות עליה להכין לכבוד השבת ולכבוד האורחים שיבאו היום... בעבר השני, לעומת המלקטות, עלמה משקה אילנות צעירים. הוריה הזקנים התישבו אך לפני שנתים בגדרה, והיא הפועלת האחת בביתם. הנה מקום עזוב ושומם, אם כי נמצא בין הגינות אשר מאחורי הבתים, כוסה כלו חרולים, הקוצים דוקרים רגלי העובר בו, ושם—אחר שני הגנים היפים אשר עצי שקדים ורמונים צומחים בם— עוד גן שמם כזה. בעלי הגנים העזובים האלה עודם בחו"ל. מורשים לא העמידו במקומם, ואחוזותיהם העזובות גורמות נזק להקולוניסטים, וזאת אחת הרעות היותר גדולות במושבות שאינן נתמכות מהנדיב.

וקולות רבים עונים אחריו:

„אשכח עצבי תוגת נפשי
על תקותי כלו;
ימים טובים חיי שקט
נגדי עוד יצהלו" *).

בלי עמל רב מצאתי את המשוררים, יושבים על תל קטן לרגלי הגבעה, והם כעשרה ילדים וילדות הסובבים פעוטה נחמדה בעלת תלתלים ממראה הפישתן היורדים על קדקדה, והיא נוהגת במקהלה הקטנה הזאת. „הוי שובבה — אמרתי אליה—שמה מתמוגג אביך הזקן בבכי, ואת משוררת". „הוא בוכה על חרבן בית המקדש"—ענה ילד כבן שבע. „לא! לא נכונים דבריו — השיבה גברת המקהלה בצחוק קל, בהביטה ברחמים על הילד הדובר — הוא בוכה: על כי עוד לא באו הדברים הטובים הכתובים בישעיה, ואנו משוררים—כי עוד מעט ויבאו". „התוכלי לרשום לי השיר בפנקסי?" שאלתיה, בהושיטי לה ספר זכרון שלי ועט עופרת. הילדה כתבה את השיר כהלכה. „התגידי לי תכנו?" הוספתי לשאול. הדבר הזה עלה לה בכבדות, אך ילד כבן עשר תרגמו היטב. עתה אבין, אמרתי לנפשי, על מה מתהלך איש הרוח בארצנו.

ד.

אך זה האיר היום, רסיסי הטל עוד לא חרבו מהתותים אשר סביב בתי גדרה, בכל זאת כבר ניכר כי לא ירב חום היום. פאת קדים מכוסה בענן עב המסתיר מהעין תמונת הרי יהודה הנראים עתה כגל גדול איום ושחור המונח על הארץ וראשו מגיע השמימה. הרוח עזה יותר מהרוח המצויה תמיד בבקר, ומגשבת בין בדי העצים בחזקה, והצפרים מדדות מבד אל בד ומבקשות להן מחסה מהאור שאיננו לפי רוחן. המית גלי הים נשמע, אם כי לא יראו, וקולם חזק כמו הם נגדנו. היונים היושבות בהכלובים התלויים סביב גג עזוב הומות מאד ומתרפקות אשה על רעותה, כמו תפחדנה שהרוח יבדילן ויפזרן. בכל המושבה אין איש, הגברים עוד לא שבו מהכרמים ששמה לנו הלילה, והנשים והילדים הרכים עוד לא קמו משנתם; ענגת היום נסכה עליהן רוח תרדמה, או אולי תרדמנה חרף הנדודים הרבים ששבעו הלילה מקול היריות אשר נשמע לפרקים מהכרמים. המסכנות האלה כבר התרגלו לקול נשק, כי זה כשני חדשים אשר נוטרים את הכרמים ובכל לילה יורו הנוטרים; אבל הלילה הזה לנו הגברים שמה, והיריות היו יותר תכופות ובודאי באו גנבים והגברים התאבקו עמהם, ואיה אשה אשר לבה לא יחרד לבעלה בהיותו צפוי אף להסכנה היותר

*) משירי מנֶה.

ואחרי כן כצפרים עפות יעופו מפה וענן כבד יכסה את שמי הישוב ועמד עד שנת תרס"ג שעליה אמר החוזה „קומי אורי כי בא אורך". בתחלה נבהלתי מעט, כי כמשוגע היה האיש בעיני ואני בדד בגן ואף מקל אין בידי... אך בהתבונני אל עיני תכלת ואר מבטם המפיק תמימות, חבה ואהבה, נוכחתי כי איש הרוח עומד לפני. אחרי כן נודעו לי גם תולדותיו, הוא נמנה בין עשירי מחוז... אשר בפלך ק... ובין נכבדי חסידיה, ביתו היה פתוח לכל מר נפש ומברכות ביתו נהנו רבים. אחרי הרעמים בא במקרה ספר „יוסף חן" לידו, ומאז החל לדרוש לפני רעיו גודל ערך הישוב, והמה, כמובן, הביטו על זה כעל שגעון של עשיר המפנה לבו לדברים בטלים מרוב טובה. חבתו לציון גברה ואתה מעטו עסקיו ומט מצבו, ובבקר בהיר אחד מכר שארית רכושו ויעל ציונה, וגם שנים מצאצאיו משך אחריו.—ומיום בואו ועד עתה ישכה נפשו ועניניו, וכל עבודתו—לנהם את האחד, לעודד את השני, לחזק את השלישי, לבשר לכל אם יודע לו דבר טוב מהישוב, ולנחמם ביום צר, ולהזכירם כי שנת תר"ס קרובה לבוא, ואז הלא ימשך השולטן יר"ה חסדו לנו, ובין כה עלינו לבנות, לזרוע ולנטוע. בשנות תר"ן ותרנ"א היה רץ לקראת כל אניה ויקדם את פני כל הבאים בשלום ונטפל להעניים למצוא למו מעון ומחסה. כאשר החלה היציאה בסוף תרנ"א ונמשכה בכל שנת תרנ"ב, היה הוא עובר בחוצות ומנחם את כל הדואגים להיוצאים. ובערב, בשובו הביתה, נתחבא באחת הפנות ובכה במרי נפש, ובכל זאת בבקר כבר ראו אותו סובב ומטיף נחומים לכל מר נפש. אולם שנת תרנ"ג, כנראה, פעלה גם על נפשו לרעה, ויעזב את יפו, שבה רבתה היציאה עד הכניסה, ויקבע דירתו ברחובות ששמה יושבים בניו. התבוננתי עתה אל נביא המאה התשע עשרה, היושב לפני ו„מזיל דמעותיו כטל חרמון" ואמרתי בלבי: אלי, אלי! מה יעשה זה באה"ק, במקום אשר רוב אנשים מקבלים בעצמם עליהם את יסורי הארץ באהבה כל עוד לא באו מים עד נפש, ומשבאו שמה, אז גם מאה נביאים כמותו לא ישכחום יגונם? הלא טוב היה כי ישאר בגולה ויחמם את הלבבות הקרים כקרח וינחם את קטני־התקוה הנסוגים אחור, בהודע להם, כי אכן יש קדחת ומחלות עינים בארץ ישראל, כאלו הארץ הזאת איננה על כדורנו המכוסה בכל חלי ומדוה, וכאלו איננה עומדת תחת שלטן המות.

בעודני שקוע ברוב שרעפי הקשיבו אזני קול רך ונעים משורר:

„עלי שדמות בר ופרי
אעבוד גם אנכי;
אעבוד, אשיר, אשאף רוח
אולי ישוב כחי".

בלשני כי לא אנצל מידו בדחוים כאלה, על כן התקרבתי אל המדרגות בעוד הכוס בידי ואך עמדו רגלי על המדרגה הראשונה הצגתי הכוס על הארץ ואקרא לשלום, ובמרוצה ירדתי למטה ואקפץ על עגלות לוי אשר כבר מסר ענביו והמתין לי. „הוי שודד בצהרים!" — קרא בלשני אלי דרך החלון, היינו דאמרי אינשי „חמרא אפילו בתקופת תמוז קרירא ליה": שהחמרא מקרר אפילו בתקופת תמוז. אמר אמרתי, תשתה: תשנה ונשלש יחד למען אברכך ככהן, בברכתי, ברכת הדיוט, אבל אין נשמתך מסוגלת לכך, ולכן הנני שותה כוסך לבדי כנגד הלשון השלישית של גאולה.

ג.

השמש נטתה לערוב, ואנכי עומד על גבעה גבוהה ברחובות ומתענג על הרוח הקר משיב נפש, ומביט אל הכדור הגדול אשר מראה אש פלדות לו המתעתד לפול הימה, הנה נגע במימיו השקטים והמה כמו בעקבה ישימו למו פנים חלקות למשכו ברשתם, אך עוד טרם טבל קצהו בם, אך רגע עבר וכבר יגיעו המים עד חציו. עתה נעצר מעט, כמו יחשב דרכו, אך לא ארכו הרגעים הוא נשקע יותר ויותר והקו האדום אשר בקצה השמים ממעל לו ירד מטה, יאבד צבעו והיה להכליל ומהכדור יראה אך ראשו — הנה נפל כלו והקו ילך הלך וכלה.—קול בכי שהגיע לאזני מתחתית הגבעה הפריעני מלהתבונן אל אחרית המראה האהוב עלי יותר מיתר מחזות הטבע. לעומת שהתקרבתי אל מקום הקול הלך הוא הלך וגבר ואתו התגברה גם הבכיה ואזני בחנו המלים האלה: „ונטעו כרמים ואכלו פרים; לא יבנו, ואח—רר ישבב, לא יטעו ואחהרר יאכבלל"; והבכי התגבר, המלים נחבאו ורק נשמעה יללה עמוקה ארוכה וממושכה אשר הד ההרים הוסיף לו עצבה והגדיל רשומה עלי, וכה הגעתי לתחתית הגבעה וארא באחד מחגויה את כפניסי הזקן יושב על יד טנא מלא ענבים ולפניו פרוש ספר „דברים" הפתוח בתחלת פרשת „תבוא", ובידו הוא אוחז „תנ"ך" שעליו רטובות מהדמעות היורדות מעיניו ומפכות כמו ממעין. עמדתי נגדו, אך הוא לא ראני. עיניו בספר ואגלי הדמעות נוטפות כטפי הגשם.—את הזקן המרומם הזה ידעתי כבר, התודעותנו היתה באופן מוזר מאד: הדבר היה בתחלת תרמ"ה, בעת אשר ראוף־פחה הישיב רבים מאחינו ילידי הצפון מהעולים החדשים ליפו וישלחם באניות מאה"ק*). כל היום ראו עיני את המחזה הקורע לבב ובמר נפשי התהלכתי בין הערבים בפרדס הברון א... ואנחות התפרצו מלבי. והנה יד נגעה בכתפי ובטרם הספקתי להתעורר ממחשבותי ראיתי לפני איש קצר קומה האומר אלי: „הנחם, בעוד שלש שנה יוטב המצב ורבים יבאו ציונה; אך ידע תדע, כי כגרים יהיו פה איזה זמן

*) עין מאמרי „קול נהי מציון" „המליץ" שנת תרמ"ח.

עיניו של האדם הגדול והרם היושב ישמה ומביט באספקלריא מאירה את היצורים הקטנים היוצרים לנו יינגו".

„שלום!"—אמר אלי איש חכם ב־אותו אותי—הרואה אתה עתה מה מעשה היין וכמה רבבות, — מה אני אומר רבבות — מאות אלפים פ־נקים נשקעים בו, ואחיך „חובבי ציון" יושבים והושבים השבונות: כמה יביא להם כל גפן בעוד שאין בכחם לבנות אף היקב הקטן הדרוש למושבה קטנה כגדרה". ביני ובין המלומד הנכבד הזה היה תמיד וכוה על אדות פעלות חובבי ציון ובכל פעם אשר נפגשנו נמשך הוכוח הזה. „אדוני הכם הכימ־א—אמר בלשני, אשר כאחד הקולוניסתים הזקנים והיות־ חשובים הרשה לו להתע־ב בשיחת אחד מפקידי הפקידות—מה שלא יעשה במושבותיה—הן חטר מגזע רבנים אתה ובודאי הנך יודע הפסוק „ויין ישמח לבב אנוש" וגזרה שיצאה מלפני תורתנו מתקיימת בין שנעשה היין באופן שעשהו אבי הנוטעים, הוא נח אבי שם ויפת וגם אבי חם, הוא הכושי הקטן השחור כהפנים של המעשנה הגדולה, הנוהג שמה את הגחלים, ובין שנשתמר במרתף מששת ימי בראשית כיינו של דודנו לוט, ובין שנעשה במכונות, מ־זבות, גלגלים, צנורות, שפפרות, אספקלריות, מעשנות מעלות עשן וקרח ויתר פארי המאה התשע עשרה, ועל כן שמחו אתם החכמים והנבונים בפרי חכמתכם שלמדתם אצל יפת, רכבו על רכב אש וקטור, התגלגלו על גלגלי סופה וסערה והצליחו ול־גליכם נתברך גם אנחנו ההוסים בצל נדיבנו, וחובבי ציון הדלים, ה„דלפנים" הרשים האביונים והמסכנים יתנהלו לאטם. ידרכו היין ברגליהם היחפות .ו„הידד הידד"! יקראו כאבותינו לפנים בדרכם יינם בבור של סיד שעשו בידיהם, עד יביאו יינם שעירה וימכרוהו במקחכם או בפחות מה שהוא". „עלינו לשבחו—אמר הכימאי—כי קצר היום בדרשתו וזכינו לשמוע סופה בטרם הגיעה עת סעודת הצהרים". „אדוני המפקח הלא ארח נכבד בא ומדוע לא תעלהו אל ה„עליה?" אמר בלשני אל הייני—אין זאת כי נכסף נכספת לראות מה למעלה, לך לך לבדך ואני והאורח נבא אחריך" ענהו המפקח בצחוק קל. בעלותנו אל העליה ראיתי בה מכונה בעלת קנים נבובים עומדת בתוך גיגית שפלה ורחבה ויין שותת מקנה דרך הראשונה אל האחרונה. מודד האויר בראש הקנה מראה 30° ובגיגית 11°. „אחת למעלה ושבע למטה קרא בלשני בנגעו בכוסו למעלה ובמלאותו אותו ביין הגיגית ויגמאהו בבת אחת וישנה, „ואתה אדון נאור—אמר אלי בשחוק של הבה—תביט ביין ולא תתבונן „האם לישרקה הנך „שונא", ובפנותו אל המפקח הוסיף „החפצך לעבור על „לאו דלא תהסס?" ובדברו מלא את הכוס ויאמר אלי: „הייך כי לא תזיז מפה עד כי תשתה ותשנה כמוני". טעמתי מהיין ויהי בחכי כקרח והצינה תקפה שני. ובדעתי את

מקומם—המעט לכם כי לקחתם את נדיבנו, ונכנסתם ליקבנו, כי עוד תבואו לדחק צעדינו?" „אל נא באפך דודי—אמר אליו שכנו—כך דרכן של בני אדם, שהאחד דוחק את רגלי חברו, וזה סוד כל הבריאה, הן עשית היום ארבע פעמים, ומה לך כי נזעקת? עוד היום גדול ותספיק לעשות עוד פעם, כי בתוך המושבה אתה יושב, והוא, הרהבתי המסכן, הלואי שיטביל ענביו, היום, בחור הזה שתי פעמים".—

תמרות העשן מהארובה עולה יותר ויותר, המכונה תהמה ותשרק, כמו תהגור שארית כחה לבלוע כל הענבים ברגע אחד, אולם המיתה לא תגיע אל פנים היקב: שמה דומיה נעימה, הגלגלים מוסבים במרוצה נפלאה מבלי ישמיעו שום קול, על יד כל מכונה עומד איש ומפקח עליה וכאנשי צבא הם עומדים בסדר ומשטר וממלאים בדיוק ומהירות פקודות גדולה היינו המפקח על כל המלאכה. זכרתי את המהומה והשאון שהיו באותו היקב לפני שנתים, בעוד אשר כמות הענבים היתה אך כשליש מכמותם עתה, ואת התלונות שהשמיעו אז מביאי הענבים על הנזק הרב שגרמו להם בעת קבלת פרים ואת הזעקות והקולות שהחרישו את האזנים אז. וראיתי עתה את הסדר המתוקן, ושפק בלבי אם כל הנמצאים פה הם יהודים. אולם על יהדותם העידו „הארבע כנפות" שנשאו אחדים מהם מעל כתנתיהם, וביותר—קלסתר פניהם וגבשישות חוטמיהם, ומכלי משים נמלט מפי: „נשתנו הזמנים, הוטבו הסדרים". אמור „הפקידים" קרא קול מאחרי, ובהסבי לראות את הדובר לא מצאתיו.—וזרם אדום יוצא משלשה מרזבים גדולים ורחבים וממלאים גיגית גדולה, האדום ישטף והגיגית לא תמלא, כי יצא יוצא דרך הנקב אשר בתחתיה ומשם יעלה דרך המשאבה למעלה.—

על יד כותל הדרומי עומדים שני שלחנות, על האחד הקרוב אל הפתח, יושב איש דל בשר, ראשו כפוף ונשען על ספר עב הכרס ורחב השולים, שפתיו נעות וקולו לא ישמע, כמו ירא להפריע את הדומיה, ולפניו חותמת גדולה. ולמולו, על יד השלחן השני, יושב ענק אשר גם בשבתו הוא גבוה משכמו ומעלה מעל שני הפועלים העובדים בקרבתו, והוא מביט בזכוכית מגדלת בצלוחית, הבקבוקים והשפופרות הממלאים את שלחנו, המפקח על היין יבא אליו פעם בפעם לשמוע אשר בפיו, ויש אשר יחזיק גם הוא בקנה-הראות ויתבונן שמה היטב. מראה פניו משתנה לפי המראות אשר הוא רואה בקנה, כי הן במראות האלה תלוי גורל כל עמלו, „זכינו לשלחן ומנורה—אמר אלי איש כבן ארבעים וחמש בעל פנים צוהלות ועינים מפיקות זיקי אש — ואין שלחן אלא של תלמידי חכמים, כשל האיש המדקדק הזה, הרתוק אל מקומו ואינו מפסיק משנתו כי אם בהניחו החותמת על החביות. ואין מנורה אלא חכמה המאירה

ותארנה עיני, כי לשוני נשתה בצמא מהליכה בחול וישרב, הודיתי לו בעד טובו והרחבתי צעדי להשיג את לוי אשר הרחיק ללכת.

ב.

ויקב ראשון לציון בנוי בקצה המושבה ימה, סביבו עצים רעננים המכסים אותו מעין עוברי אורח ורק גגו וארובת העשן שלו הגדולה אשר בראשו נראים החוצה, אך מה נחשב יפיו החצוני מול המראה הנהדר הנראה מחלונות יציעו! דליות הגפנים מכסות את העמקים והגבעות הקטנות, ורק זעיר שם תראה ערוגה בורה המגדלת עוד יותר יפי חברותיה המעולפות בגפני חמד הנוגעות בהחול אשר על שפת הים, גבול מושבתנו. ומהחלק המזרחי יראו בתי המושבה הטובעים בים אילנות ירקרקים, וממעל להם יתנשא בית הכנסת, הבנוי כמו רמים. מאחריו לא יראה מאומה, ודומה כאילו הוא קצה עולמנו. מצפון תתראינה שורות עגלות עמוסות סלי ענבים, וגמלים וחמורים טעונים סלים כאלה מפסיקים ביניהם, — הנה שרקה הצפירה, ומסע השורות החל להתקרב, העגלה הראשונה נעצרה על יד החלון אשר דרך בו יריקו הסלים אל המכונה העשויה לדבר. — שריקה שניה נשמעה, החלון נפתח, האיש קפץ מהעגלה ויריק סליו במהירות נפלאה. הוא מפנה מקומו ועמדתו תקח העגלה השניה, ברגעים אחדים הוריקה גם היא ועמדתה תקח השלישית; אבל מספר העגלות והבהמות הטעונות רב והשורות רבות וארוכות, ובעליהן, שעוד לא הגיע גורלם להריק משאם, משוחחים חד את אחד, ויש אשר יחמדו לצון למו ויהתלו איש ברעהו. „הנה בעל ההלומות בא", קרא עלם העומד על העגלה העשירית בשורה הראשונה, והראה בידו על חברו שאך זה בא ונדחק לעמוד אחורי הגמלים בסוף שורה שלישית. „מה החלום אשר חלמת"—הוסיף לדבר בפנותו אל רעהו הנזכר—כי תעשה היום חמש פעמים? ראה!—באצבעו הורה על לוח מורה השעות שהוציא מתיקו—עתה השעה השלישית ואתה עומד בהשורה השישלישישית בשורה השישישל-ששית". „הפקידות אשרה את בית העקד והגברת בכבודה ובעצמה שלחה ספרים למענו", ספר אחד העומדים. „אל לספרים, אל לספרים! לגמלים שים לבך, זרחי" ענהו איש העומד מאחריו ומתאמץ לחסם את הגמל מענבי חברו. „אל לענבים! אל לענבים גבן!" קרא זרחי בהניפו שוטו אל הגמל אשר נועז להכנים סנטרו באחד הסלים. הגמל נטה ראשו הצדה להנצל מן המכה אך אתו מש גם הסל ממקומו ונהפך על פניו. ממפלתו נבהלו החמורים העומדים מאחריו וישובו אחור ויהי מקום רחב ידים בתוך, בהמקרה הזה השתמש רחובתי אחד ויעמיד עגלתו במקום הפנוי. „הוי מסיג גבול רעהו"—קרא אדמוני אחד, אשר כנראה היה בעל החמורים שעזבו

לא יכלתי לקנות הכל. אחד ממכירי השכיל לכנותי בשם „חלל הפרינציפים": משרתי באשדות עזבתי מיסוד (פרינציפ) הכת הארץ, פה לא הצלחתי כאחרים, מפני יסודים שונים, כרמי לא נטעתי השנה מפני שהועד השיב בקשתי ריקם על פי החלטתו היסודית: לבלי להזקק לפועלים יחידים כל זמן שלא תפתר שאלת הפועלים בכללה. ולו נגע הדבר אך לי לבדי קבלתי עלי את הדין באהבה; אבל שמה בארץ מולדתי מחכה עלי נפש תמה, היא ארוסתי, והיא הלא נערה היא ולא תוכל לשבת עד כי תלבין ראשה, ולהביאנה הנה קצרה ידי. — קוה קויתי כי יעזרו לי לטעת ארמתי ולהכור מאתים דולם אדמה, ואז יכלתי לעשות מה לביתי, אבל נכזבה תוחלתי, ושמה—היא יושבת ועיניה כלות".

„הגם פקידי הו"צ הולכים ברגל בקולוניסתיהם?" שאלני איש כבן המשים המלקט קישואים במקשתו, אשר בקרבת ואדי חנין, בעברי על פניו. „לא פקיד הנני עתה, כי אם תועה בכרמים", עניתי בצחוק, ובברכי אותו בשלום שאלתיו אם רואה ברכה בהמקשה, כי בהמקצוע הזה החלו אחינו לעסוק אך בשנה זו. „בטחות חכמה" לאמר; באבטיחים*) חכמה אבל לא פרנסה", ענני האיש בשחוק מר. „כיצד?!—קראתי—הלא זה אחד מהמקצועים היותר טובים והפלחים נתעשרים מאתו, וגם בחידרה עשה אחד מאחינו מקשה והצליח מאד". „הוי, חביבי, ב„בטחות־חכמה" איננה מועילה, הם צריכים למלאכה פשוטה; בידים של הבעלים בעצמם. אמנם אני ושני בני עובדים, אבל עבודתנו נעשית יותר ב„המוח" מבה„כח". מאבטיחים אפשר אמנם להתעשר; אבל במה דברים אמורים, כשהעבודה מתחלתה עד סופה, נעשית על ידי הבעלים בעצמם, אבל אם מוכרחים לשכור מעט להרישה, מעט לשמירה והרבה להובלה, הנה האבטיחים מבטה בוגד. ובאמת, מי יעבד אצלי? — אני מוכה רובמאטיזם עוד מארץ מולדתי, ורצין קדחת מיום בואי הנה, בני הבכור עומד ברגלו האחת בהאוניברזיטאֶט ויושב ועוסק במעשה בראשית, שהאידנא אין הדבר הזה מסוגל למלאות בו את השדה קשואים; הבן השני טרוד בהבירה**)—ממנה, ברוך השם יש תקוה טובה—הקישואים והאבטיחים הוכרחתי לשלוח ע"י גמלים שכורים, ובני סגן האוניברסיטאֶט עוסק במכירתם, ואף לבלתי נבין נקל לדעת אחרית המכירה, וכה נוקשתי „בפח יוקשים", אל תקרא יוקשים אלא קשואים.—אל יפל לבך!—קרא הזוכר בי בראותו כי דבריו העציבוני מאד—עולם כמנהגו נוהג וסופנו לתחיה, ועד אז קח נא את ה„בטיח אספר"***) הזה וראה אם אין טעמו כיין הרקח". טעמתי מהאבטיח שנתן לי

*) בערבית „בטיח", ומזה אומרים גם ביהודית „בטיה" במספר יחיד ו„בטחות" במספר רבים.

**) „בירה" גינת אילנות וירקות הנשקת מבאר מים אשר בתוכה;

***) אבטיח צהוב החביב מאד על ילידי הארץ.

פה, שנתים עבד כפועל ובשלישית נמנה למשגיח על כרם אחד, ובמשך הזמן הזה חשך כסף ויקנה חלקת אדמה קטנה, בת עשרים ושלשה דולם, ויקו לטעת אותה מעט מעט; אך נכזבה תוחלתו, כי בשנה הזאת נתמעטה העבודה וגם משרתו כלתה; אולם ידיו לא רפו כי הכר ששים דולם אדמה וגם את כרם אשבאלי שכר, אף סוס קנה לו, ויהי לאכר וכורם על אדמת אחרים. הוא ישיש לקראתי ויבשר לי, כי כבר הספיק להוביל היום שבעה סלי ענבים, אשר משקלם יעלה לקנתר ליקב ראשון לציון, ועתה יטעין שנית ומקוה לשלישי — מה שקשה מאד, כי הדרך מלאה חול. במהירות ובזריזות הטעין הסלים על הקרון, ואחרי כרתו אשכול משופרא דשופרא למעני, הנהיג העגלה ואנכי הולך אחריו וחושב בלבי: הלא זה לי חבר טוב ללכת אתו ראשונה לציון לראות בדריכת היין.

החום גבר מאד והחול הרב אשר על כל הדרך הכביד את המסע ומה גם על הסוסה של אהוב נפש, העובדת מאור הבוקר; אולם אנהגו לא שמנו לב לזה, שיחתנו השכיחתנו כל עמל, אם כי לרגעים נפסקה ע"י בעלי רהובות, השבים בעגלותיהם, או ההולכים אחר הגמלים והחמורים שהורק משאם, ומפריעים אותנו בשאלותיהם, חדודיהם ומהתלותיהם, „טרם שחכרתי את הכרם — אמר לי לוי — קנאתי בהקולוניסתים, עתה הנני יודע בצערם: מחכירת כרם אשבאל לא אתעשר: אמנם אינני משלם לו מאומה, אך מחיר הענבים יעלה במספר גדול, לשלש מאות פרנק, ועלי להשגיח כל השנה על-הכרם ולהרכיב שלשת אלפים גפנים, דבר שדוריש ממני זמן נכון, ובכל זאת טוב לי מלבעליו, כי לו לא ישאר מאומה בשנה הזאת — שהיא הרביעית, ובחמישית יברך את השם אם אשוב לאולתי ואחכרו באופני החכירה של השנה ועליו איפוא להכות לשנה הששית. ועתה צא וחשוב מה מביאים לו שמונת האלפים פרנק שהשקיע באחוזתו, הן..." — „והיה לנו הלוי לכהן" קרא צעיר רוכב על חמור ומכה בשוטו חמור נושא סלים רקים ההולך לפניו, אל רעי.

„הוי ליץ" גער בו לוי. „טפש! איבעי לך למימר, האי קרא „חמור חמורתים" הנאה לי, כי אני עבדך חמור מהמר שני המורים". „לאט להנער הזה" קרא רגלי ההולך אחרי הערביים נוהגים בגמלים — „הוא היה בה„עליה". — „איזו עליה?" שאלתי.—„מקום יש בהיציע שעל היקב ששמה מקררים את היין, וכל מי שרוצה להשיב נפשו ביין הקר עולה שמה, ועל כן קראו שמו „עליה", והנער הזה, בודאי, שתה שם די ספוקו — ענה לוי—אך אשוב לשיחתי: אמנם אין לקנאות בגורל בעל הכרם, אולם גם גורלי לא טוב—זה ארבע שנים הנני עובד כחמור ובכל הזמן הארוך הזה חשכתי לי רק הלקת האדמה והעגלה והסוסים העולים לי אלף פרנק, אבל כשליש מזה הנני חייב לאחרים, כי בכספי

שידעתי ערך סכום כזה לשמונה נפש ביהודה, שיוקר צרכי החיים גדול בה מאד, גם אם יש להן דירה, פרה וגנת זרעים. „כן ידידי—הוסיף האיש—מאז יצא בני הצעיר לאמריקה—והוא יצא כמו שידעת מחסרון עבודה ואילו יכול להרויח אף ארבעים פרנק לחודש לא היה עוזב את ארצנו – המחסור גבר מאד, אך בכ"ז אינני מתאונן, כי סוף כל סוף לא הפסדתי מאומה מביאתי לארץ ישראל; השקעתי אמנם שלשת אלפים רובל, אבל יש לי, ברוך השם, 180 דולם אדמה ועליה כרם יפה בן ארבעים וחמשה דולם, גם בית נאה, כלים נאים, שכל אלה לא אמכר אף בכפלים מאשר הוצאתי, ואי"ה בעוד שנה, ולכל היותר בעוד שנתים, תתבכרנה כל גפני ואמצא מחיתי בכבוד. אמת שעוד לא נפתרה שאלת הענבים, וה' יודע אם גם בימים הבאים יקבלו את ענבינו ביקב ראשון־לציון, ואם נמצא קונים לפרי כרמינו, אבל דאגות כאלה אינני דואג—„מה שיהיה עם כל ישראל יהיה עם ר' ישראל", ומעודי לא ראיתי כי ישליכו ההוצה יבול האדמה וישפכו לארץ תירוש ויצהר מפני חסרון קונים; אולם אני דואג לבני, ובעת אשר עליו לעשות לביתו, הנהו מוכרח לפרנסני משכרו, וביותר תשפילני לעפר הדאגה לבנותי. הן בנותי, כידוע, אינן בנים, כמו שענבים אינם חטים, כמו שנאמר „ברך בניך בקרבך השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך" לאמר: שאם ברכך בבנים, ולא בבנות, הנך בטוח ששם שלום בגבולך, כמו שאם יש לך חלב חטים ולא ענבים, הדורשים יקבים העולים למאות אלפים פרנקים, הנך בטוח כי תהיה שבע". פני הדובר בי נהרו רגע מהבאור שמצא לדברי נעים זמירות ישראל המתאים עם חייו וענינא דיומא, וגם אני מצאתי קורת רוח בהאור שהפיקו עיני הזקן, המסובל בדאגות, מדברי תורה. „לו היה בידי כסף הדרוש לעבוד נהלתי לא יצא בני לאמריקה והייתי זורע את הששים דולם אשר נשארו לי, אז שבעתי לחם מאדמתי והייתי מרכיב יתר גפני ונתתי מהם נדה לבנותי, אבל עתה – לא אחטא בשפתי, המצב לא טוב... אבל שכחתי כי עוד לא טעמת מענבי".—בעוד רגעים אחדים עמדה לפנינו קערה מלאה אשכלות ענבים המכוסים עוד בשכבת טל. „למי הכרם אשר מתחת ההר?" שאלתי את ישישי. „לאשבאלי, אולם איננו בהמושבה, והשכירו ללוי הלבני—הנה הוא נוסע בעגלתו". שלום! קראתי בחפזה ובהטיפי לו דברי נחומים בדרך הליכתי, כי השתי לראות את לוי אשר ידעתיו עוד בהיותנו באשדות, בכהנו שמה באחד מבתי המסחר, ומאז נקשרה נפשי בו, ואינני מסופק כי לא האוהב האחד הנני לו, כי מי זה לא יאהב עלם משכיל ונחמד בעל שערות צהובות־לבנות, שכל רשמי פניו מפיקים עוז, תמימות ויושר־לב ואשר מאס במסחר, אם כי התפרנס מאתו בכבוד, ויקדיש את חייו לעבודת האדמה הטהורה והכשרה. כארבע שנים הוא

בדים בגובה שלש אמות מהארץ. בצד מזרח מצאתי כסת גדולה ועל בדה שלשה ספרים. גם מבלעדי אגיד ידעו הקוראים כי פתחתי תיכף את הספרים. אחד מהם היתה מסכת „בבא בתרא" דפוס ראָם, השני „איוב" עם פרוש „מורה חיים" מהרה"ח חיים רומשישקער, והשלישי „תולדות חכמי ישראל" להחכם ק. שולמאַן ובכולם קמטים בדפים ידועים. כאשר חפצתי להניח את הספרים על מקומם, ראיתי ראש קנה רובה ארוך יוצא מתחת הכסת, ובאין עוד דבר בהסוכה אשר ימשכני אחריו, עמדתי בצדה המעיבי הפרוזן כולו—כי אך שלשה מדפנותיה כסו במחצלות—ואביט בכפר יבנה הנשקף למולי, ומבלי משים נמשכו עיני פעם אל הספרים ופעם אל הכפר, וזכרונות מאות שנים עברו במוחי כברקים והאמנתי לראות עתה בעיני את חכמי יבנה נצבים כענקים ותומכים בכתפיהם הרחבות והרמות גבעות עולם המכוסות בספרים; אולם במעוף עין חלף המחזה ועיני ראו את כפר יבנה הקטן, את בתי החמר הקטנים והשפלים הערוכים בלי סדר ומשטר, וכל עמלי להגביר כה ראיתי לא הועיל לי למצוא ביניהם שרידי החרבות, אשר לפי המסורה הנם שרידי ישיבת יבנה. הסבותי עיני מהמקום הזה המזכיר יגון ועצב, וכוננתי מבטי לקרן ימה תימנה, ובתי גדרה הופיעו נגדי בכל הודם והדרם; קרני השמש המבהיקים מעל גביהם הגדילו עוד יותר את יפעתם, ורגשי תקוה ונחמה התגנבו אל לבבי ובקרבי התלהטו; הלא גדרה כיבנה היתה עזובה ושוממה לפני עשר שנה? ומה לך להביט מרחוק, הן המקום שאתה עומד עליו הזית שמם ועזוב לפני ארבע שנה, ועתה הנה גמלים טעונים פרי הלולים, היפלא מד' כי בעוד שנים אחדות תהי גם יבנה בנויה, ועוד באזניך תשמע קול התלמידים אשר ילמדו בבית מדרשה הגבוה שיהיה לתפארת לכל האומה? — —

„כבדני נא ושתה עמדי כוס תה", אמר ישישי בעמדו על הסלם, וימשכני אחריו אל השלחן אשר תחת הסוכה, והוא עשוי מקרשים בלתי חלוקים במעצד הדבוקים במסמרים אל מקלי עץ התחובים בקרקע, ובהניחנו ידינו עליו השמיע שריקה נוראה. „איך הבציר?", שאלתיו אחר אשר מסך לנו שתי כוסות תה מקומקום נחושת. „מנטע רבעי הוא בא — ענני — ולפי שנות הגפנים ומספרן לא רע הוא, כי אך כחמשת אלפים גפנים יצאו אצלי השנה משנות הערלה, וכנראה תביאנה כחמשה עשר קנטר. אפס—אנחה הפסיקה שיחתו—הלואי שיספיקו דמיהם להוצאות הדרושות לעבודת כרמי, וקושית „ואם תאמר" שהיא מן התורה (מה נאכל) במקומה עומדת". אנחה עמוקה התפרצה גם מלבבי, כי יודע אני את האיש לדובר אמת, וכי זה שנה שניה שהוא ומשפחתו מתפרנסים בכסף ששים פרנק שמקבל בנו — הנשוי והאב לשני ילדים — בחודש בפקידות „מנוחה ונחלה", כמו

יפות יותר. ומפני שלא חפצתי להפריע את רשמי ההתחרות המועילה הזאת, ברכתיה בשלום ואלך הלאה. „רסים רעל בכוס עדנים" קראה אחרי יוכבד, וכאשר לא זכיתי לקרוא כל שירי „שמר", לא יכולתי לדעת אם אמרה את החרוז כהלכה ועל כן לא חזרתי פני לאחורי, להתבונן בהזות פניה אם רוחה נוחה משנונה.

„אוי, אוי „ברך בניך בקרבך", הה, הה „השם גבולך שלום" אויה, אויה „חלב חטים ישביעך" נשמע קול עצב מאד, הנפסק מאנחות, מראש הגבעה אשר טפסתי עליה, ורגלי נכשלו פעמים אחדות בדליות גפניה. בהגיעי לפסגתה מצאתי את ישישי עטוף בטלית ותפילין, מתפלל, מתנועע ומתאנח, ובהכירו אותי נענע לי בראשו ויראה לי באצבעו על הסוכה העומדת כמאה צעדים מאתנו. בגשתי אליה ראיתי שני גמלים סביבה ואחד מהם רובץ על האדמה, ערבי מטעינו בסלים ונערה עוזרת לו. „חושי צפורה! עזרי לי להחזיק את הסלים למען יוכל אחמד לקשרם היטב ולהדקם בחזקה שלא יזוזו ממקומם בדרך", אמרה המטענת אל רעותה, היושבת על הארץ, וסל נצרים גדול על ידה ובתוכו תשים את הענבים שהיא בוצרת. כאילה שלוחה חשה הבוצרת אל חברתה ותפרש ידיה ותאחז בשלשת הסלים אשר בעבר האחד, בעוד רעותה מחזקת בסלים שבעבר השני, והערבי מסבב במתינות גדולה, כאלו אך משא שתי לטרות בידי העלמות, את החבלים ומהדקם בכל כחו. אמרתי לגשת אל הגמלים ולעזור לאוחזות הסלים, אך המחזה הנעים רתקני אליו. גפנים רעננות וירקרקות סביב ובתוך רובץ גמל במנוחה שלמה, כפילוסוף אמתי, ומשיט בעצלתים את סנטרו אל האשכל שבקרבתו אשר קוה להשיגו בנקל, אך נכזבה תוחלתו, שלשה טפחים מפסיקים בינו ובין משאת נפשו, עליו להשפיל צוארו יותר, למשוך מעט את כל גוו להאשכל, אבל פשוט והשפלה לא לכבוד לפילוסוף מזרחי כמוהו, וע"כ יסתפק בהעלים אשר עדיהם הגיע. וסביב הפילוסוף הגבן הזה שתי עלמות—ומה אעלים מכם הקוראים—יפות, כיאות לבנות ציון, אשר הכרת פניהן ענתה בהן, כי אחיות הנה, אם כי קלסתר פניהן שונה אשה מרעותה ורחוקות הנה בטפוסן, כהמרחק שבין חזותן ובין חזות פני הערבי, ובכל זאת על שלשתם טבוע חותם שם, טבוע כל כך עד אשר שום איש בעולם לא ינכרו, וכולם מטעינים את ספינת־המדבר החיה בסלים מלאים ענבים שחורים ולבנים אשר קרני השמש הנוגעות בם מפזזות עליהם בשלל צבעים. המלאכה לא ארכה ובהגמרה נשנית על הגמל השני, שכרע תיכף על ברכיו בשמעו ה„אברך" הראשון מפי בעליו. „ואל יאבד גוי אחד"—נשמעה המנגינה העצובה של המתפלל בראש הגבעה, ותזכירני, כי אל הסוכה הזמינני האיש. עליתי בסולם אשר התנועע תחתי ורגלי עמדו על המחצלת הפרושה על רצפת קרשים הרקועים על ארבעה

תקרעו השקים" — נשמע קול אשה מאחורי הכרי, ועוד טרם ראיתי את הדוברת כבר ידעתי כי יוכבד נצבת שמה, ומי לא ידע את „יוכבד אשת־החיל" שעזבה את בעלה באחת המטרפולין אשר בליטא, והיא עם כל משפחתה עלתה לארץ אבותינו וקנתה נחלה ברחובות, ותטע שם כרמים גם עוסקת במזרע. היא עתה במבחר שנותיה; זה ניכר מהחיים העזים אשר בכל תנועותיה, עיניה צופיה הליכות אחוזתה וכל בני הבית תָּכּוּ לרגלה. בהיותה בעלת שכל וגם נתברכה בכסף הכינה הכל באופן היותר טוב, והיא מתפרנסת בכבוד מהכנסות נחלתה. היא איננה אשה פשוטה; בקיאה היא בכל הספרים אשר האצילה ספרותנו לנשים, ובדברה תמתיק אמריה בפסוקים מ„משלי", במאמרים מה„קב וישר", במשלים וספורים ממשלי „המגיד מדובנא", ובשעת הדחק היא משתמשת גם בחרוזים עברים הלקוחים מהקדמות „שמ"ר" לספוריו. לבה טוב עליה תמיד „וברוך השם" שגור בפיה. ואם אחד מציטטיה עולה לה יפה בשיחתה הרי היא מאושרת. „צפרא טבא, מרת יוכבד" קראתי אליה. „איש טוב זה ואל בשורה טובה יבא" השיבה בגשתה אלי, ופניה נהרו מאד על כי גם פסוק שאיננו במשלי יצא שלם וברור מפיה. „ומה השנה?" „ברוך השם שנה טובה ומעטרת" השיבה בהתאמצה להגיד דבריה בנגון ה„טל", ופניה האירו עוד יותר, על כי גם החרוז וגם הנגון עלו לה יפה. „זאת היא אשת חיל", קראתי בלא לב ולב, כי נעים עלי מאד לראות נפש שמחה בחלקה, חזיון יקר מאד בארץ ישראל. „בטח בה לב בעלה" אמרה אחרי, בקול אשר לא יכלתי להבחין אם קול צחוק הוא או קול רצון־טוב, וכמו ענן קל עבר על פניה, אך בין רגע התאוששה ותשאלני. „הראית את חטי התירס אשר נסיתי לזרוע גם השנה?" ומבלי חכות לתשובתי רצה אל ביתה, אשר היה קרוב להערמה מקום שיחתנו, ותביא בסנרה כהפנים חטי תירס יפות ומלאות. „גם לי יש חטי תירס!" קרא קול מאחרי, ובהסבי עיני ראיתי את גדרני עומד ומחזיק בקצה ה„ארבע כנפות" חיטי תירס. אחת מהמדות ה„חולשות" של גדרני היתה, כי לא ימצא דבר, ממיני הירקות והתבואה בהמושבה אשר לא יהיה אצלו, וכי כל מה שיש לו יגדל יותר מאשר להבריו; ובראותו אותי פונה אל גורן שכנתו, שער כי בודאי תתהלל בחטי התירס, על כן בא גם הוא בחטיו להראות כי לא נופלות הן מחטיה וכי הנן עוד יותר יפות משל שכנתו. „יש חטים ויש חטים" אמרה יוכבד כמדברת לנפשה. „וכן יש חטים ויש חטים" קרא גדרני בקצף, בהתיזו מלת „חטים" האחרונה, ובהביטו ישר דרך משקפיו אל הדוברת, ומבלי להכות לתשובתה הלך לו, „יש ויש" קראה אחריו יוכבד בעקימת שפתים. „נהג ולך" קראה אל בנה אשר כבר אחז ברצועות העגלה, ומקולה הכרתי, כי במעמקי לבה הכירה, כי חטי שכנה

כמו אותו הצחוק שעבר על שפתיו בעת אשר יעצתי לו: לשוב על עקביו, אחרי שמעי מפיו, כי בלעדו יש חמש נפשות במשפחתו, וכי מלבד כתבי המסע נשארו בכיסו אך ששים רובל, וכמעט שצדק אז בצחקו, כי הלא עברו חמש שנים והוא התפרנס כמעט בריוח, כי רק זמן קצר עבד בתור פועל ואח"כ נמנה למשגיח על כרמי אחרים, והצרות שאמרתי כי עברו עליו — לא בהסרון פרנסה מקורן, כי אם במחלות בני משפחתו: אשתו מתה, בתו הבכירה נעשית סומא באחת מעיניה. אולם הוא בצחקו עומד. כאחד מהפלסופים הקדמונים הוא מביט מגבוה על מצבו, וגם עתה בטילו תחת השמש הבוער הוא נעזר בפלסופיותו, וכאלו לא לו נוגע הדבר, כי זה כחודש אשר פסה משרתו ואתה גם משכרתו. אף הוא היה אצלי בשבוע הזה וספר לי בקרירות גדולה: כי כלתה עבודתו וכחצי שעה ישב על ידי וישתק, מבלי אשר זז צחקו מעל שפתיו, ונוח היה לי כי תפתח שאול נגדי מלהביט על עולה נאלמה כזאת.

פניתי צפונה. אחרי רגעים אחדים עמדתי על ערמת כור קטנה ואמצא שמה את בעליה העוזר לאשתו ושלש בנותיו לזרות את השעורים. אמרתי: כי הוא עוזר, יען האיש חלש וחולה בעיניו ופועליו המה אשתו ובנותיו, והן הנה העובדות כל עבודת הבית והשדה. הוא אמנם המוציא והמביא ועל פיהו ישק הכל, כי הוא אחד האכרים היותר בקיאים והרוצים שבאה"ק, יען כי גם בארץ מולדתו עסק כל ימיו בעבודת האדמה, והוא מהשלשה העוסקים במזרע בכל מושבת רחובות. „ד' עמכם בית גדרני!" ברכתי את הזורים, „יברכך ד'", ענני גדרני בקול נעצב וממשך, אשר נבלל בקולות מפיקי צהלה שהשמיעו בני משפחתו. „ואיך עלתה השעורה?" שאלתיו מבלי שים לב לרוח העצב אשר על פניו. „הש—ערה צ—דיק ד'" וקולו נדמה יותר לקורא „קינות" מלמשיב על שאלה. „האם לא נתברכה?" הוספתי לשאול. „נתבר—כה—יהי שם ד' מב—רך, אבל איזה תועלת יש בברכתה? אך שנים או שלשה זורעים אנחנו בכל המושבה, ויתרם הלא כורמים, הכה אבנים כהנו לשמור את הקמה וגם את הכרי מהבדוים ויתר מכות המדינה?.." ואנחה ממושכה הפסיקה דבריו. „רב לך להגות נכאים! הרבות הפסדת בארץ ישראל?" קראה אשתו בהכותה בכח בקלשונה ועמוד אבק התרומם למעלה. הכרתי כי הכאה זו אות להבעל וגם להבנות; לו — כי יחדל מתלונותיו ולהן—כי תעשינה כמותה, ורמז קל גם לי—לבלי להפריען מעבודתן, על כן עזבתים וכוננתי צעדי אל הערמה השניה הקרובה אליה, ובלבי אמרתי: הרבה מהאמת יש בתלונות האיש, הן כבר השקיע כחמשת אלפים רובל, ובכל זאת עוד בדאגה גדולה יאכל לחמו. על יד הערמה שקרבתי אליה מצאתי צעיר עברי ואיש ערבי מעמיסים שקי בר על עגלה. „הזהר, בני יקירי! לאט לאט! לבלי

הזה בנשאו אותו המעדר על שכמו. אז היו צעדיו גסים, חזקות כצעדי ההולך למחוז חפצו, וקול זמרתו גבר תמיד על קולות חבריו, פניו נהרו והפיקו עוז, וכמו היה חרות עליהם „הן אחד מהעובדים על הרי ציון ומבוני ציון אני", ועתה שחוח ילך, בכבדות ירים רגליו כאיש ההולך לא ברוחו. בקי הנני במצבו והנני יודע כי איננו גרוע מאשר היה אז, אדרבה, הוטב מעט, כי כל בניו עובדים וכל אחד משתכר יותר מעט מפרנסתו. אולם הדאגה, אולי תכלה מחר העבודה, שוברת את גופו, ועל פניו טבועה התאוננות: הן פועל אמלל אני: איש מהמדרגה היותר פחותה, הנודד ממושבה למושבה לבקש בעבודתו להם, הלכה המטיבים לו הרבה אם יקובל פעלו וישלמו לו בעד עבודתו, והצפוי לרעב אם לא ימשכו לו את החסד הזה. שם במסלה הולך עזריאל אחרי שלשה ערביים הנושאים כלי עבודה, קומתו זקופה, עיניו ישר תבטנה, אבל הברק היוצא מהן איננו אותו הברק אשר הפיקו עיניו אלה לפני שלש שנים, ואף מי שיראהו עתה בפעם הראשונה יכיר, כי מבטו עתה מפיק קריאה לפגעי הזמן, וכי הוא נכון להתגרות עם כל היקום; בעוד חודש תכלה משרתו. — זאת הגיד לי שלשום בבית ועד הפועל, וכמובן אמר לי בסגנונו: בטרוניא, בטענות ותביעות, „מדוע אינכם עושים מאומה לטובת הפועלים מכסף הנדבות!" בלב מי שאיננו יודע היטב את האיש הזה ואת טבעו ותכנתו יכלים מבטאיו הקשים להעיר כעס וחמה, אבל בלבי העירו חמלה והשתתפות בצער לבו יותר מאשר תעוררנה דמעות אחרים, כי הנני יודע את האברך הנעים — זה כארבע שנים, בעוד שרחובות היתה עוד שממה ובשני בתים ושלשה אהלים ישבו כמאתים איש, והיה כאשר יטרידם הדלף בימות הגשמים או רוח כהה, כי תבא בלב בני המושבה ובא עזריאל בזמירותיו או בחלילו ונסו יגון ואנחה וגיל ושמחה יקחו מקומם. — ולבו מה טוב! ממש כלב אישה רחמניה, הנה הוא עובד ועובד זה שלש שנים, גם היתה לו משרה הגונה ומשכרתו היתה מאה ועשרים פרנק לחודש, ואיה כספו? הלך לתמיכת קרוביו ושאריו בעלי משפחתו המרובה באוכלסין, ואף גברים אחדים המסוגלים לעבודה יש בה. אנכי ידעתי כי אם הוא מדבר רתת, אות הוא כי נפשו תשתפך בקרבו על צרות אחרים, והן הנה קדחו בלבו מוקדי עולם. — —

השמש כבר יצאה ותך בראש כל אדם ואף בראשי החבוש מגבעת עצי הבננים נגעה, ובכ"ז מטיל ארבאלי בירמלקו בין שתי הגבעות הקטנות, גויתו הקטנה בריאה כמו שהיתה לפני חמש שנה, גם זקנו העגול והשחור לא נשתנה ואף שערה אחת לבנה לא תמצא בו, אם כי לא מעטו הצרות אשר עברו עליו מיום בואו הנה, מראהו דומה עתה ממש כמו שהיה בעת שראיתיו בפעם הראשונה באשדות, בבואו אלי ימים אחדים טרם שעלה לארץ, על פניו גם עתה צחוק קל

ימי בכורי ענבים.

א.

צפצוף צפור היושבת על בד אוקליפטוס, אשר נכנס דרך החלון הפתוח אל חדרי מעל למראשותי, העירני משנתי. כרגע קפצתי מעל מטתי וכעבור שני רגעים הייתי מרוחץ ומלובש ואט יצאתי על בהונות רגלי מחדרי, לבלי עורר את בני הבית; אפס לחנם היתה זהירותי, כי הבית היה ריק, ובחצר מצאתי את רחל הקטנה חולבת בספל, הגדול פי שנים ממנה, פרה המקשקשת בזנבה ומכה בצמת גוזלת־החלבה הקטנה, המתאמצת להפיס דעת הנחלבת בקריאות חבה. עברתי כחמשים צעדים לארך החצר ואפגש חולבת אחרת, אשר בראותה אותי התאמצה לכסות בקצות שמלתה את רגליה היחפות ואת ראשה הכניסה תחת עטיני הפרה להסתר שמה מעין זר. החולבת הזאת לא ילדה היא כהראשונה, כי אם נערה כבת חמש עשרה שנה, ועוד בשנה העברה כלתה חוק למודה בבית הספר בירושלים, היא כבר יודעת נימוס ומתבישת לעמוד לפני איש כשהיא אינה מלובשת כראוי. אבל מתי תספיק לעשות זאת? אך זה האיר הבוקר, עוד מעט יבא הרועה להנהיג את הפרה אל המרעה, ואם לא תחלב עד בואו יאבד החלב הנחוץ מאד לבית, וביותר לאביה מוכה השחפת, אשר אך אוירא דארץ ישראל וכלכלת אשתו ובתו מחזיקים אותו עלי אדמות. „צפרא טבא, צביה! מה שלום אביך?" הנמוס והשאלה בשלום אביה הכריחו את הנערה להוציא ראשה ממחבואה ותענני: „שלום, אבי—שבה לאל—ישן הלילה במנוחה". התבוננתי בהאודם הקל אשר עבר על לחייה והכרתי כי הרגיעה את לבה על חטאתה נגד הנימוס באמרה לנפשה „הן בקולוניא אני". ברכתי אותה בשלום ואלך הלאה, ועיני הביטו אחרי ההולכים על הדרך העולה לכרמים: הנה ישראלי ובנו בתוכם, תלבשתם מראה התכלת והמעדרים אשר על שכמם מעידים כי לכת הפועלים יחשבו. הבן, נער כבן שש עשרה, צועד בצעדי און וחזות פניו הבריאים כפני איש השמח בחלקו וחי בעולם המוצא חן בעיניו. אולם לא כן פני האב, פניו אמנם בריאים — בריאים הרבה יותר ממה שהיו לפני עשר שנה, בהיותו אז כבן שלשים וישב בחנותו אשר בעירו הקטנה, אבל רשמי עצב ודאגה על פניו. פסיעותיו אינן דומות להפסיעות שפסע על הדרך הזה לפני שנתים, שאז לא אחת פגשתיו בדרך

מכל מכירי מצאתי שמה רק את עבד־אללה. שאלתיו על ידידַי ועל משפחת קופרשטיין, והוא השיב:

— ראַחוּ, מַתוּ! [1].

— מַן ראח, מַן מת [2]?—שאלתי נרגש.

— ואַלה, חוַג'ה, מאַ בַעריף אנא, מַן ראַח, מַן מַת. מַה לֵיש. הַדַ'א כֻּלַּה מן אַללה. אישאל ישראלי [3].

באין ברירה החלטתי להמתין עד הצהרים—עד שישוב הפועל ישראלי, שעבד כאן במשך הרבה שנים והיה הבר לקופרשטיין.

כשנכנסתי להדר הקטן, שבו ישב ישראלי יהידי, מצאתיו שקוע בקערה של ירקות, שטבל בה פתו בתאבון גדול.

— שלום! לתאבון!—קראתי אליו.

ישראלי הרים לאט את ראשו הגדול מתוך קערתו, מציץ בזעף במפריע אותו מאכילתו. אך כשהכירני מהר לנגב את שפמו העבה ואת זקנו הגדול, ששיבה זרקה בהם; קם והושיט לי את ידו הגסה והמכוסה יבלות, שהיתה מלוכלכת בעפר למרות זהירותו בנטילת־ידים.

— שוב אל סעודתך. אמתין עד אם כלית לאכול.

— סעודה?—חלילה! „מצוה לקיים דברי המת".

ומיד התיצב על הספסל, הוציא מן הארגז, שעמד על האצטבה, תכריך של ניירות וכשהושיט אותו לי אמר:

— זאת הניחה בשבילך מרת קופרשטיין קודם שיצאה מכאן, על־פי צוָאַת בתה, עליה השלום.

אחרי רגעים אחדים, כשהתגברתי על סערת־רוחי, שאלתי את ישראלי על סבת מיתתה.

— מתה. מה שייך סבה? וכי יודע אני? אפשר שבתוך כתביה, שמסרתי לך, תמצא הכל מבורר, על־פי שכלי הפשוט, לא מתה, אלא נשברה. „משול כחרס הנשבר". געגועים לאביה מצד אחד, געגועים לארץ־ישראל מצד שני; אבא אומר: „צאי", ארץ־ישראל אומרת: „השארי כאן"; ללכת לקפריסין אינה יכולה: איך זה תעזוב את ציון שלה? — להשאר כאן — הרי היא חסה על אבא. וכמה צריכה נפש כזו כדי שתשבר? — חודש, שני חדשים. והרי שבירה זו נמשכה, ברוך־השם, כמעט שנה תמימה. אבל — הוסיף בכובד ראש מיוחד — היא מתה כצדקנית גמורה: מתה והתנ"ך בידיה. תהי נפשה צרורה בצרור־החיים.

---

[1]) הלכו, מתו. [2]) מי הלך, מי מת? [3]) באלוה (נשבעתי), איני יודע, מי הלך, מי מת. אין דבר: כל זה מאלוה. שאל את ישראל.

„והרפה עולמית נעטה במעשנו זה על אבינו. אם מפני המרירות של השעבוד „וההכנעה תחת עולה של הפקידות ושל ה„מישמעת" של שטות, שמשרישים בזה, „שכח אבא לרגע את תכלית־חייו, את כל שאיפתו לארץ־אבותינו, את כל עמלו „להשריש בלבנו מילדותנו אהבה עזה לארץ־אבותינו, הנה בודאי אחר זמן ידוע, „נאמר אחרי שנתים, אחרי שלש שנים, אחרי שיוכח, שגם בקפריסין לא הכל „טוב וגם תחת הדגל האנגלי ישלוט האדם באדם לרע לו, יתחרט על מה „שעשה, יזכור את ארצנו, שהוא גם עתה כל־כך קשור בה, וישוב אליה, מוכן „אפילו להתענות בה, כמו שהיה מוכן לזה בתחלת בואו הנה. אולם, אם אנכי „אפעל על אמא ושאר בני־ביתנו, שנשָמע לאבא ונשרוף את „כל הגשרים", „הלא בשעה שתפקחנה עיניו לא יסלח לי לעולם את הרעה, שהמיטותי עליו, „ואת החרפה, שהעטיתי על כל בני־משפחתנו, במַה שבגדנו בציון, משאת־נפשנו ומשאת־נפשו של אבא...

„וכנראה, אין אבא מוצא מרגוע לנפשו בקפריסין. הוא היה כבר פעמים „ב„מקוה־ישראל". בפעם הראשונה בא בסופה ובסערה ודרש בחזקה, שנסע עמו „למקום־מושבו החדש. מובן, שהתלקחה מלחמה חזקה בנפישותינו; אבל סוף־סוף „לא שמענו לו. בפעם השניה בא קודר ושחוח, בראש מורד, והתחנן, שנלך „עמו. אדוני מבין, כמה סבל אבא עד שהגיע לידי תחנונים... הפעם נמס „גם לבי. לא יכלתי לראות בצערו הנורא. התחלתי לדבר על לבותיהם של אמי „ואחי, וכבר התחלנו לעשות הכנות ליציאה מבישה זו. אך כאשר קמתי בבוקר „ועליתי הגנה להפרד בפעם האחרונה מהרי־יהודה, מן העמקים, מגבעות־ „החול שעל החוף ומכל הסביבה, נוכחתי, כי מכל אלה אוכל להפרד לגמרי רק ביומי האחרון...

„צערתי את אדוני ברגשנותי. אך אל נא יצטער. הבה נקוה, שהכל יגמר „בטוב. הנה שירת „התקוה" עולה לאזני. אמנם נוגה היא, כי רק תלמידים „אחדים משוררים אותה בקול עצב; אבל סוף־סוף—„עוד לא אבדה תקותנו".

„אם יכבדני אדוני במכתב, יכתוב נא לי, מתי ישוב ממסעיו בגולה.

„מוקירתו, המברכת אותו מציון

תמר קופרשטיין".

ה.

כששבתי בשנת ת"ר... ממסעי וסרתי ל„מקוה־ישראל", כמעט לא הכרתיו. העזובה היתה עוד יותר רבה ממה שציירה „אילת־השחר" במכתבה. לידידי המורים לא היה אף זכר, מספר התלמידים נתמעט למחצה והמנהל כבר עזב את בית־הספר לחלוטין, הכל נבל, הכל קמל. אפילו הגנות הקטנות של התלמידים נראו לי כעזובות ושוממות. רק איזה שירה צרפתית, שנשמעה מרחוק, טרטרה באזני.

„אדוני! אילו עמדת עמי יחד ברגע זה, בודאי היית חושב כמוני, שגם
„אם הרצל לא יצליח—דבר קרוב לודאי: הלא אין אנו מוכנים לקבל את הטובה!—
„בכל זאת ישועתנו קרובה מאד וגאולתנו עומדת אחר כתלנו...
„רק על דבר אחד הצטערתי—ואל־נא ילעג אדוני!—: על שלא בקר הרצל
„את „יבנה"... עתה אני בעצמי לועגת לפנטסיה מוזרה זו, אבל אז היה הדבר
„הזה בעיני—סימן רע... אפסה האמונה, וגאולה בלי אמונה—איך אפשר?..
„אדוני! רבות־רבות אני צריכה לספר לו. איני יודעת, איזו ילדות נזרקה
„בי. לבי מנבא לי, שעוד לא אראה את פני אדוני בשובו לארצנו. רגש אוילי
„זה נשרש בקרבי עמוק, ועל־כן כותבת אני הכל בספר: יום יום אני רושמת
„בו את כל המוצאת את עולמי הקטן. גם את מחשבותי, חלומותי והזיונותי איני
„מצפנת מאתו. ובראש יומוני זה בקשתי, שאחרי מותי ימסרוהו לאדוני, שיעשה
„בו כטוב בעיניו... אָה, אל ידאג לי! זהו רק דמיון־שוא, שבא, כנראה,
„מהתרגשותי, מן המלחמה הפנימית שבביתנו וגם אולי מסבות, שהסביבה גרמה
„להן; אבל אין דבר. באמת בריאה אני. משכמת אני לעבודתי בגנים כקדם ואף
„לפעמים אני שועלת, ודי. בודאי הצטננות קלה—ולא יותר. מרגישת אני, שבריאה
„אני כל צרכי, ועל־כן איני שואלת ברופא, כעצת אמי. התרופה היותר בדוקה
„למחלה הלא היא העבודה—ואני עובדת ואיני חוששת.
„בבית־ספרנו כאן נעשו שנויים לא־טובים. המורים, ידידי־כבודו, עזבו כבר
„את „מקוה־ישראל" והרבה תלמידים עזבוהו באמצע זמן־למודם. המנהל נסע להוץ־
„לארץ ואומרים, שלא ישוב עוד למשרתו. בקצור, רבה העזובה... אי אפשר
„להכיר את מקוה־ישראל. כאילו התגנב השטן לתוכו והפך את הכל בין לילה.
„אך התחלנו לחשוב על בנין — והנה השטן של „שנאת חנם" כבר הוא
„מרקד בינינו...
„אך רב לי! למה אכפיל את צערו? בלי ספק הודיעו לו ידידינו המורים
„את דבר צאתם ובודאי כתבו לו אחדים מרעיו גם על כל הפרטים המעציבים...
„יודעת אני, שאדוני מתענין במצב משפחתנו, ועל־כן אספר לו בקצור
„את אשר אתנו, ומראש אני מבקשת סליחתו על הצער שאגרום לו.
„אפשר, שאדוני זוכר את שיחתנו ממחרת היום, שאבי נסע להתאכר
„בקפריסין. בשיחה ההיא רצה אדוני להסביר לי, שחיבת אני לפעול על כל בני
„משפחתנו, שנִכָּנע לחפצו של אבא ונלך להתישב עמו שם, בארץ הנכריה...
„הגדתי אז לאדוני, שאם אמנם אני וכל בני משפחתנו מוכנים תמיד לתת את
„נפשנו בעד אבינו, בכל זאת אין אנו יכולים לעשות את רצונו הפעם, כי זוהי
„בגידה גמורה בהאידיאל, שכלנו, ואבא בראשנו, שאפנו אליו במשך הרבה שנים,

„חליפות רבות, משמחות ומעציבות, כלליות ופרטיות עברו עלינו בזמן „הקצר, שאדוני עזב אותנו.

„פוסחת אני על מקרי יום יום, על החשובים ובלתי החשובים גם יחד. „אך זאת אגיד לו: כהגלות השמש פתאום ביום סגריר כן נדמו לי הימים, „האחדים, שבהם נתגלה פה לפנינו פתאום הד"ר הרצל.

„שבועות אחדים כבר חלפו מן היום ההוא, אך הכל עוד עומד חי לפני: „בית־הספר „מקוה־ישראל" רעש מן ההכנות המרובות, המורים וכל תלמידיהם „לקטו גם מן הגנים וגם מן החורשות כל פ־ח וכל צמח, שאפשר היה לקשט „בהם את „מקוה־ישראל". — הכל היה מלא תנועה וחיים, הכל שמחו ועלזו, אך „אני לבדי התעצבתי מאד: הלא אך לכבודו של קיסר גרמניה, שיעבר על פני „בית־ספרנו, נעשו כל ההכנות האלו...

„ביום, שבו היה הרצל צריך להפגש עם קיסר־גרמניה, השכמתי לקום. אך „במקום ללכת לעבודתי, כמשפטי, עליתי הגגה, על גג־דירתנו השטוח, ששם „כבר מצאתי הרבה ממכירינו היָפואים, שהקדימו לבוא כדי לראות את מסע „הקיסר עם סיעתו ירושלימה. בודאי קוו לראות גם את הרצל; אני רציתי „לראות רק את הרצל.

„אומרים עלינו, בנות־חוה, שאנו מעריצות את הגבורה. שקר הדבר! עלילה „נתעבה! את היסורים ואת הגואלים של האובדים והנדחים אנו מעריצות הרבה „יותר. הנה אני רואָה את ווילהלם קיסר עובר על פנַי בכל הדר־תפארתו עם „כל בני־סיעתו. כולם לבושים בתלבשת היפה של האבירים. נשרי־הזהב שעל „כובעיהם מתנוצצים מול השמש, סוסיהם האבירים יגמעו ארץ ורוכביהם — למה „אכחד?—יפים הם מאד. אך עיני שומות בהאיש הלבוש שחורים והעומד אצל „השער ומשוחח עם המנהל...

„ומה נפלאות העינים של האיש הזה! כל צער האומה הנודדת במשך אלפַים שנה נראה מתוכן. אבל גם קרנו פניו וקסם של הכרה־עצמית „נפלאה שפוך עליהן, קסם מלא אורה, שמאציל שמחה ותקוה על כל רואיו.

„הנה הקיסר ראה אותו, הרגיש בו. רכוב הוא מתקרב אליו, מושיט לו „את ידו מעל סוסו, גוחן לאזנו ולוחש לו דבר מה... כל הסיעה עמדה, כאילו „הרגישו כלה יחד, שהיא עומדת לפני אדון הארץ הזאת, לפני „בן־המלך „המכושף", שנתק את אסוריו...

„ובאותו רגע, ממש באותו הרף־עין, שראיתי את הקיסר ואת מנהיגנו „אחוזי־יד, השבתי בלי־משים: קיסר אדיר מושיט ידו להוטר מגזע החוזים — וכי „אין זה אות ומופת, כי לא בחרב וחנית תכָּבש ארץ...

חה־חהו... תם או מִתַמֵם אתה?—אך רב לי! כבר הגדתי לך בפירוש, שאיני רוצה בשום אפיטרופסות, אף לא בזו של כלל ישראל. אל תדאג לי! בכל מקום בואי אמצא לחמי בעזרת השם וגם אתן כבוד לשם ישראל.—אך נגיח דבר זה, בבקשה אל תפסיקני! עיקר בקשתי היא, שתבטיח לי, כי מחר או מחרתים תסור לביתי ב„מקוה־ישראל" ותסביר לבתי, המכבדת אותך, שמוכרה אני, שאנוס אני על פי הכרתי ודעותי להתאכר לעת עתה בקפריסין, ואך יום יבוא וא"י תשתחרר מעריצים פקידים ומנהלים, אהיה הראשון, שאעבור מקפריסין לארצנו.

— בבקשה ממך, אדוני קופרשטיין, איך אוכל להסביר לבתך, שהצדק עמך, אם אני בעצמי איני תמים־דעי עמך כלל וכלל?—גם לדעתי מוטב להיות משועבד בארצנו מלהיות בן חורין על אדמת נכר...

— זה כלל לא עסקי!—קרא קופרשטיין בכעס.—מחויב הייתי לבקשך, לברר לך את בקשתי. ואם חושב אתה, שפטור אתה מלמלאותה, אם שלום־בית בישראל ואם חיי נפש יקרה כתמר שלי כלא נחשבת בעיניך, אל תלך ואל תדבר... שלום, אדוני הפקיד! סליחה על שעכבתיך יותר מן הראוי! אולם עוד היום גדול. תוכל לשוב ולגמור את ה„רפורטים" שלך עד הפוסטה! שלום!

ד.

בשנת תרנ"ט נמצאתי בגולה לרגלי עניני משרתי. אזני לקחה שמץ מדבר עלית־הרצל לארץ־ישראל. חשתי, כאילו צמחו לי כנפים והתמכרתי לתעמולה ציונית בכל נפשי. כשתים־עשרה שנה עברו מן היום ההוא—ועדין זוכר אני את מצב־רוחי המיוחד בימים ההם: נדמה לי, שבכח־פי אאסוף את הגולה כולה, אביא אותה להרצל והוא יוליכנה ציונה. עזבתי את כל עניני הפרטיים ושכחתי אף לקרוא את המכתבים הבאים אלי: חתומים וצרורים היו מונחים במלתחתי עד שאמצא שעה פנויה לקרותם.

באחד מימי־שבט התקררתי, באתי חולה לוו. ונפלתי שם למשכב. כשהונח לי מעט, החילותי לבדוק את צרור מכתבי. מובן, שפתחתי קודם כל אלה, שחותם ארץ־ישראל עליהם. מאחד מן המכתבים האלה נפלו פרחים יבשים כשפתחתיו, ועל־כן קראתיו תחלה. בו מצאתי כתוב:

טבת, תרנ"ט, מקוה־ישראל.

„אדוני הנכבד!

„באחד ממכתביו להאדון פ. פ. דרש כבודו בשלומי, ודרישה זו מרהבת „אותי לכתב אליו, כי, את האמת אגיד לו: כאָבי־הרוחני אחשבהו. הן זולתו אין „לי פה מכיר, שלפניו אוכל לשפוך את לבי בלי פחד, כי ילעג לי או יזעף עלי.

המנהל, ואצלכם, „חובבי ציון", יהיו אפיטרופסי „כל ישראל". כל המתאמר למורשה של איזו אגודה, כל „עובר אורח", כל סיָר המסייר את הארץ להנאתו, בין שנותן ה"י ק"כ לקופתכם ובין שאינו נותן, יבוא וישאלני—והרשות לו לבוא ולשאלני: — „מפני מה אינך עובד היום?" „מפני מה מדברים בניך ז'רגון או צרפתית ולא עברית?" „מפני מה אין לך עגלים ופרות?" „ביצה שנולדה" בלולך—מאיזו תרנגולת היא?" „כמה פולים אתה מבישל בקדרתך?"—ועוד שאלות חשובות כאלו. לא, אדוני! איני רוצה! הרגני נא מאה פעמים ואחת. אך לעבד כפות אל תשימני! גם אם תתנו לי את כל ארץ ישראל אי־אפשי באפיטרופסות שלכם. בן־חורין אני ואת דגלי שלי אני נושא לתוך ד' אמות של „חירות", שאמצאן באיזו פנה שהיא, אפילו ב„הרי חושך"!

— אבל בי, אדוני קופרשטיין! הרי גם בקפריסין תהיה אכר במושבה של יק"א, ובכן תחת האפיטרופסות של אחד מפקידיה, ובכן...

— בקפריסין מה לי יק"א ופקידה? אם לבו של הפקיד יהיה טוב אלי, גם לבי יהיה טוב אליו. אם לא יפריע את מנוחתי ויניחני לשאת את דגלי „קוממיות"—יישר כחו. הוא פקיד חפשי ואני אכר חפשי. אולם אם יתחיל לחול עמי „מחול של פקיד ואכר", הרי אני, במחילה, רוקק אחת ושתים, עד שבע פעמים, ממש בפניו, מסיר את דגלי מן הבית, מקפל את חפצַי ומטלטלי, חוכר לי בית דוקא באחת מן האחוזות הקרובות, קונה את החלב מן החצרון ועושה לי גבינה מינים ממינים שונים, מאותם שאני יודע לעשות ושלא יָדעו הקפריסים מעולם. והיֵה בטוח, אדוני, שהכל, לרבות פקידו של יק"א, ירוצו לקנות את גבינתו של אהרן קופרשטיין „בעל הדגל". יודע אני, ברוך השם, לדבר יונית ועל האי מתנוסס הדגל האנגלי. שומע אתה: האנגלי, שתחתיו „כל איש שורר בביתו". ומתחת להדגל החפשי הזה אשים את דגלי: דגל ישראל החפשי...

— בי, אדוני קופרשטיין!—אמרתי באי־סבלנות—הרי כאן גם כן לא הכלימך ולא יכלימך שום אדם, ומה לך ולהפקיד?

— „מה לי ולהפקיד?"—שנה קופרשטיין את דברי בלעג—הַה־הַה־הַה! אנסה נא כאן שלא להשמע לשגעונותיו—מה יהיה גורלי בשעת גבית המסים? בשעה שיבוא חוכר ה„עשור"? הלא איני ילד... ואפילו אם אנסה לריב ב„מקוה־ישראל" עם עבד־אללה ה„כל יודע", או לסגור את הדלת בפני ברקני, שנתן עיניו ההתוליות בילדתי השונאת אותו כשממית.—מה יהיה גורלי אז?—הלא בו ביום יגרשוני מדירתי וגם עבודה לא יתנו לי, אף לא אוכל להשיגה במושבה אחרת אחרי שגורשתי מ„מקוה ישראל" שלכם... ואתה בכבודך ובעצמך, שאתה פקיד, כביכול, אצל חובבי ציון, נסה נא לעשות או לכתוב איזה דבר שלא כרוחם,

— מה אספר לך, אדוני? אורו עיני, הלכתי בשמחה הביתה לבשר את הבשורה לבני־ביתי. ולשמחתי, מצאתי את כלם בבית. חשבתי, שירקדו כאילים מרוב שמחה. אבל טעיתי, במקום ששון ושמחה—תאניה ואניה!...

— את בתי, את ה„בת היחידה" שלי, הלא מכיר אתה. התחילה בטענות שלה: שעל אדמה של ארץ ישראל יקר מכל העולם כולו. טובה ארוחת ירק פעם בשלשה ימים בארצנו משְׂלָיו ודגים בחוץ־לארץ. והרבה כיוצא בזה. הייתי בוחר להקבר חיים מלשמוע דבריה של ריבה זו, שפתחה במענה לשון שלה: „אבא, איך תעזוב את ארץ־ישראל, שתמיד שאפת אליה? אבא, למה אתה הולך לגלות חדשה? אבא, כלום שכחת כבר את רומיניה ארץ הדמים, כי תלך לנוע על היונים?—ומדברת הילדה ומתיפחת היא, ודמעות נוזלות מעיניה. וגם הילדים, ואפילו ה„זקנה" שלי, נלוו אליה. מה אאריך לך, אדוני? ממש ל„תשעה באב" עשתה לי את הבוקר הזה. אולם הלא לא לחנם אהרן קופרשטיין אני. את לבי לא ימסו בדמעות ואת דעתי לא ישנו על ידי „תחינות". אלא מאי? נוכחתי, שצריך להזדרז. בזריזות צררתי את חפצי ומחר, אם ירצה השם, אני נוסע לקפריסין. ובכן שאלתי ובקשתי, כי...

דבריו לעו וכאילו נתקעה עצם בגרונו. לא יכולתי להסתכל בפניו, כי נרעשתי משמחתו המבישה. בהתרגזות אמרתי לו:

— אדון קופרשטיין, מה אתה סח? הרי עזבת את מסחרך ברומיניה, במקום שמצאת פרנסתך בְּרֶוַח, כדי להעשות כאן שכיר יום, ואתה עובד בתור פועל זה יותר משלש שנים רק כדי שתוכל לעמוד על הקרקע בארצנו,—ופתאם, בשעה שתקוה משחקת לפניך, שבקרוב תשוכלל בתור אכר באחת מן המושבות, אתה בוגד באידיאלך, עוזב את הארץ משאת נפשך ונפש בני־ביתך והולך לנוד, למרות רצון משפחתך, ה' יוֹדע לאן!

— שמע נא, אדוני! — קרא קופרשטיין כשקפץ ממקום מושבו ונתן בי עין זועמת!—ראשית כל וקודם כל דע לך, כי בן־חורין אני. עזבתי את רומיניה, שהיא באמת „ארץ זבת חלב ודבש", מפני שלא היה ברצוני להיות עבד ומפני שרוצה אני לשים על גג ביתי את ד ג ל י, מבין אתה: את ה ד ג ל ש ל י, שאני עמל בציורו כמה וכמה שנים ושהוא סמל החירות: סמל י ש ר א ל ה ח פ ש י. ק ו מ מ י ו ת אני רוצה ללכת, בלי שום מפריע. — ואולם רק שלש שנים אני כאן—וכבר נכפף גבי,—זה הגב, שגם הרומינים לא יכלו לכפפו. הסכת ושמע: אם תעשוני כאן לאכר במושבות שלכם, תהא המושבה של הנדיב, של יק"א ואפילו של חובבי ציון, אהיה תמיד „עבד עברי": תמיד תחופף עלי איזו אפיטרופסות.—ההבדל הוא אך זה: אצל יק"א והנדיב יהיו אפיטרופסי: הפקיד או

אשוב לעניני. הולך אני לי ומסב פני מעבד־אללה. קשה לי לראות איך הוא משחית את היבול, שנאסף בזעת אפם של נערי בני ישראל וביגיע כפם של בָּני, ומשתדל אני להתגבר על יצרי, שהסיתני להראות לבן־האמה הזה, כיצד חובטין. ובכן אני הולך לי אל מקום עבודתי ובמוחי מתחיל לקשקש רעיון חדש על השנוי, שצריך לעשות בצורתו של דגלי. צר לי, שאין עתה שרטוטו של דגלי זה בידי: הייתי מראה לך מיד, מה צריך לשנות בו. בטוח אני, שתסכים עליו: יש בו סמלי י״ב השבטים, ארי בעל כנפים חופף עליהם ומסגרת כחולה־אדמדמת סובבת ומקפת אותם. אך אין זה עתה מעניני. — אני הולך לי לדרכי ופוגש את אזולאי. צעיר זה אני אוהב אף־על־פי שקצת פרא הוא. הלז אומר אלי: „בונז׳ור, מסְיֶה קופרשטיין! המנהל קורא לך". כך אמר—והלך לו. „הרי לך עסק!—אמרתי בלבי—בודאי כבר הלשין עלי אברהם הרוסי—הלא מכיר אתה את הבחור הזה, הפועל—על שאמרתי לו את האמת בפניו: שכל ה„רוסים", במחילה מכבודך, הם בבחינת „דבר אחר": אין להם דרך ארץ בפני מי שגדול מהם. אמת, אין להתרעם על זה מפני שכך טבעם. אברהם הלז כעס על זה — כאילו לא היתה אמת גלויה לכל!—והדבר הגיע לידי קטטה. הוא הראה לי את אגרופו. ועל האחת אני אוהב להודות: יד „הגונה" לו. זוהי „יד חזקה כמו שנאמר". ומובן, צרמתי לו קצת באזנו הרוסית... ולא בכעס ומתוך שנאה עשיתי זאת. חלילה! פשוט, כדי ללמדו קצת „דרך ארץ". וכנראה — חושב אני בלבי — הלך ריקא זה והלשין עלי לפני המשגיח ברקני—הן שחצן זה נעשה עתה בעוונותינו „כל וכל" אצלנו — והלה ודאי שהלשין עלי לפני המנהל, ועתה... אך יהיה איך שיהיה; המנהל קורא—צריך ללכת". והלכתי.

-- אני הולך ומשביע את עצמי לומר: אהרן קופרשטיין, שמור פיך! סוף־סוף מנהל הוא וגורל בניך ועתידותיך, ואפילו פרנסתך הזעומה עכשיו, הרי בידו היא. סוף דבר: נכנסתי בהדרך־ארץ, משים ידי אל תרבושי כחייל ואומר: „בונז׳ור, מסְיֶה דירקטור"—ועושה את עצמי כ„אינו יודע לשאול". אך לבי הולם והולם...

— שלום, אדוני קופרשטיין! בשורה טובה יש לי בשבילך — משיב לי המנהל בסבר פנים יפות ובעברית.

— תודה רבה, אדון מנהל! בודאי טוב יבשר—משיב אני לו גם כן עברית.

— ומה אאריך לך, אדוני? השיחה נמשכה כרבע שעה. ואמנם ידע המנהל מקטטתי עם הבחור אברהם ומצא חן בעיניו משפטי, שכל הרוסים, כלומר: היהודים שלנו ילידי הארץ ההיא, הם בבחינת „דבר אחר". ולסוף הודיע לי, כי יק״א אשרה אותי לאכר בהמושבה החדשה, שיסדה באי קפריסין, וספר לי, שמחר ספינה הולכת לשם, ובגפי יכול אני לנסוע לשם תיכף ומיד.

— אל שפת הים נלכה—אמר קופרשטיין בדרך,—שם הרחק משאון העיר, נשב על החול, ושם אגלה לך את כל לבי, כדי שתבין, עד כמה אתה צריך למלא את בקשתי.

כרבע שעה הלכנו שותקים על יד הבתים המעלים סרחון שעל החוף ועברנו על פני פגרי כלבים, חתולים, גמלים והמורים, הנטושים על שפת הים, שצחנתם הכריחה אותנו לאטום את חטמינו, עד שלסוף באנו אל מחוץ לעיר, אל מקום מקביל לפַּרְוָר „נוה־צדק" הנשקף מרחוק. שם יישבנו על תל של חול.

אבל קופרשטיין קם עד מהרה ובהתרגשות התחיל לדבר את דבריו:

— מה אספר לך, אדוני?—צר לי עליך מאד, שבטלתי אותך מעבודתך. אבל מה אעשה? מוכרח אני לספר לך הכל, מתחלה ועד סוף. הדבר נוגע ממש בחיי ובחיי משפחתי.

— טוב ידידי, אבל—אל הענין, אל הענין!

קופרשטיין נעלב מעט, הישיר את גבו הכפוף מעט בתנועה של אי־רצון, התיצב לעומתי במלוא קומתו הזקופה, תקן את תרבושו על ראשו, נענע פעמים אחדות בידיו הארוכות והרזות, ואחר כך ישב בפנים מוסבות אלי ואמר:

— טוב! עתה אוכל לדבר.

— כן, כן! דבר נא!

— שמע נא אדוני. הדבר היה כך: היום קמתי בבוקר. בבית לא היה שוב איש זולתי: הבנים הלכו ללמודם ומלאכתם בבית הספר, „זקנתי" לקטה צרורות סביב הבית, ובתי — הלא יודע אתה, שהיא מעירה תמיד שחר. עצבון נורא דכא את רוחי, ועל כן לא נגעתי ב„פת שחרית", שעמדה על השלחן, ויצאתי „בלב ריקני" לעבודתי. אני הולך והנה עבד־אללה שלנו הובט שומשמים. אבל חובט! הכל אפשר לכנות חביטה: הביטה זו—ה' ירחם! תאמין לי על יהדותי, שאילמלא היה חובט כך באחת מן החצרות שבוואלכיה שלנו, היו מגרשים אותו ככלב. וכאן הלא הוא „כל וכל". המנהל עצמו שואל בעצתו, ואפילו הגנן — הובב־ציון הגדול שלכם—נוטל עצה ממנו. אוי ואבוי לנו! בי, שראש יהודי על קדקדי, ולא ראש סתם, אלא, ברוך השם, ראש שבראשים, בי, שהייתי כבן־בית בחצרות היותר גדולות—בי, המומחה באמת, אין נמלכים, אותי אין שואלים ולי אפילו אין מספרים כלום, כי מה אני בעיניהם? אהרן קופרשטיין הפועל ולא יותר. מה שאני „חלוץ", מה שאני, תודה לאל, איש בין אנשים,—כל זה הוא אצלם הבל וריק. אולם בעבד־אללה הערום והיחף נמלכים. ומדוע לא? הן הוא „גוי", ואם אין כאן „פריץ" לזמר לפניו „מה יפית", מזמרים לפני עבדאללה,— בחיי אני נשבע לך, שאין עבד־אללה זה שלהם מבין כלום. אבל נניח דבר זה,

— אבל בבקשה, גברת, כיצד...—נסיתי להשיב על תוכחתה.

אדוני, אל נא תפסיקני! תנה לי לכלות שיחי! אוציא כל רוחי ואחר תשיב, אם יהיה לך מה להשיב — קראה העלמה בקול אדיר, ובאותה שעה קמה מעל האבן והתיצבה נגדי. — כן, אין האמונה בקרבכם. ואם לא תאמין לי, התערב עמי ונשאל מחר אחד מן הילדים והילדות—ותראה. אמנם, הם למדו תנ"ך ובו נזכר אלהים בכל פסוק; אבל אלהיהם קר הוא כקרח, אינו אותה „איש אוכלה", שעל קדושתה נלהמו המכביים, לא אותו שעל קדוש שמו יצאה נשמתו של רבי עקיבא „באחד", בשעה שסרקו את בשרו במסרקות של ברזל, ולא אותו שבשמו עלו אבותינו על מוקדי־ספרד. אלהיכם קר הוא כמוכם, ועל־כן אין בכם לא מגבורתם של המכביים ולא מקנאתם של הקנאים, לא מאחדותם של ה„חסידים" ולא מן המֶרץ והשקדנות של המשכילים ה„ברלינאים". — אתה, אדוני מושך כתפיך, אינך מסכים לדברַי — לך נא, אדוני, עמי ל„שרונה" — להגרמנים, ושם תראה את אמונתם החמה והתמימה של ילדיהם, ואם תקביל אמונה זו לאותה של ילדינו, תוָכח, עם מי הצדק. — אבל רואה אני — הפסיקה פתאום את עצמה — שעכרתי את רוחך. אפשר שאתה מבין דבר זה כמוני... בכל אופן סלח־נא לי על שהלאיתיך. בודאי הגיעה כבר הצות־לילה. שלום לך אדוני! בטוב תלין וקודם שהספקתי להשיב על דבריה נעלמה במורד הגבעה...

ג.

באחד מימי הקיץ של שנת ת"ר... נכנס אהרן קופרשטיין אל לשכת חובבי־ציון ביפו ובקשני, שאקדיש לו שעה שלמה, כי דבר נחוץ לו אלי. בתחלה חשבתי, שבודאי בא, כדרכו בזמן האחרון, להתאונן על חבריו הפועלים מרוסיה, העובדים ביחד עמו ב„מקוה ישראל", שאינם מחלקים לו את הכבוד הראוי לו, או שריב חדש על עניני־זרעים התגלע בינו ובין עבד־אללה, או אולי המציא תבנית חדשה להדגל, שישים על גג ביתו באותה המושבה, שיתישב בה בתור אכר, וכיוצא באלה. על כן אמרתי להשתמט ממנו. ואולם כשראיתי את פניו, שהיו הפעם רצינים יותר מן הרגיל, ואת בגדיו, שהיו בגדי יוצא לדרך, בקשתיו לשבת על ידי ולדבר על עניננו. אך הוא השיב לי, שאין ביכלתו לדבר כאן, בחדר. הדבר הוא חשוב ביותר, ורק בחוץ, במקום שיהיה בטוח, שאין אזנים לכותל ושלא יפריעו אותנו באמצע השיחה, יכול הוא למסרו לי מפה לאוזן.

קופרשטיין היה מדבר תמיד בקול רם ובהטעמה, בקול של גוזר ומצוה. ואולם הפעם דבר בקול נמוך ורך, ממש כמתחנן, וכדמעות נראו בעיניו הגדולות. הכרתי שדבר חשוב לו אלי, ועל־כן יצאתי עמו החוצה ונתתי לו להוליכני כחפצו.

באויטו־דו־פי הספרדי ובשביל מה נראתה לי שרשרת־ההרים בגופת ענק נורא, המעוטף בתכריכיו...

דבריה הוציאוני מעולם־מחשבותי. ראיתי חובה לעצמי להסיחה לדבר אחר, אבל היא הפסיקתני ואמרה לי:

— אל־נא תכעס, אדוני, אם אבקשך לשמוע הפעם את דברי הנוגים. הלא רק לעתים רחוקות מאד אנו פוגשים זה בזו. רוצה אני להוציא הפעם את כל רוחי. ואם גם לא ינעמו לך דברי, הלא תסלח לי, כי אמנם מרת־נפש אנכי היום.

— בבקשה! בחפץ־לב אשמע לדבריך!

היא נשתקעה רגע במחשבותיה ואחר־כך אמרה במתינות, כאילו עדיין היא שקועה במחשבות:

— כשאני רואָה יהודי שב מן הגולה ואוחז באֵת או במחרשה, נדמה לי כאילו שבט שלם או עם קטן עזב את עצביו ושב לאלהיו. וכשאני רואה, שמשקים ועודרים איזה אילן, איזה מטע במושבותינו, נראה לי, כאילו טל של תחיה ירד על שלד של מת. בכל שירה של צפור מזמרת בין עפאים אני שומעת מזמור שיר לעתיד לבוא, שירת האושר העומד אחר כתלנו,—עומד ומצפה לאותו רגע, שנהיה ראויים לו. ואולם כשאני רואה את הסביבה הגלותית, שבראתם—סליחה!—בארץ־התחיה, ושומעת את וכוחיכם על הפקידות ועל המפלגות, את השבונותיכם ואת תקוותיכם מן הגפנים ומן היין, מרָרתי נשפכת בקרבי. ושואלת אני את נפשי: הן אנשים נבונים אתם, הוגי־דעות, „הלוצים", שעלו לשם אידיאַל,—ואיך לא תבינו, כי את כל וכוחיכם ביחד עם התקונים, שאתם אומרים לתקן, ישא רוח כל עוד לא יהיה ההנוך מכוון להתכלית הנרצה. אפשר שדברַי יהיו מוזרים לך. אפשר שתחשבני לנסוגת־אחור; אבל חשוב, אדוני, מה שתחשוב—במצב־רוחי עכשו, אי־אפשר לי להתאפק מלומר לכם את האמת המרה שלי: אין אלהים בקרבכם ואין אלהים בהנוך שלכם. כי אינו ב„מקוה־ישראל"— זהו דבר מובן: הרי מנהליו כמיַסדיו „צרפתים" הם. אבל איני רואָה את „אלהי ישראל" גם בבתי־ספרכם. לא באלה שיסדתם ביפו ולא בבתי־הספר שלכם במושבות.

— כי אדוני, אל נא תפריעני—עצרה בי כשראתה, כי פתחתי פי להשיב לה — יודעת אני, שאתם מלמדים לא רק את התנ"ך, אלא גם מעט תלמוד ו„שלחן־ערוך"; אבל בתנ"ך שלכם אין „תנ"כיות", ובתלמוד שלכם אין רוח־התלמוד—„איש־דת". הלא תבין, אדוני, שלא על הדת אני מדברת הפעם, אלא על האמונה. בלי האמונה אין שירה ובלי שירת־האמונה אי־אפשר למסירות־נפש על איזה אידיאל בכלל ואין גבורה לאומית בפרט.

— כסיתם היטב את סלי התולעים? הרי ה„שקצים" יכולים להתחמק מבית־כלאם ולשוב אל הכרמים.

— מכוסים הם אמנם — השיב הנשאל כמדבר אל עצמו — אלא שחושש אני, שמא ינסרו בשיניהם את המכסות.

— אם כן, דינם לשרפה—קרא צעיר הסון, שבשביל שחרירותו ומהירותו כנוהו „הבֶּדוי". ובלי להמתין על הסכמתנו ירד בריצה מן הגבעה ושב אחרי רגעים אחדים ושני סלים בידו, ברך „על בעור חמץ" והשליך את הסלים אל המדורה.

התלמידים הגדולים מהרו ועשו כמעשיו. האש אחזה בנצרי הסלים ובמכסיהם ואחרי רגעים אחדים נראו גופים קטנים, לבנים ושמנים צלויים בלהבה.

הילדים הריעו תרועת־גיל. אבל פתאום נפסקה התרועה מגערה קשה של אשה:

— אכזרים, מה עשיתם? „צער בעלי־חיים"!

הפניתי את ראשי—והנה „אילת־השחר" ופניה מלאים צער וזעם כאחד.

הצחוק מת על שפתי הגדולים והתרועה- על שפתי הילדים...

ישבנו עוד שעות אחדות והמשכנו את וכוחנו. שרנו משירות המושבות: „האח, ראשון־לציון", „משמר־הירדן" ו„התקוה" עד שעיפנו. בני החבורה נשמטו אחד אחד ואחדים מאתנו, האורחים, שלא רצו להצר את המקום בבתיהם הקטנים של הקולוניסטים, נתעטפו ב„עביות" ונרדמו. נסיתי לעשות כמעשיהם — ולא עלה בידי. וכשנוכחתי, שהתנומה לא תאחז בשמורות־עיני בלילה הזה, קמתי וטיילתי על הגבעה, מאזין ומקשיב ליללת השועלים, שזו דרכם כסל לבשר לנוטרי־הכרמים את בואם.

והנה באה לקראתי, עטופה ב„עביה" ומחזקת שורק של גפן בידה — „אילת־השחר".

— גם אַת אינך יכולה לישון בלילה הזה? — שאלתיה.

— כן — השיבה במבוכה — נשב נא על האבן הזאת. הביטה־נא, אדוני, מזרחה: מה נחמד המראה!—הלבנה עולה מעל להרי־יהודה.

זמן מרובה ישבנו משמימים, מסתכלים בכדור הגדול, ההולך ומתקטן מדי יתרוממו מעל ההרים, בעוד שאורו מתגדל, מתפשט ומאיר את כל הסביבה. מראה הרי־יהודה, העטופים באיזה צעיף־מסתרי, לקח את לבבי, עד שכמעט שכחתי, כי עוד נפש אחת יושבת על ידי. פתאום פנתה אלי „אילת השחר" ואמרה, בנענעה את השורק שבידה:

— איני יודעת, מפני מה נזכרתי למראה התולעים הנצלות על המדורה

— עכשיו אסור, אבל אחר סעודת־הצהרים אבקש את הכורמים והם יתנו לכם שקדים־בכורים.

— גברתי, למה להם לתת? ירשו רק לקחת—ואנחנו בעצמנו נַשיר. הגברת חושבת, שלא נוכל לטפס על העצים? הנה אחת שתים, שלש—ואני..."

— רד מן האילן!—גערה בו „אילת־השחר" גערה רכה.—הלא תשחית את העץ. רוצה אתה, שיעשו כן בכרמכם?

עבר זמן ההפסקה והילדים שבו ללקוט. הם לקטו עתה בשקידה עצומה וברצינות, כאילו הבינו את כל ערך מלאכתם, ורק לעתים רחוקות היתה איזו שורה מפסקת לרגעים אחדים את עבודתה.

— הסל מלא!—השמיעו ילדים אחדים. עתה צריך להדק את מכסה הבד כדי שלא יברחו ה„בחורים".

— הרי לכם, ילדי, פריפות ותחברו בהן את המכסה אל הסל.

אחד הנערים לקח זחל, הניח אותו במקום־התחב וחבר את המכסה אל הסל דרך גבו של הזחל המפרפר.

— למה עשית כן? — קראה „אילת־השחר" ופניה היפים נתעוותו כאילו דקרו אותה במחט.

— עשיתי כך כדי שלא יצא ראש־הפריפה דרך הבד המנוקב—השיב הילד.

— ובשביל זה אתה נוטל בריה חיה וגורם לה יסורים! הלא זה „צער בעלי חיים!"

— להתולעים אינו כואב—השיב ילד אחד.

— ולמה הם מתעווים ומתפתלים כל־כך?—שאלה אותו ילדה אחת.

— התולעים אוהבים להתפתל ולהתעקם. כך טבעם—השיב ילד יותר גדול.

— רב לכם להשתובב!—קראה העלמה כמו ברוגז, ועד מהרה הוציאה את הפריפה מגבו של הזחל האומלל והניחתו בתוך הסל.

בלילה ישבנו מסביב למדורה על „גבעת החולמים" *), המפסקת בין ואדי־חנין ו„נס־ציונה". כל אחד מאתנו הוסיף על המדורה זמורות יבשות, עד כי גדלה הלהבה והאירה את כל הגבעה. מעט מעט התכנסו בני־המושבה ו„גדודי־המצילים": מורים, תלמידים, צעירים וצעירות מן האכרים והפועלים של רחובות וראשון לציון. הילדים שלנו רקדו מסביב למדורה, שרו שירים אף שחקו במשחקים שונים, ואנו, הגדולים, התוכחנו כמשפטנו אז.

אחד מן הכורמים קם פתאום ושאל בדאגה את היושב על ידו:

*) כנוי זה נתכנתה הגבעה לכבודו של החולם מ. ה., בונה הבית הראשון במחצה השניה של ואדי־חנין, הנקראת „נס־ציונה".

עליזה, שנופף שוטו על סוסיו מבלי שהכה אותם — קדימה! קדימה! ה„אורחים" הלא קרואים, שפשטו על הגפנים, ממתינים עלינו.

כשעברנו על יד כרמי ראשון לציון קרא אלינו אחד מן המורים, העומד ומנצח על חבורת ילדים מלקטים: „לואדי חנין לכו! לואדי חנין! לשם שלחנו רק עגלה אחת. מהרו! עזרה נחוצה!"

— כן, כן, אדוני! לואדי חנין נסע! — אמרה אלי „אילת השחר" והביטה אלי במבטה החנין — הלא להמסכנים האלה אין נדיב ואין תומך. אחרונים הם לכל דבר עזרה בעוד שהראשונים הם לכל פעולה טובה ומועילה. אפילו לגבי קרבנות היו מן הראשונים: הן ה„הרוג" הראשון מן המושבות היה הכורם יאלובסקי מואדי חנין.

— לו יהי כדבריכם! — אמרתי — וצויתי על העגלון לנסוע לואדי־חנין.

אחרי נסיעה קשה בחול במשך שעה שלמה הגענו לואדי חנין, שהיו בה אז אך חמשה בתים, שבתוכם נכללו גם שתי סוכות עץ. ומיד נכנסנו אל הכרמים.

„אילת השחר" הלקה את הילקוטים, שנתנו לכל ילד לשים בהם את התולעים, הציגה אותם בסדר נאה, אף העמידה את הסלים בשורות הגפנים כדי שהילדים יריקו לתוכם את הילקוטים המלאים. עינה הצופיה השגיחה, שלא ישחיתו הלוקטים הפעוטים את הפרחים והעלים. והיא גם סדרה הפסקות של חמשה רגעים אחרי כל חצי שעה של עבודה. לי נשאר רק לשבת תחת צל שקד רענן ולהתענג או להצטער על המראה הזה.

— ילקוטי כבר מלא! — צעק ילד — קנו דגים! דגים קנו! — קרא בצחוק והראה על ילקוטו.

הילדים, שלקטו עמו בשורה אחת, הרימו ראשיהם מתחת הדליות וצחקו. אחדים מהם התחילו לחקות את מעשי־חברם.

— אסור להשתעשע בשעת העבודה! — קראה „אילת־השחר" בקול מפקד. — שמעו, ילדים! כל מי שילקוטו מלא יבוא הנה, אל הסל הזה, ויריק אותו לתוכו. וכאשר יתמלא יריק את הילקוטים לתוך הסל השני.

— הנה גם ילקוטי מלא — הראתה ילדה אחת בגשתה אל הסל.

— טוב, יקירה. הריקי אותו לאט.

— הפסקה, הפסקה לחמשה רגעים! — הכריזה „אילת־השחר" אחרי שהסתכלה בשעונה. נוחו כאן, תחת השקדים!

— מותר לקחת שקדים? — שאל אותה נער ופשט את ידו להענף המורד, שהיה יכול להשיגו.

מרים. הן כאלה וכאלה תקרינה. אולם גם ממתקים — סוכריות ושוקולאדיות — לקחתי עמי בשביל הילדים.

— לי תתן סוכריה אחת!—קרא ילד כבן שמונה ופשט את ידו אל המדברת.

— אלישבי! בושה!—אבא ואמא עצובים, כי התולעים אוכלים את כרמינו, ואתה רוצה סוכריות! — גערה בו ילדה כבת עשר, שקלסתר פניה העיד עליה, שאחותו היא.

— רואה אני, איך אַת בוכיה מרוב צער—השיב לה בלעג ילד בן גילה—בחיי, בחן־חן תקבלי ותאכלי סוכריה אחת, אם רק יתנוה לך.

— גם אתה תקבל סוכריה — אמרה „אילת השחר" ודפקה לו לילד על כתפו — לכולכם אתן מגדנות. אולם לא בדרך, אלא בכרמים, אחרי שתַּראו, שאתם ראויים להן, בעבודתכם ובהנהגתכם.

הסוסים רצו והעגלה התגלגלה במהירות על הכביש המלא גומות. בירידות ובעליות התנגחו הילדים זה בזה בלי משים, והנגיחות הללו שעשעו אותם מאד, עד שלפעמים היו מנגחים זה את זה בכוונה, לשם צחוק. ויריעישו בקול צחקם את הסביבה השוקטה.

אחרי חצי שעה סרה עגלתנו מן הכביש, נטתה ימינה ובאה לתוך חורשה של זיתים שעל יד הכפר בית־דגן. שם נפגשנו עם הדיליז'נס ההולך מראשון לציון ליפו.

— הביטו נא על גדוד המצילים, בלי עין הרע, שהוא מוביל! — קראו קולות אחדים ממכירַי האכרים, שישבו על עגלת הדיליז'נס.

— על כל פנים יותר נעים לראות הובלה זו מהובלת ה„נלכדים" בימי החטפנים—הגיד בקול עבה ישיש אחד, בעל זקן ארוך ולבן כשלג.

— ומה המצב? — שאלתי את הנוסעים.

— הבל הבלים. „פחד לא יש". „זרענו ירבה כחול" יכלה בימים אחדים את התולעים קודם שיספיקו לבּרך „על הגפן"—השיב לי כורם צהוב בעל פנים צוחקות.

— ובלי ספק גם „כספנו" ירבה מן הבציר הזה — הוסיף חברו היושב על ידו.—אך אל נא נעצור את גדוד ה„מושיעים".

— צחקו, צחקו על „מושיעים" אלה כאות נפשכם — אמרה נוסעת אחת, שכל תנועותיה העידו, שמתגדרת היא בהברה הספרדית שלה.—עוד תראו שאך מן הקטנים תבוא ישועתנו. הם יצילו אותנו לא רק מן התולעים האוכלים את גפנינו, אלא גם מאלה המכרסמים את מושבותינו...

— קדימה! קדימה, „בחורי"! — קרא עגלוננו, צעיר רחב כתפים ובעל רוח

את היבול צריך להכחידה קודם שהספיקה לשלוח שניה בהעלים וקודם שתמליט ביציה. בקצור, החליטו לנהוג בה מנהג צרפת: להסיר את התולעים מן הגפנים בזהירות גדולה — בידים הרכות של ילדים, כדי שלא יבולע להפרחים ולהעלים הרכים.

אך באו לידי מסקנה זו במועצה של „מקוה־ישראל" מהרנו כולנו להביא את ילדינו אל המושבות כדי שיצילו את יגיע החלוצים.

בבוקר השני ל„בהלת־הזחל" נסעתי מיפו אל המושבות בעגלה פשוטה וארוכה, שהיתה מלאה פעוטות—תלמידי בית־הספר ביפו, שפגרו לנסוע יחד עם מוריהם, אשר חשו עם תלמידיהם אל המושבות עוד קודם שהאיר הבוקר.

אותו בוקר מעונן היה, רוח צח נשב, ואנו מצאנו בו משנה עונג, אחרי חום ה„חמסין"*) הבוער, שהציק לנו אתמול. פרחי הרמונים עמדו פתוחי־גביעיהם האדומים, כאילו רצו לאצור בקרבם מן הריח הרך והמחיה הזה ולהשיב בו את נפשם בשעה שרוח הקדים יתחיל להפיח שנית. כפות התמרים התנועעו לאט כאילו רצו להשיב מן האויר המחיה נשמות על עצי תפוחי הזהב והלימונים העוטרים אותם. ואף עצי הצָבָר**) וקוציהם נראו היום רכים ועגוגים וכרומזים לנו: הביטו! גם לנו יש פרחים, גם אנו נביא לכם פירות מתוקים.

עגלתנו עברה על פני „מקוה ישראל" וריח חמוץ־מתוק, העולה מערמת שעורים קצורות, הגיע לאפינו. ילדים אחדים רצו לקפוץ מן העגלה כדי להטוף שבלים אחדות, ובקושי עצרתי בהם.

— יש מקום בעגלתכם? — שאלתני „אילת השחר", שעמדה על יד שער „מקוה ישראל" ומלתחה בידה, כמוכנה לדרך.

העגלה היתה מלאה טף כילק; אך — היאך דוחים בקשת מכירה מצוינת כזו, שכבר נזדמנתי עמה פעמים אחדות אחרי הפגישה הראשונה וטיילתי עמה ארוכות וקצרות על כל עניני התהיה?—פניתי לה את מקומי ואני ישבתי בדוחק מימין העגלון אחרי שהושַבתי על ברכי את הילד, שישב שם קודם.

— יודעת אַת?—אמרתי להעלמה—חיבת אַת לשלם דמי־ההובלה—מובן לא בכסף, אלא בעבודה: תשגיחי על „תולעי יעקב" אלו, שלא יאבדו בין הכרמים ושלא יזוקו בשעת לקט התולעים.

— הלא זוהי מטרת נסיעתי!—השיבה בעליצות.—הכינותי במלתחתי פסי־תחבושת וגם סממנים נחוצים, כי אמרתי: שמא הלילה יפצע אחד מן הילדים את ידו במחטי הצָבָר הגודר את הכרמים, או יחלה מן החום ומאכילת ישקדים־

*) רוח „קדים", רוח זלעפות, המנשב בארץ הקדם לפעמים בימי ניסן ואייר.
**) קאקטוס.

ודומה, שהוא מכוון צעדיו אלינו. בודאי כבר בא בריב עם „ש־־האורוה" שלנו, עם עבד־אללה, כי חולקים הם תמיד מחלוקת שאינה פוסקת בדיני ז־עים. ביחוד הם מתקשים בזריעת קשואים ודלועים. קופרשטיין הושב עצמו למומחה גדול בענינים אלו ועבד־אללה הזקן שלנו, שגם גנינו מכבדים את ידיעותיו המעשיות, מלגלג עליו, ומזה לפעמים תוצאות לקטטות קשות שביניהם, הבאות עד המנהל.— בקצור, מוטב ונוח להחיש מפלט בעוד מועד, כי בודאי כבר המציא קופרשטיין חביבנו ציור חדש להרגל שלו. הלא אתה יודע את ד ג ל ו, עם סמליהם של י"ב שבטי ישראל, עם האריות והנמרים והנחשים ועוד. הוסה והושה נא! אך מה „אטען" עמך? הן „תפוס" אתה ובחוזק יד אנהגך!

וידידי מלא אחרי דבריו: אחז בזרועי וּמְשָׁכַנִי אל משכנו.—

ב.

ימי אייר הגיעו. התחיל קציר שעורים פה ושם. החטה עשתה שבלים והרוח הכה בהם גלים ירוקים. אבל המראה היפה הזה לא שמחנו, כי ל א ל נ ו ה י ה: עקרון היתה אז המושבה היחידה, שעסקה במזרע, ואף אותה הפכה הפקידות, בעל כרחם של האכרים, לבעלת נטיעות. אולם הכרמים היו גאותנו. הם הרהיבונו: מראשון־לציון עד גדרה ומעין־הקורא עד קצה גבול רחובות הנוגע ברמלה,—כל השטח הגדול הזה, גבעותיו, עמקיו ומכתשיו התכסו נפנים רעננות— דליות ירוקות ופורחות, שמתחילות להתקשט באשכולות והשורות של עצי־שקדים טעונים פרי העוטרות אותן נראו כשומרים המסוככים עליהן.

הביטו הכורמים אל עיקר יגיעם בכל ימי החורף — ושמחו. וכשסיירו את כרמיהם עם בני משפחתם ציינו את המקומות, ששם יעמידו את שומירותיהם, שמתוכם ישמרו את ענביהם משועלים מחבלים־כרמים ומהולכי־על־שתים זוללים.— רבים מן הכורמים ערכו בסתר־לבם את השבונות הבציר הבא והתברכו, שבשנה זו לא יצטרכו לתמיכה, אף חלמו, שגם יפרעו חלק מן החוב, שהם חייבים להפקידות,—חוב, שלא היא ולא הם לא ידעו כמה הוא אפילו בערך.

ובעוד שתקות הבציר מרננת את הלבבות נתפשטה פתאום שמועה מרה: תולעת, הדומה בתבניתה וצביונה לתולעת המשי, עלתה על הגפנים, פשתה ורבתה בין לילה, ובאלפיה ורבבותיה כסתה את הענפים, עליהם ופרחיהם.

חיש התקבצו ל„מקוה־ישראל", שהיה אז כמרכז אגרונומי, גננים, כורמים, מומחים ופקידים לטכס עצה, איך להנצל מצרה זו. עיינו בספרים, בדקו את התולעים ואת עלי הגפנים במיקרוסקופים ומצאו, שתולעת זו אינה מסוכנת להגפנים כלל והיא אחת ממיני התולעת הרגילה הנקראת זַחַל*). אולם כדי להציל

*) Гусеница, Raupe.

— לא גנבתי ולא גזלתי. בריה מוזרה, וכנראה, גם נחמדה, שנגלתה אלי פתאם כאגדה, נתנה אותם לי, ואך החילותי לדבר עם „פֵיָה" זו — גזל אותה ממני איזה קול עזאזלי!

— אין זו, חביבי, „אגדה", אלא בת־חוה פשוטה כמשמעה. אמנם קצת „אוריגינאלית" היא במנהגיה, אבל נעימה היא מאד. זוהי בודאי „אילת השחר", כי זולתה אין כאן נערה, אשר תעיר שחר ותשכים לעבוד בגנים.

— „אילת השחר"—וכי שמה הוא זה, או—מתלוצץ אתה?

— כלל וכלל לא! שמה האמתי הוא, כמדומה לי, תמרה או תמר, ואפשר שגם שפרינצה. השם יודע אותה!—„נפקא מינה לדינא" אין בזה. העיקר הוא—שכולנו כאן מכנים אותה „אילת־השחר" על שהיא מתחלת לעבוד בעלות השחר ועל שהיא מהירה כאילה, ואחרים אומרים: על שעיניה מאירות כשחר.

— אָה, אָה! פיך מלא תהלתה. הזהר, שלא אגלה סוד זה ל„הפלונית" שלך.

— הלשינה עלי כאות נפשך. אבל באמת אני אומר לך: „אילת השחר" זו היא עלמה נחמדה. היא „חובבת־ציון" נלהבת, וכמדומה לי, שהיא גם ציונית מדינית. היא יודעת עברית, הוגה תמיד בספר הספרים, גם קוראת הרבה את ספרותנו החדשה. בקצור, „משכלת" אמתית. ושמע נא עוד דבר פלא: היא גם אדוקה בדת ישראל, כלומר, חסידה היא ו„יִרְאַת שמים". וקודם שתתחיל את עבודתה היא מסתתרת בין עצי החורשה ומתפללת תפלת הבוקר, ולפעמים היא גם מרננת—וקולה מה עָרֵב!—ואחרי שתיקה קצרה הוסיף:—והלא יפה היא מאד וראויה להיות סמל לציר, שיבוא לצייר את בת יפתח.

הדברים הפליאוני ועוררו בי מחשבות.

— ואיך בָאה הנה, ל„מקוה־ישראל" הצרפתי שלכם?

— דבר זה, חביבי, הוא פשוט בתכלית הפשטות. „אילת־השחר" היא בתו של מיודענו הפועל או ה„מתפעל" אהרן קופ־שטין. ולפי ששני בניו לומדים כאן ואף הוא בעצמו עובד בתור פועל אצלנו, עלה לי להטות את לבו של המנהל, שיעשה דבר יוצא מן הכלל ויתן לו דירה בבית הספר. וזה כשנה, שמשפחה הגונה זו יושבת עמנו. ואמנם, אָחִי, משפחה מצוינה היא, אבל גם מוזרה ואוריגינאלית.—רוצה אתה? אמצא הזדמנות להציג את „אילת־השחר" לפניך. כדאי שתכירנה.—אבל, יודע אתה?—הוסיף פתאום בקול נמוך ועגום—לבי מנבא לי רעה. הלואי שאשקר. אין מקום בדורנו ובעולמנו לנפש מרחפת במרומים כזו... אך נעזוב נא שיחתנו זו. הבלים! רוח של איזה נביא שקר נכנס בי היום.—נו, בוא נא, חושה, כי, מלבד סכנת התקררות הלבבות, סכנה גדולה מזו נשקפת לנו. שור! הנה בקצה השדרה עומד ר' אהרן קופרשטיין בכבודו ובעצמו

על זה הרי מעידים הידים הענוגות, הקול הערב וקלסתר הפנים כולו... אבל איזו הדרך באה עלמה הנה בעלות השחר? — הן יודע אני את כל המשפחות היושבות ב„מקוה־ישראל" ואיני מכיר בבריה עדינה ומוזרה זו כלל.

ואולם—מה לי ולשאלות? הלא טעמם של ה„כנענים" לא יוטב אם יתברר הספק שלי ולא יורע אם אהיה מוטל בספק.

— פירות מהודרים כאלה מנין? — שאלתי שאלה סתמית, בלי כנוי, כדי שלא אכשל בלשוני, ועיני כאלו רותקו אל זוג העינים המאירות כשני כוכבים והמביטות אלי מבין שולי המגבעת במבט בהיר וגלוי.

— מן המין החדש הם, שהביא הגנן מ... בשביל שדה הנסיונות. הוא מחבב את אָחִי, ועל כן נתן לו גרעיני זריעה עוד קודם שבהנם בעצמו.

— וכי רק „האח" הוא תלמיד? — הוספתי לשאול בתקוה, שהתשובה על שאלה זו תברר לי, עם מי יש לי עסק.

— כן, אדוני! אותי מאנו לקבל בבית הספר — כשבאנו הנה לפני שליש שנים—כי, לפי דבריהם, נוסד הבית רק בשביל נערים. לשוא טענתי, כי צריך להנך יוגבות, כמו שצריך לחנך יוגבים — הם באחת: „מקוה ישראל" נועד רק לנערים!—רוצה הייתי לדעת, איה מקום בית הספר ליוגבות?

— תמר! תמר! — נשמע קול חזק ועָבֶה.

— שלום, אדוני!—אמרה העלמה המוזרה וכאילה קפצה ונעלמה בין סבכי תפוחי הזהב, המקיפים את הגנים.

— הנה ה„תפוס"!—קרא מרחוק ידידי, מורה הלשון העברית (כך היו קוראים לי ידידי המורים באותם הימים, שהיו מעכבים אותי ב„מקוה־ישראל" בעל־כרחי).— הן זה כחצי שעה, שאני מחפש ומבקש אותך. בוא נא אל ארוחת־הבוקר. מהר! חושה! הלביבות תתקררנה ותחשובנה להן זאת לעלבון גדול, כי מיוחסות הן, באשר מגבינה וחמאה של המושבה פ. נעשו.—בוא נא, בוא עמי, ה„תפוס", ורז אחד לך אגלה בפת שחרית, ש„יפתיע" אותך ממש. אך אסור לדבר: „שלי שתהיה" גזרה עלי שתיקה, ובשעה שריח הלביבות המטוגנות עולה באפי אני נוהג להשמע לה. — בוא! רב לך להסתכל באילנות ובעשבים. הרי גם „ואכלת ושבעת" מצוה מן התורה היא.

הסתכלתי בפני רעי השחרחורים, הדלים והרזים, ואמרתי לו:

— פניך, ר' יהודה, מעידים עליך, עד כמה אתה שקוע בהלכות „זולל וסובא".

— הָם... אכילה ושתיה, על צד האמת, אף הן בכלל „הבל הבלים", אלא מאי? — אמור לי, „רבי תפוס", סלסל יפה זה, שאתה מחזיק בידך, מנין? את מי גנבת ומאיזה גן גזלת את ה„כנענים" המהודרים האלו?

רגיל הייתי לקום בימים אלה, שהייתי מתעכב ב„מקוה־ישראל", קודם עלות השחר והייתי מטפס על הגבעות הנחמדות של בית־הספר, שהן מכוסות במטעים יפים ושכל אחת מהן נושאת עליה שם אחד מן האבות או מן הנביאים. תעיתי אז בחורשות מקוה־ישראל הרעננות ומסתכל הייתי ביקום הנעור משנתו ורואה את גדודי התלמידים, הרצים חצי־ערומים לטבילת השחר. — געית־הבקר, צהלת־הסוסים ונעירת־החמורים, המוצאים לעבודה על ידי התלמידים, ערבו עלי כזמרת הצפרים, המשמיעות שיר הבוקר מבין צמרות התמרים, הארזים והתרזות.

ובבוקר אחד של שבט—אם איני טועה—תעיתי בכרמים ובשדות של בית הספר, ורגלי הוליכוני אל גני התלמידים. — הגנים האלה נחשבים כרשות היחיד: לכל תלמיד יש גן קטן, ועל תלמיו הקטנים הוא זורע ונוטע מה שלבו חפץ. והפרחחים האלה היו זורעים ונוטעים בגניהם פרחים שונים וגם תות־כנעני*), תות־סנה**) ושאר מיני גרגרים הנאכלים חי, ושעינו ולבו של אדם מתאוה להם.

ריח השדה, טל השמים, המבריק כשוהם על ראשי העשבים והעלים, והלבנה העגולה, המסתתרת ככלה צנועה מפני אותו חתן, הנותן אותותיו שעוד מעט יצא מחופתו, הביאוני לידי מצב רוח עליז מאד. הייתי „בגלופין", כמו שהחסידים אומרים. ולפיכך שכחתי דיני „שלי ושלך", הנהוגים בגנים אלה, ונכנסתי לתוכם כאדם הנכנס לתוך שלו. לא רק קטפתי לי שושנים וחבצלות, אלא גם תלשתי תותים־כנענים ושמתים לתוך פי בעוד ילין עליהם הטל.

וכשאני מטפל בכריעה והשתחויה ובפשוט ידים ורגלים במלאכה נעימה זו, ועיני צופיות ומשחרות ל„טרף" בין טרפי־הגודגדניות הסבוכים, שמכסים את הערוגות, אני שומע פתאום קול עדין וערב, הקורא אלי:

— יטעם נא אדוני מן ה„כנענים" שבגננו!

וקודם שהספקתי לקום מכרוע על ברכי כבר עמד לפני סלסל קלוע מכפות תמרים ומלא תותים־כנענים אדומים כשני וגדולים כשזיפים, שבודאי הייתי בולעם בעודם בכף, אילמלא משכה את עיני כף זו, שאחזה בסל, כף קטנה, רכה וענוגה, שאף על פי שהיתה כפושה בעפר, היתה יפה מאד.

נזדקפתי, שמתי עיני על הנפש הנדיבה מגשת הסלסל—והנה מגבעת־קש גדולה כשמשיה חבושה לראשה, ושוליה הרחבים של המגבעת מקושרים בפתיל יפה מתחת הסנטר ומכסים את כל הפנים, ואך העינים נראות מתוכם. ולבושה בריה זו כתונת־בד כחולה, כמו שלובשים כל התלמידים, אלא שכתנתה ארוכה ויורדת עד הקרסולים ככתנות הערביים.

התפלאתי: התלבושת היא זו של תלמיד בית־הספר, אבל—הרי זו עלמה!

*) Земляника, Erdbeeren. **) Малина, Himbeeren.

אַיֶּלֶת־הַשַּׁחַר

לנשמת ח. ב. (מספר־הזכרונות).

א.

בית־הספר ליוגבים „מקוה־ישראל" היה, בזמן שעליו יסוב ספורי, מרכז־הישוב. מנהלו היה אחד משרידי חברת „כל ישראל־חברים", שהבין לרוחו של ק א ר ל נֶ טֶ ר והלך לפעמים בדרכיו. חברת יק"א זה אך נוסדה אז ופקידיה המועטים דרו ב„מקוה־ישראל", ויחד עם המנהל של בית־הספר התאמצו למשוך את החברה החדשה והגדולה אל הישוב הארצי־ישראלי. הפקידים האלה התאחדו עם פקידי חובבי־ציון שביפו וביחד עשו כמה וכמה מעשים הגונים, שתוצאותיהם גרמו לבטולה של הפקידות הַבַּזְבְּזָנִית ולהחלשת כחה של שיטת־האפטרופסות, שהיתה כרקב בעצמות הישוב הצעיר.

אז הופיע קונטרס „מדינת־היהודים", כוכבו של ה ר צ ל התחיל לזרוח ופרחי הציוניות המדינית נראו גם בארץ־ישראל.

לרגלי עניני־משרתי הייתי בא אז לעתים קרובות ל„מקוה־ישראל" ושוהה שם ימים אחדים, ולפעמים היו שני ידידי, מורי בית־הספר, מעכבים אותי בביתם, פעמים להנאתי: לזכות אותי באויר זך ומבריא, ופעמים להנאתם: כדי להראות לי את „ה ד ו ש י ה ם", שהיו מחדשים חדשים לבקרים. כי אחד מהם הורה עברית ויום יום היה כותב חבור חדש, שתעודתו היתה להראות: כיצד מלמדים עברית בעברית, — דבר, שאז היו הכל מטילים בו ספק; והשני היה אגרונום ובולמוס של שדי־נסיונות אָחָזו—ותמיד היה מראה את „חדושיו" באכרות הוא היה אומר: „תוצאות נסיונותי תַּכְרִחְנָה את יק"א לבכר את ארץ־ישראל על פני כל הארצות".

שני ידידי אלה ילידי־רוסיה היו, וממילא מובן, כי תמיד היו מתוכחים וכי וכוחיהם היו נלהבים וסוערים. האחד היה צווח: „ויסודה של התחיה היא הלשון העברית — תחיה היא ויחיה הכל!" — והשני היה מרעים לעומתו: „הכל עומד על הקרקע—אם האדמה תתן יבול טוב, יהיה יסוד נכון לתחיתנו".

מרחוק ראה את סלים והכירו בין כל ההמון הפוגש את הרכבת. ולא די שהכירו, אלא דוחה הוא את כל „הנַטָלים" [1]) ואינו בוחר אלא בסלים דוקא! מרמז הוא לו כאלו הוא מבין בגלל מה בא סלים הנה!

סלים ממהר ונדחק אליו, וזה מוסר לו ארגז אחר ומזהירו ואומר, שכלי זכוכית יקרים בתוך הארגז והושש הוא שלא ישברו בעגלה. ובכן יקחו סלים על כתפו וישא את הארגז בזהירות.

מיד נכרך החבל על ארגז בעל הבית ועל הגלגלת של סלים—והולך הוא סלים בהדוה, כאלו אכל שלשה ימים רצופים, וגם כאלו לא אכל זה כבר — כי קל הוא ברגליו, קל כצבי!..

ואיזה שכר קבל! מיד כשהטיל את המשא בשלום בתוך הבית תחב בעה"ב לתוך ידו—רבע מג'ידי!

משתעה הוא סלים, ורוצה לומר לבעה"ב שמא טעה. אבל זה מסביר לו, שכשכר הזה היה צריך לתת גם בעד עגלה, וכלום טרחתו של האדם איננה שוה כטרחתו של סוס?

חכם הוא, אשכנזי זה—ה' ישמרהו וירחמהו!

ממהר סלים ונחפז על הדרך המובילה „לביות־אל־טנק", מסתכל במטבע לאור הכוכבים -- כסף טהור חדש ומנוצץ! „ברוך בעל הנסים" דובבות שפתיו, ושוחק הוא לעצמו על הנס. גם לחם גם מים השתכר, ומים לא ליום ולא ליומים, אלא אפשר לשבעה ימים!

ובעוד חצי שעה ראו הכוכבים ממרום, עד כמה יכולים הם בני אדם לבזבז בשביל עצמם. יושבים להם איש ואשתו בחצר, זה אצל זה, מפה קטנה פרושה לפניהם על המחצלת וישניהם אוכלים לחם ושותים מים, להם ממש כדי שביעה ומים כדי רויה! עוד גמיאה ועוד גמיאה... ולא עוד אלא החמה זו פזרנית היא ביותר, לוקחת היא לה מים בשתיקה ויוצקה לה בשתיקה על שרשי השתילים!.. שותק הוא סלים וחושב: „לא! לא פזרנית היא, אלא רחמנית היא... ישתו, ישתו התינוקות וישיבו נפשם!" וגם סלים מתמלא רחמים ושמחת הנפש. ומה הוא עושה? טובל הוא את כל ידו בצפחת מים ומזלף! מזלף הוא מים על גבי העלים שלהם! אחת! אחת ואחת! למעלה ולמטה כמצליף!—מזלף הוא ושוחק בחשאי לפזרנות זו שלו, מזלף וכל קרביו שוחקים בקרבו מחמת אהבה ותאוה רבה... והרי גשם! גשם נדבות הוא מרעיף על ראש שתיליו? רביעה ראשונה, רביעה שניה וגם רביעה שלישית הוא נותן להם בלילה אחד!..

„פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון!"

---

[1]) סבלים.

בעל פנים נזעמים צועק ואף הוא וקורא בגרון נחר ומבקש שישמרו על הסדר.

מדוע פני האנגלי מחלק המים מאירות וצהובות? ומדוע פני היהודי המחלק הזה נזעמים?—שואל סלים את נפשו ומתפלא בעצמו על חקירה זו שעלתה לו עכשיו.

מדוע תעמוד ולא תישאב?—צועק לו המחלק—מה? טנקה אין לך? במגרש רחוק אתה יושב? ומה אתה עומד כגולם?—הרי לך פתקאות. אלה יספיקו לך לכל השבוע—ולך! באלה תוכל לקחת מים בכל מקום שמחלקים.

וסלים — אינו מקבל.

„מה? אינך רוצה? — צועק המחלק כמו מכאב שנים, ומיד הוא משנה ומשפיל קולו—קח, קח... יש כאן גם שתי פתקאות לקמח... מכיר אני בך, אחי, שאתה נצרך לאותו דבר. אין מה להתביש. יבואו ימי העבודה ותתפרנס מיגיע כפיך כאשר הסכנת". — ועיני האיש נעשות לחות. מרחמנים בני רחמנים הוא, אעפ"י שהוא צועק.

וגם סלים מתמלא רחמים ועונה רכות: „מא־בידיש, מוש לזים" [1].

הן ריוח ולא צדקה יצא לבקש. מעולם לא קבל נדבה...

הגיעה שעת הצהרים והרעבון מעיז פנים ומציק לסלים, ודאי שהוא עושה כך גם לחממה... אך בעוד שהוא לפחות, איננו צמא, כי שתה הרבה מהשוקת—בעיר,—הרבה ואפשר יותר מכדי הצרך, שכן המים ממלאים כל קרביו וקשה עליו ההליכה, כאלו הוא נושא נאד מלא מים—היא, חממה המסכנה, בודאי גם צמאה היא... סוף סוף, הרי דומה היא לו בכל. ובישנית זו כלום תלך לשאל מים מאחד השכנים? צמאה היא, וצמאים גם השתילים...

ומרגיש הוא סלים מין רעיון חדש נכנס ונדחק בקושי למוחו: צריך לפישוט יד ואפילו לצדקה ואפילו לבית האנגלי הקרוב לו, והעומד כנגדו... פסיעה לפנים, שתי פסיעות לאחור והוא ממהר וחוזר והולך לו מהמקום ההוא!

וכשמצא באחת הסמטות מדרגה פנויה חבויה בצל שכב עליה לנוח וירדם.

כשהקיץ סלים ויצא דרך שער יפו שקעה כבר השמש. בפאתי מזרח היו השמים כבר תכולים אפורים, באמצע האופק עוד נראה גון פז־ארגמן, והוא, סלים, הולך הלוך ויורד מערבה לצד זה הבוער והמתלהב באש. הביט סלים רגע על השמים ושפתיו דובבות בתפלת מנחה „קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת"—ובמוחו הבריק הרעיון: „הנה עתה זמן בוא הרכבת, אלך שמה אולי יזמין לי השי"ת איזה משא לשאת".

וכנראה שעת רצון היתה השעה—ונתקבלה תפלתו!

אחד מ„בעלי הבתים" שלו יוצא לקראתו—וראה פלא, ממש מעשה נסים!—

[1]) לא צריך.

הרויח סלים בתור שואב־מים, וגם המה נאלצו לקנות נאדות או טנקאות של מים מפלחי הסביבה המביאים אותם על גמליהם וחמוריהם — הונף הגרזן ונכרתה גם פרנסתו של סלים; לגמרי נכרתה!

בקש המסכן עבודה, בקש, יגע, אבל לא מצא.—

נסתם צנור הפרנסה—וראה פלא—נפתח פיה של חממה השתקנית! היא התחילה ליעץ לו עצות. עצה אחת: „לך ובקש הלואה מהבעלי בתים שלך". ועצה שניה היא מלחשת לו: „בעתים הללו אין שום חרפה גם לקבל צדקה. אומרים שאצל „ממונה פלוני „והכם" אלמוני אפשר גם להשיג".—והרי גם עצה שלישית הנאמרת בלשון בשורה. „שכננו סעדיה לוקח מהאנגלי בכל יום בישליק וגם מים הוא נותן לו חנם"...

— „גמילת צדקה מא־בידיש!" [1]) היתה תשובתו היחידה של סלים על כל דבריה ועצותיה. הוא גם בילדותו לא נסה אף פעם לבקש „צדקה"—בישן הוא מטבעו... מר לה להממה, תם הלחם מהסל, כלו המים מהכד וכל חריצותה לא עמדה לה להשקות את השתילים מה שהוא. וזה ימים אחדים שלא טעמו הנטיעות טעם מים. הורידו המסכנים את ראשם, העלים המאובקים מתכווצים ולולביהם כופפים ראש... דמעות נראות בעיני חממה, ולבבו של סלים נשבר בתוכו—עיניהם רואות מחמלי נפשם הולכים וגועים ואין לאל ידם להושיע.—

משכים סלים בבקר ללכת העירה, הכבל של משא תלוי לו מצואריו על לבו ותפלה מפעמת בתוך לבו, ולואי, שיקרה לו ה' איזה ריוח, איזה משא לישאת! לפי שעה הולך הוא ונגרר אחרי אחרים משכניו הנושאים דליים וטנקאות, עוד מרחוק נשמע קול המולה, מ„כרם אברהם". כשהתקרבו לשם ראו עשרות אנשים, נשים וטף עומדים על יד הבארות ועיניהם תפלה, קנאה והנינה ומצפות לרגע שיפתחו דלתות הבארות. כל אחד נדחק לעמוד ראשונה, ואנגלי רם הקומה משגיח על הסדר ופניו הצהובות מפיקים טוב לב.

הדחק הולך ומתגבר ע"י מחנות חדשים הבאים עם כלי שאיבה שונים, כדים, נאדות, פחים וכו'.

שואל האנגלי את סלים היכן ה„טנקה" שלו או דליו, נכנס אתו בדברים, וכשאינו מקבל תשובה הריהו מרמז לנערו וזה מגיש לסלים טנקה מלאה מים.

„מא־בידיש" התריז סלים, כאלו הפצו לעשות עמו רעה ונחפז לעזוב את המקום. עובר סלים דרך „מאה שערים" ושם עוד הפעם קול שאון, קול העם בצעקו למים. גם פה עמדה חבורה כמאה איש ואשה וטף, גם פה נותנים מים בחנם וגם פה צועקים ומריבים, כי כל אחד חפץ להיות בראשונה, והמחתק

[1]) איני רוצה.

הצפרים במגרש ביות־אל־טנק התחילו לרטן גם שם וירגנו באהליהם: בשרמא לחם כשהוא חסר — דרכו של עולם בכך, אבל מים לשתיה — זוהי גזרה שאין רוב הצבור יכול לעמוד בה. הכל מודים שאין אדם מחויב להיות סובא מים בלי מדה, ואדרבא „מים במשורה תשתה" מדה היא של תלמידי חכמים, אבל הרי יש שגם משורה זו ריקה היא וחרבה... הגברים שבטלה מלאכתם אצל הבנינים מתגלגלים כל היום בצל הפחים הבוערים וכמו להכעים מתאוים הם לשתיה יותר מן הרגיל! תולים את הקולר בצואר הנשים, שבידוע אין פורעניות באה אלא בשבילן, ואפילו „ערלים" מודים בכך; שהרי האנגלים חסידי אומות העולם, אלו המחלקים כמה טנקאות מים ביום בחום—יודעים ומספרים כי מחטא עץ הדעת באה רעה לעולם, וחטא זה מי גרם, לא האשה? שומעות זאת נשי הקדם הטובות, פעם, שתים, שלש ויתר—וישותקות. אך סוף סוף מתפקעות סבלנותן, וכיון שהן פותחות את פיהן אז יוצאים מהן מיני דבורים ששום פראי, הלבי, אורפי ותמני לא שמעו זאת מעולם מפי אשה—וקל וחומר מאישתו; להבות אש הן חוצבות משפתותיהן—ה' ירחם!

ובין בעלי הבתים החשובים ש„בביות־אל־טנק" נחשב גם סלים, אם כי לביתו חסר עוד דופן אחד והצי גג. „חבל!—אמרו שכניו—אלמלא צרת המים, היה זה גומר את ביתו. כעשרים טנקאות כבר ישנן בחצרו והשאר היה משיג בהקפה, איש מהימן הוא והכל יקיפו לו, בשעה שהעבודה מצויה, אבל עכשיו— חבל!" אבל סלים עצמו היה אחד מהשרידים המעטים במגרשו אשר רוחו לא נפל עליו: „צרה עוברת היא—אמר—דעבידא ליבטל. לכל היותר בעוד שני חדשים הן ירדו גשמים, והפרנסה א"ה, תהא מצויה כקדם".— אשתו חממה גם היא היתה תמימת דעים עמו כי אין הצרה נוראה כל כך. „הבעלי בתים" הבטיחו לו לסלים, כי עד לנטף המים האחרון ישתמשו רק בו. ואצלם ב"ה יש עוד מים בבארות. ויש שמרשים הם גם לסלים לשאב „טנקה" אחת הביתה.

ילדים לא היו לסלים. אבל ארבעה שתילי־עצים, עצי זית, צעירים ורכים היו לו בחצרו הקטן ואותם אוהבים גם סלים וגם חממה כילדים ממש. מלטפים הם את ענפיהם, סופרים את עליהם כל עלה חדש כוכב חדש הוא על שמי חייהם ואפילו עכשיו בימי הצמאון היתה חממה משקה את שתיליה הנחמדים. מהיכן לקחה את המים? חידה זו לא יכלו גם השכנות היותר קרובות לפתרה, גם סלים לא ידע פתרונה, כי מטבעו לא היה חקרן גדול בכלל. הוא רק שמח למראה שתיליו שהם רעננים, צומחים ועושים בדים ויהי לו הדבר הזה לתנחומין בשעת הצרה הכללית.

ולאחר ראש השנה, כשכלו גם המים מבארות בעלי הבתים, שאצלם

פח של נפט. וחבה יתרה נודעת ל„טנק״ מהבריות הללו עד שנתנו לשכונתם שם תפארה על שם חמר בניניהם זה, ויקראוה בשם „בתי פחי הברזל״.

והטנק, נקנית בארבע או חמש עשיריות, ואם ב־כך ה׳ בלירא תרכית״ ויכלת לקנות כמאה טנקאות, הרי ביתך מוכן לפניך! כיצד? דוק ותמצא: הבית מהו? רצפה ארבעה כתלים, תקרה וגג. הרצפה—כלום יש רצפה יותר יפה מקרקע ארץ־ישראל? וזו הרי מוכנת היא ועומדת. תקרה—סמי מכאן תקרה, אפשר לבית גם בלי תקרה. אלא מאי כתלים וגג?—גזור את הטנקאות והרי לך פחים פחים, עכשיו בנה ביתך וראה אם לא יהא מראהו כהיכל הכסף! שמא תאמר: עמודים ומסעדין לבית? צא בשוק וקנה לך עשרים או עשרים וחמש תיבות של נפט; אותן התבות ממש שבהן מובאות הטנקאות, בקע אותן—והיו לך עציהן לכלונסאות לאדנים. קשור בקיע לבקיע והרי לך עמוד גבוה שליש אמות ככל מה שאתה צריך לבנין! ובכן טורח אדם יום יומים — והרי בית לו וליוצאי חלציו לימים ושנים. הבל, שאין הקרקע בירושלים ניתנת בחנם אפילו מחוץ לעיר! אבל בני „ביות אל טנק״ מצאו, כי גם קרקע לבנין איננה מן ההכרחיות, אלא משתוה אדם עם מכירו וזה נותן לו להעמיד בית של טנקאות על גבי ביתו הנבנה גם כן מחומר זה. ובכן רואה אתה בתי השכונה שרובם של ישתי דיוטות הם. ואם נתישנה התחתונה והעלתה חלודה, הנה באה העליונה וחדשה למעלה כנשר נעוריה, והיא עומדת ומבהיקה לפני שמש ככלה נאה ברקמת כסף! ולא עוד שיש מתחכמים לבנות גם דיוטה שלישית על כה כחה של הקרקע, כלומר, על גגה של הדיוטה השניה. אבל לאו כל אדם זוכה לכך. באופן זה צריך שתהא התחתונה בנין יותר מוצק, חומה ואבן. אבל מה נאה הוא בית משולש זה. תהתיתו אבן, אמצעיתו פחים כמראה הקנמון, ולראשו עטרת כסף מתנוצצת!

ועומדים הם הבתים הללו, הקלים כבתי היפונים וגדולים כצעצועים, כילדים טובים, הצפופים זה לזה באחוה ובאהבה רבה, מגינים זה על זה ותומכים זה את זה—שהרי לבדם הם בתוך מדבר של אבנים וצחיחי סלעים... תיתי להם לעצי הזית המפוזרים במגרש הקרוב, שהם מפתים את הצפרים שיבאו הנה לצפצף קצת ולשמח לבבות. באים הם בני העוף ורואים מיני קנים ולולים פתוחים לפניהם—והרי הם עפים ובאים לתוכם, נכנסים ויוצאים כבני בית ממש וששים ושמחים למיני בריות המשונים שהזמין להם שם הקב״ה בתוך הלולים הללו, שהם מחלקים עמם סעודתם כשיש להם.

אך בסוף אלול זה, כשהתגבר החורב הנורא והצפרים המסכנים לא מצאו מים, קמו ועזבו את שכניהם הטובים ב„ביות־אל־טנק״ וינועו משם אל אשר נשאם הרוח: להשרון, הערבה והשפלה המבורכים במים ואז כשפסקה רננת

להרחת הרצפה? ואצלם, ברוך השם—אין רצפה בבית אלא קרקע, וקרקע קרקע היא לעולם קרקע ואיננה טעונה רחיצה. ואם תאמר, המחצלת הרי גם כן כדאית לרחיצה בכל ערב שבת? אבל בדליכא די לה שינערו אותה נעור פשוט „כאשר ינער איש את כנף בגדו". והוא הדין בהחלוק—בלא עלמא לא פליגי שהכביסה יפה היא לשמלתנו אשר לעורנו, אבל בדליכא—שאני. אלא מאי, לנטילת ידים מנין? אבל גם בזו אפשר לקמץ. כלום דין מפורש הוא „בהרמב"ם" או בה„שלחן ערוך", כי אדם מישראל חיב לאכל בימות החול דוקא מיני מזונות הטעונים נטילה? נמצא שנטילה זו אינה חובה אלא בשחרית ובשליש סעודות של שבת, ולכדי כך יש תקוה שיספיקו להם אפילו בורותיהם שלהם—כי לא כלו רחמיו, ברוך הוא וברוך שמו!

עבר תמוז בפלפול ובפלסופיה ע"ד המים, ובא חדש אב—ורוח אחרת היתה בירושלם. חסרון המים גרם הפסקת הבנינים. גם בבניני יחידים וגם בבניני צבור החליטו להפסיק ולדחות את הבניה עד הגשמים. והפסקה זו, גזלה עבודה מידי מאות פועלים ואומנים, נתמעטה גם הפרנסה בחנויות, והיוקר גם הוא גדל מיום ליום. אומרים שנת בצרת היתה השנה... סוף דבר—שאלת המים התחילה בוערת בחדש אב ויצאה ללהב באלול!

התחילו בעלות הבית מתחכמות וממציאות שני תפקידים למים, בתחילה מכבסים בהם את הלבנים ואחרי כן רוחצים בהם את הרהיטים ואת הרצפות. נמצאו גם רוצות כאלה שאספו את המים מהרצפה, והניחום למשמרת, ולאחר שנשקעו השתמשו בהם שוב. „מים!" מלה זו שוקקת כנחל בכל העיר... ומדי בוקר בצאת השואבות לשאוב שארית המים הדלוחים מהבארות הן באות לידי תגרה: זו רוצה לדלות קודם מפני שהקדימה לבוא, וזו מפני שבנה חולה. ובאותן החצרות שהמים כלו לגמרי מן הבארות מריבים על הפלח המביא מים מחוץ לעיר, זה מושכו, אותו ואת נאדו, אליו וזה—אליו. שפך ילד מעט מים שלא לצרך—והריהו משלם אותו בדמעות, כי מיד הוא שקיל למטרפסיה מיד אבא או אמא, כלום מבזבזים כך במים?

עבר אלול ובתשרי הגיעה הרעה גם עד „לביות אל טנק" עצמה!

———

הרואה את „ביות־אל־טנק" אומר: ברוך משנה הבריות ודירותיהן עמהן! הבריות שחרחרות, שזופות, כחושות שעצמותיהן דקות ובולטות ועיניהן אש שחורה. ובניני דירותיהן בסגנון משונה הם, לא כסגנון הגותים ולא כסגנון המורים, אלא מין סגנון אורגנלי לגמרי, כמו שאורגנלי הוא גם חומר הבנין שלהם: עצים, קרשים סיד ואבן וכדומה—לאו דוקא. עיקר החומר הוא אינו אלא „טנק", כלומר,

לגזר תענית, וראמר גם „הושענות" ולא שישבו בחבוק ידים ולהמת־ן ולא לבא חלילה במיני עלילות, להפך סדרי עולם, שירדו הו"ש גשמים שלא בעתם. העיקר היא תפלה וצעקה, כדי שאחינו בני הגולה ישמעו גם הם ויתמלאו רחמים, וירושלם תעלה על לבבם...

ובמה שנוגע לכולל הו"ד ספרו הכל בקנאה, כל אחד בסגנון שלו ובנוסח שלו, כי הם בטוחים, שההוצאה היתרה על קנית מים נכלל גם בתקציב השנתי של החלוקה. אף נשמעה השערה, כי יש להם קפת חשאין מיוחדת לצורך מקרים יוצאים מהכלל כאלו; הן לא לחנם „דייטשין" המה ואצלם הכל בסדר. ועל בני אונגריא ספרו, כי הצעירים שלהם ההולכים ומחמיצים, כידוע, החליטו שעכשיו הגיעה השעה לעורר וליסד חברה שיבנו בתים מחוץ לתחומה של עיר, במקומות שמעינות יוצאים בבקעה ובהר, ולא שיהיו יושבים הכל צפופים דוקא בתוך העיר במקום שאין המים מצויים.

בא אחר, וספר על אנשי מארוקה שהם יעצו עצה יותר פשוטה: כפי שהמים בהבארות הגדולות של האֶפנדים הגדולים יכלים להספיק עד לימות הגשמים ועד בכלל, אלא שהם אינם מניחים לשאב, — לכן צריך לעשות להם כמנהג מרוקה: לבא בקהל ולהביא להאפנדים קרבן על סף ביתם, לפיסם גם בדורנות ולהעתיר עליהם בתחנונים עד אשר יעתרו ויתירו לשאב עד לשנה הבע"ל.

נכנס חסיד עליז אחד לתוך דבריהם והתחיל מלגלג ואמר: „בהדי כבשי דרחמנא למה לך". עדיין לא „באו מים עד נפש" וברוך השם יום יום. אלא מאי, הספרדיות מה תעשינה בלי „שפונזה" [1]) בכל יום ובלי כבוס לבנים שלש וארבע פעמים בשבוע?—יהא זה דומה עליהם כ„תשעת הימים" שבאב—ולא ירבו מי שופכין ב„חוץ"...

שונים ומשונים היו הרעיונות והמחשבות ע"ד חסרון המים. ואיש לפי עדתו ואיש לפי „כוללו" בקש פתרון לשאלה זו, אך לפרוָר „רחובות" ולשכונת „ביות אל טֶנְק" [2]) לא הגיעה השאלה. הבוכרים העשירים יושבי „רחובות" ואספסוף הדלים של חלבים [3]) אורפים [4]) פרסים ותימנים שבמגרש „ביות אל טנק" שוים היו בנוגע לשאלה זו ולא דאגו כלל; הבוכרים—מה להם ולדאגת המים? בחצרות בתיהם הגדולים והמרווחים ישנם בורות גדולים היכלים להספיק מים אפילו לשלש שנים. ובעלי „ביות אל טנק" אמנם לא כל בורותיהם מחזיקים אפילו כ„סאה", אבל המה פתרו שאלה זו בבטול גמור, כי כלום כחו של צמאון גדול משל רעב? וכשם שהצמיח הקב"ה בעולמו שרשי עשבים הראויים לאכילה, כך הריהו מוריד טללים בשפע גם בחרבוני קיץ—ויהי שמו מבורך! צא וחשוב המים הללו למה הם?

[1]) שטוף הרצפה. [2]) בתי פחי ברזל. [3]) בני ארם צובא. [4]) בני אור-כשדים.

לחם ומים

(רשימה)

חרבוני קיץ נתנו אותותם; יבשו הדשאים, הלבינו גם גבעוליהם, צמרות העצים קמלו,—ובבארות רבות כבר נשמע קשקוש הדלי בהתחבטו על הרצפה.

התחילו הירושלמים להתפרסף: להיכן הלכו המים? לכאורה שנה זו גשומה היתה, ועומדים אנו בתמוז, ובכל זאת מי־הבארות הולכים ופוחתים, הולכים ונחרבים, כאלו איזה „רואה ואינו נראה" עומד ושואב אותם.

— את זו — מורה זקן אחד — גרמה הקריירה הגדולה שהיתה בסוף שבט. כעשרים שנה לא היתה כזאת, ואנשי אמת מספרים, כי ימים אחדים רצופים זה אחר זה, כשהשכימו בעלות השחר, ראו קרח פרוש כסדין על מי הבארות. וזה הרי ידוע שהקרח כיון שהוא מתגנב פעם אל הבאר הרי הוא מוצץ ומוצין את מימיו בחשאי כעליקה.

— את המחבל הזה, את הקור, הביאו לנו אחינו בני רוסיא שנעשו בעינותינו קרים לכל...—מבאר את החזיון אברך אחד ירושלמי עקרי.

— וכי מים חסרים פה?—אומר אחד מגוהץ מכולל אמריקא—האם אין די ימים בה„שלח" ב„בָרק" וב„בי־תיר"? מעינות לעשרות אתה מוצא סביבות ירושלם שיכולים להשקות אפילו עיר כנוי־יורק, אלא מאי? „סִיסְטֶה" חסרה, כלומר „סיסיטה" שתקבל עליה להספיק מים להעיר. וכי סוברים אתם שירושלים עיר יחידה היא בעולם שאין מים בתוכה? גם בה„אוניון סטיישין" שלנו היתה עיר שלא היו בה מים, מה עשו? הלכו ויסדו „טרוסט", הוציאו ממון רב ומים לא מצאו, בא אחד מוולקוישק שלנו ועשה „פידריישון" ובא בברית עם ה„סיסטות" וה„טרוסטים" המספיקים מים לכל ה„סטיישון", ולא עברו ימים מועטים—ובכל בית ובית הזילו הצנורות מים כנחל. וכך היו צריכים לעשות גם פה!

ושנים מאנשי זמוט וריסין שבתוך הכנופיה הביטו על הדבר מנקודה אחרת לגמרי. המה מצאו, כי הסכנה איננה גדולה כל כך, ואין מוצאים דבר מפשוטו ומכ"ש דבר נחוץ כמו מים, שאי אפשר לתרצו בש"הי פ"הי, ולכן כדאי וכדאי

בתוך הנאספים, ראיתי את ר' קאָפיל עומד לפני ומקטרתו בפיו כמשפטו כל הימים. ר' קאָפיל זה הוא אחד החלוצים ובין מיסדי המושבה ימנה; תכונתו עליזה וחדודיו והלצותיו השנונים נמסרים בהנאה רבה בשיחת רעים. ידיו תחובות באמתחות מעילו ובפיו מקטרת עץ קטנה ממראה הפחם. מקטרתו זאת, כנראה, היא כאחד מאבריו, יען כי מעולם לא הוציאה מפיו, אעפ"י שמלבד פיח, כמדומני, לא היה בה כלום, לא טבק ולא ניצוץ.

הפקיד היה מדבר עם משרתו הצעיר צרפתית, והלז היה מוסר לנערים יהודית.—מדוע אתה מדבר פה צרפתית?—שאלתי את הפקיד, שידעתיו שגם הוא יודע יהודית.—הלא אפשר לך פשוט לדבר עם הנערים יהודית.

— השפה הזאת היא שפת הפקידות—ענני הנשאל צרפתית.

— ולמה הצעיר הזה מדבר עם הנערים יהודית?—שאלתי שנית. — מדוע מותר לו מה שאסור לך?

— יען כי הנערים אינם מבינים צרפתית.

— ואיפה למד הצעיר הזה?—הוספתי לשאול.

— הוא חניך „מקוה ישראל", ששמה לומדים אך את השפה הזאת.

— שכרו עדיין רק ארבעים פראנק לחודש — התערב ר' קאפיל בשיחתנו, ועל שפתיו נראה גחוך.

— ובכן?—שאלתיו.

— ובכן עודנו רשאי לדבר יהודית—והיתה שפתו אתו עד מאה ועשרים...

— שנה ? ? — שאלתי.

— בפראנקים הכתוב מדבר, ענה ר' קאָפיל, והמקטרת התהפכה בפיו בבית קבולה למטה, וכל הנאספים מלאו פיהם צחוק.

ב.

— איך תעצרי כח לישאת את כד המים הזה הגדול כמוך?—שאל המורשה את הפעוטה אשר הרימה מעלה ומטה את בד המשאבת למלאות כד גדול.

— בידי! — ענתה הנשאלת — לא בפעם הראשונה ולא בפעם האחרונה אישאנו — אמי אך זה נתרפאה מהקדחת ואחי אמינון על ידה. אבי עובד בשדה ואם לא אביא אני את המים לא יהיו לנו מים לבשל את הארוחה.

רוח החן השפוך על פני הילדה הנעימה הזאת, שמבטאה ענה בה כי ילידת הארץ היא, השכיחני את השרט אשר שרטה בלבבי, בהזכירה את המחלה הארורה, הקדחת, העומדת בראש כל מרעין בארץ אבותינו והמונחת כאבן נגף על דרך הישוב.

— ההנך מבקרת את בית הספר?—שאלתי אותה.

— משנולד אחי אמנון, בהנוכה, לא יניחוני הורי לבקר את בית הספר כי דרושה אני בבית.

— התדעי שם כלי המים בעברית?

— כד, אדוני! — ענתה עברית.

— התדעי להטות את השם הזה? — הוספתי לשאול.

הילדה אמרה נטית השם כהלכה.

— ברוכים יהיו חובבי ציון — אמרה אשה זקנה אשר נגשה עם כדה אל המשאבת.

— בשביל שמלמדים לה"ק לילדות? — נסיתי לשאול.

— אשה לא מלומדה אנכי—ענתה—אך אנכי מברכת אותם בשביל המשאבת שעשו ובעזרתה אוכל למלאות על נקלה את הכד ברגע אחד, תחת שקודם זה הייתי מוכרחת לעמול הרבה טרם שהספקתי למשוך הדלי בחבל מן הבאר.

עזבנו את הדברנית ונכנסנו אל גינת הפקידות. שמה פגשנו את פקיד המושבה, שהוא גם הגנן, כי גמר חק למודו באירופא, והוא האחד מאחינו ה„אשכנזים" יליד ארץ הצבי, שזכה למשרה גבוהה כזו, עוד טרם מלאו לו שלשים שנה. פניו היפים שהרחרים ושזופים מעט מהשמש. הוא אוהב עבודתו ויודע איך להתהלך עם הקולוניסטים ומתאמץ להיטיב בכל האפשר; אך הוא איש רגיל במשמעת ואיננו נוטה ממנה ימין ושמאל, ולכן הוא נזהר מאד למלאות את כל פקודות הפקידות, אף אלה שאינן לפי רוחו. הוא עמד עתה על יד ערוגה אחת, וסביבו המשה נערים מנערי הקולוניסטים וצעיר אחד כבן שמנה עשרה שנה, כלם עסקו במשתלה במכסות הזכוכית שעל נצני יונקי האתרוגים.

ורצוין, המביט בעינים כהות, המורות לרגעים זיקי אש. עוד צולל באזני קולו הרפה: „אדוני! ה׳ לא ברכני בהון רב, אמנם יש לי מעט כסף, גם צרכי מועטים כי עירירי הנני, אבל משפחות אחי גדולות הנה ועלי מוטלות כלנה, אינני רשאי לגזול מעט רכושי מקרובי אלה; אולם ימי ספורים, עצמותי המדוכאות תרדנה קבר ושמי ישכח לעולם; הנוני נא, אדוני, וקבלו ממני תעודת אחריות ובמחירה תעשו לי יד ושם שמה — — בארצנו״ — קול ישעול חזק הפריע את דבריו כמו בא לתת אות נאמן שימיו ספורים; ועיניו הפיקו זהר אשר הכריחני למצוא לי מנוס בחדר בודד ולהריק שם דמעותי המתפרצות מעיני באין רואה.

— מי זה שטוח נגדנו על־ידיו ורגליו וחופר סביבות האילנות? — שאלוני המורשה בהיותנו קרובים להמושבה. השאלה הזאת הוציאתני מעולם המהשבות, ובטרם הספקתי לענות מה, הרים החופר את פניו ונכר בו את יהודה ההגרי.

— שלום לך, רבי יהודה! — קרא המורשה — הכסף או זהב אתה חופר?

— ראו אדוני ותדעו — ענה הנשאל, בגשתו אלינו בידים מלאות תפוחי־אדמה רעננים אשר עוד עפרם עליהם. — אותם זרענו בין אילני התות בכמות נכונה. — עודם בחצי גדולם — הוסיף הדובר בנו, כמו ירא פן תעלה על לבנו מחשבה זרה, שאדמת המושבה, הלילה, איננה מסוגלת לגדל תפוחי אדמה — בואו נא בעוד שבועים ואבשל לכם מהם סיר גדול, ובכל זה לא יכיל בקרבו יותר מעשרה.

— היש חשבון לזרוע את המין הזה באה״ק? — שאלתיו ולא בלי כונה הרגשתי את המלה „חשבון״, יען כי הרבה מקולוניסטינו אוהבים לפעמים לחשוב יותר מן הצורך.

יהודה הביט עלי בעינים האומרות: הנני מבין היטב את התוכחה המהולה בשאלתך, ואחרי כן ענני בשאלה: ההנך יודע מקחי תפוחי האדמה בארצנו?

— מקח אחד להם ולסלת — עניתי — אבל בכל זאת שמעתי שאין „חשבון״ לטפל בהם.

— חשבון — שנה יהודה אחרי בעקמו שפתיו — עבר זמן החשבונות! כל מה שאדמתנו מצמיחה יקר לנו מכל הון.

— ומדוע לא זרעתם אותו עד כה? — הקשיתי לשאול.

— אין משיבין על שעבר — ענה — הביטו אל כל הככר הזה ואל סביבות בתי הקולוניסטים ותדעו כי מטפלין אנו במין הזה בכל יכלתנו.

נפש רכבנו, כנראה, קצה בשיחתנו, או אולי הריחו סוסינו קרבת הרפת ויאמרו להתקרב אליה, ולכן נשאו אותנו הלאה מאליהם.

קטע מרשימות מסעי.

א.

בראשון להודש אדר שני, שנה זו, נסענו, אני וה„מורשה" מטעם הועד האודסאי, ל„פתח־תקוה". המלקויש הרך, אשר טפטף בבקר, כבר חדל; השמים הטהרו באותה הטהרה האפשרית רק בארצות הקדם, ואך בקצה האופק לפאת ים עוד היו שטוחים עננים קלים ולבנים הדומים כזר כסף לקערת התכלת אשר ממעל לראשנו, ושטח פני מי הים צח וחלק ודומה בצבע התכלת אשר לו אל השמים הנשקפים בו. שירי נטפי הגשם, האחוזים ודבקים בקמת התבואה הירוקה והענוגה, מזהירים כאבני חן ושולחים אלפי קרני זהר לעומת קוי־השמש הנוגעים בם. עצי הפרדסים מכוסים בארגזים צהובים הנוצצים כזהב. השקד עודנו ערום, אבל ענפיו לבנים ממכסת הפרחים המכתרת אותם, ורק זעיר שם זעיר שם יראה ירק העלים הקטנונים, אשר אך זה מעט החלו לצמוח ולבצבץ מתחת גבעולי הפרחים; סוסי מרכבתנו גומאים ארץ השרון, והרי אפרים מרקדים לפנינו פעם מימיננו ופעם משמאלנו. נסיעתנו זו היא נסיעה של תענוג, ואיזה תענוג...

זה כשליש שנים שאני יושב על נאד הדמעות, הוא „ועד־הפועל", אשר כל מצוק ומר נפש בישוב החדש אליו יפנה, והקופה הצנומה איננה מספקת למחות אף חלק אחד מרבוא אגלי הדמעות הנשפכים בו מדי יום ביום; אזני תשמענה אנקת הפועלים שכלתה עבודתם או על השכר המועט שאיננו מספיק לכלכלת נפשות משפחותיהם, צעקת האומנים על העדר מלאכה, אנחות קולוניסטים על הסרון אמצעים לעבודת אדמתם, בכיות גרים ונודדים על כי אין כל מקלט למו, מקללת עולים חדשים המושבים על כרחם — ומה רבה איפוא לגבר כמוני השמחה, בנסעי עכשיו לדבר מצוה ליסוד בנין בית־כנסת במושבה יהודית ביהודה.

יקר עלי בית הכנסת שאני מדבר בו מצד מקורו ומצד מקומו; כי מקורו מכסף אחריות של אחד מתושבי אודיסה. את האיש הזה — הישן עתה שנת עולמים — הכרתי בישיבה השניה של ועד התמיכה. ראיתי אז לפני גוף שבור

הזה—עטופה בגלימת־צמר צחר יצאה על מעקה חדרה ותעמוד ותשקף על הסביבה הישנה שנת־קסם ועל הבדואים הרוכבים על גמליהם, עטופים בעביותיהם, הנמשכים אחד אחרי רעהו בדממה כצללי ליל.

רחוק, רחוק בחורשה נשמעה יריה ושוב פרשה הדממה כנפיה על כל הככר. הלבנה שטה לאטה, והפרדסים נמו את שנתם שנת־קסם.

„אַיךְ, אַיךְ, אדמת קדש?
רוחי לך הומיה״— —

השתפך קול טנור מלא געגועים מהחלון אשר בקצה השני של המלון.

„הנה, הנך, אדמת קדש
רוחי לך הומיה״—

ענתה האשה בלחש אחרי הקול בהביטה אל העמק המכסף הנרדם, ושוב השתררה דממה, רק נשמע צלצול הפעמונים של אורחת גמלים הולכת ומתרחקת

הלבנה שטה בלי קול, הפרדסים חלמו חלום־זוהר.
לאטה.

בנשאו עיניו אל הכוכבים—צר לי מאד, כי אינני יודע לנגן בחלילו של אמנון אשר קנתה חברתנו אלישבע".

אנחה עמוקה התפרצה מלב רעהו היושב נגדו.

„מה פתרונה של אנחה זו?" שאלה העלמה אלישבע.

„כי המקום הזה ראוי עוד לדבר אחר"—השיבה לה רעותה.

„לאיזה דבר?"—שאל הדובר הראשון.

הנאנח לא ענה. הוא היה שקוע ברעיונותיו. במוחו עפו כברקים מחשבות שונות, ונדמה לו, כי מי מזמזם על אזנו: „היזדעזע המת?"... הן הוא יודע, כי המת הזדעזע, גם קם מקברו. יש לו גם תאבון, אבל איננו יכל לעזב את חצר־המות בטרם ידע, כי שם בין החיים ימצא את לחמו. הן בעמק הירדן ימצא את לחמו על נקלה אף יוכל להאכיל ולהשביע אחרים. אפס אין מי שידבר זאת למת, שהקיץ ועומד על פי־קברו כמחשב אם כדאי לו לעזבו.

„ומדוע לא תענה לי, אביגדור, על שאלתי?", הוסיף הסיר הראשון לשאל.

„הניחה לו—אמרה הגברת מרים — הטרם תראה, כי בונה הוא עתה במוחו מושבות וערים לבני הגולה, שאינם חפצים כלל לבא ולהתישב בהן".

„גרשו יגונכם—קראה אלישבע—די לכם להתעצב ולהגות נכאים בהיותכם בירושלים, ואולם פה, בגן העדן התחתון הזה, עלינו לשמוח מעט ולהנות מן החיים, הבו לי ואראה לכם דבר־מה־יפה — ובדברה קטפה עלים אהדים גדולים מהקקיון הקרוב למקום מושבה ובאחד מהם כסתה את ראשה המתלתל. „הגידו, אם לא יפה המגבעת הזאת שבעתים מאלה הנקנות בפריז!"

העלה הגדול כסה את שערותיה השחורות, אצבעותיו הרבות, החדות והאדמדמות נגעו באזניה החמודות וירדו על מצחה ותיף בו מאד.

— — — — — — — — — — — — — — —

נתרוקן הביתן, כבתה מנורת ה„לוקס", חלונות המלון חשכו אחד אחד, אך הנרות אשר בכפת־התכלת הגדולה מלמעלה לא כבו, יש אשר אחד מהם העתיק מקומו או נפל לתוך הים המת או אל הירדן החי ונראו עטלפים עטלפים מתעופפים, נשמע משק כנפים, יללת זאב, געית איל, שעטות פרסות סוס, קולות בודדים ומקוטעים.

מעל להר נבו, התרומם כדור כסף גדול ויאר באור נוזל את גבי הרי מרבא, הוא טפס למעלה ונתקע בכפת־התכלת—אז נתמעט גדלו אך אורו נתרחב, הוא הגיה עתה באורו הכספי את כל ים המלח, את חורשות הירדן, את פרדסי יריחו וגם את ביתן־המלון.

אם נדדה שנתה של הגברת מרים או קשתה עליה הפרידה מן הלילה

מדי רגע ישמע התקרבות שאון גלגלים, צהלת סוסים, קריאות רכבים. מספר הסירים הבאים אל ביתן המלון הולך הלוך וגדול, נשמעות קריאות, שאלות, תשובות ושיחות קצרות בשפות שונות, מתערבות יחדו ההברות הצרפתיות היוצאות מן האף, נקוש השנים האנגלי, פשוק השפתים הגרמני, הגרונית הערבית, המבטא הקשה והעז הרוסי והצלצול הנעים של העברית.

„כל הלילה אתהלך פה, הן פעם אחת בחיים נכנסים חי אל גן־העדן" — הגיד גרמני בהחלטה גמורה.

„אם גן־העדן דומה ליריחו, צריך להודות, כי יפה הוא מאד"—ענתהו הגברת ההולכת אתו.

„מה נעים הצפצוף העולה מבין הפרדסים!"—אמרה עלמה אחת אל בן־לויתה.

„זה הוא׳ קרקור הצפרדעים המקרקרים בברכות".

„אבל נועם מיוחד לקרקור זה", השיבה העלמה. ואמנם צדקה בדבריה. קרקור הצפרדעים במקום הזה היה כל־כך מלא רוך ונועם, עד כי ישמע כצפצוף צפרי־האדמה, המקננות בין העשבים ובסבכים.

„כנראה, גם בגן־עדן יש צורך באכילה ובשתיה—התלוצץ בעברית אחד המטילים והוא מהנוסעים בכרכרה—צמאוני גדול כל־כך, עד כי נדמה לי, שאוכל להגיח את הירדן אל פי".

„צמא גם אנכי—השיב לו רעהו—ובשביל כוס תה אחת נכון הנני להקריב את ריח גן־העדן פה ולהכנס אל האולם פנימה".

„הלא נוכל לאחד את הנעים עם המועיל", ענתה לעומתו העלמה, שקנתה את החליל מהרועה בדרך.

„אמרי נא לי זאת בעברית וכרגע אצוה למלאות הפצך"—השיב לה האיש בבת־צחוק.

„כתר לי זעיר — השיבה לו העלמה גם היא בבת־צחוק — בירחים האחרים שהנני פה די לי, כי הנני שומעת שפתנו, עוד שנה אחת ורק עברית אדבר, רק עברית".

צלצל הפעמון, רוב הסירים נשמעו לאות הראשון וימהרו לשבת אל השלחנות באולם הגדול, אך מספר הגון מהם נשארו בביתן.

שני הגברים ושתי הגבירות, אשר נסעו יחד בכרכרה וישדברו עברית, צרפתית ורוסית כאחת, ישבו אל השלחן, הנישען על הרוב עבות ורענן והיוו צמאונם בתה.

„הנה מקום יפה, הנה מולדת השירה ומקומה — אמר אחד מהם בעברית

אחדים מן הסירים והסירות השטים רחצו ראשיהם ופניהם במי הירדן, נשמעו גם שירי־תהלה ותפלה.

„הביטי!" קראה רוסית אחת מ„העולים" לחברתה, בהראותה על הרוחצים את פניהם ושערותם בירדן.

„מובן, כל אחד חפץ לפדות נפשו משחת", השיבה לה חברתה בהצטלבה למול הירדן.

רבים מהסירים גלגלו פעמים אין־ספורות את מכונת־הצלום, אחדים כרתו להם לזכרון ענפי־תרזה וקני־סוף.

השמש החלה להסתתר מעבר להרי־יהודה. הסירים מהרו לנסוע, כדי להגיע עם רדת הלילה ליריחו.

המרכבות עברו בדרך עקלתון, שבמקומות אחדים התקרבה לככר ים המלח. נפלא היה לראות ציה ושממון לצד אחד וצמחים רעננים מרהיבי־עין מצד שני. דומה היה, כאלו המרכבות וההולכים ברגל עוברים על הקו המבדיל בין החיים והמות, בין החרבן והתחיה, החילים האחדים של הרשות, שומרי הדרך, העטופים בעֲבָיוֹתיהם השחורות, נדמו, כאלו מצווים ועומדים הם לשמור על תחומי הצמיחה והשממון, שלא יגעו זה בזה אף כמלא נימה.

ואולם כשהתקרבו העגלות ליריחו, גברה ונצחה התחיה. האופנים התגלגלו ועברו בתוך יער של תפוחי־זהב, תאני־חוה ורמונים, תמרים ושקדים.

ג.

כוכבים גדולים מזהירים ונוצצים שלחו שרביטי־כסף אל פרדסי יריחו, רוח צחצח פזר בנדיבות רבה בשמי־עדנים הבלולים מעזוז ריח פרחי־אורנזים, ממתק נצני התאנה, ממגד התמר וחריפות הקטף.

עיש ובניה עומדים במרום האופק, כמפקדים את צבא המרום; לרגעים נדמה, כי הם מביטים בחן ואהבה על הכוכבים הקטנונים, המחקים את מעשי חבריהם הגדולים וכמוהם המה שולחים קוי־כסף ארוכים אל ענפי האילנות המלבלבים.

מנורת „לוקס" האירה את הביתן, הסובב את המלון N N. האור החשמלי של המנורה נותן למחצית הצר הביתן הפונה אל הרחוב ולבניני־המלון, הבנוים בסגנון גוטי ומברי מעורב, צורת ארמון עתיק. מחציתה השניה של חצר הביתן, הנשענת אל פרדסי־יריחו, שקועה באופל זהרורי כהה; ונדמה, כי שמה ממתיק הלילה סוד עם נשמות חוזים ומשוררים שמתו.

נובלים ומלוחים, וביחוד, רשומי המלח בחריצים שהים משאיר בישעות נסיגתו, אם כי השוו על כל הסביבה צורת ארץ מלחה, לא הצדיקו בכל זאת את השם „כבר המות", יותר מתאים היה לו עתה הכנוי „כבר התרדמה", כי שרשרת גבעות הסיד הכהה, אשר תבניתו כתבנית חיות רובצות, הבתים, הארמנות והמבצרים אשר ממערב הים, והרי הגלעד החתולים בערפל לבנבן, נראו עתה כמו נמים תרדמה עמוקה. ומטעי הירדן הרעננים מצפון נדמו כהולכים וכובשים להם דרך אל העולם הנרדם הזה.

„הנה מצאתי קליפת שבלול—קראה אחת הסירות מהנוסעות בברכיה—אות כי איזה חיים מתרחשים פה".

„החיים יבואו הנה, עוד מעט וצמחי הירדן יתחילו לצמוח גם פה"—ענה לה בן-לויתה.

„החיים ישנם כבר פה, אלא שהם ישנים, יבוא יום ופתאום יקיצו—ענה השני ההולך עם הגברת השניה אחריהם.

„הזה הוא ים-המות?" שעל רוסי זקן בעל פנים שעירים וקשים בעשותו את אות הצלבי.

„זה הוא ים הקללה" — ענהו אחד מחברות רעיו „עולי התפלה" — מהמים האלה בודאי שתה „יהודה איש קריות" ומאז נהפכו למלח וגפרית".

על פני כל הסירים, בלי הבדל לאום, נמתח עצבון, דומם תעו לארך החוף ודומם עלו על המרכבות ונסעו. אף הסוסים הורידו ראשם.

פתאום נהרו פני כל הנוסעים וההולכים. הם הגיעו אל צמחי הירדן, אשר כמו מתוך אגדה יפה קפצו עליהם. ריח נעים ובריא של אלפי צמחים חיים שובב את לבם.

חורשת עצים רעננים, בהם תרזה, ארן, אשל וסוף, ועשבים גבוהים מקומת איש, מקולעים בפרחים בעלי צבעים שונים, נמשכו משתי גדות הירדן. חום החמשין*) שגבר ביום—נח, ובמקומו נשב מהצפון רוח קל מהיה-נשמות. הסוסים צהלו. ומפיות המטילים נשמעו תרועות גיל ושמחה.

אחדים ישבו בדוגות וישוטו במעלה הירדן. מי הירדן זהלו בכבדות, כאלו ידעו, כי קרוב קצם ועתידים המה להקבר בים המות העומד קרוב ומחכה להם.

שטח פני המים היה נמוך, ואולם לחלוחית אבני-הגדות הגבוהות העידו, כי אך לפני זמן קצר גאו מאד. ומראה אבני הגדות היה עתה כמראה שיש כהה והקוים שחרתו בהם המים נדמו כפתוחים מעשי ידי אמן.ר ענגות העצים, זכות האויר, צבעי הצמחים, הרי הגלעד הירוקים, רננת הצפרים—נתנו למקום צורת גן עדן.

*) „חמשין"—רוח מזרחית חמה, הנושבת לעתים רחוקות בימי האביב.

שיך זקן ופרחחים ערביים הציעו לנוסעים למקנה חרבות עקומות וקצרות, קלעי־אבנים ארוגים מצמר, חלילי רועים, טבעות ומטבעות ישנות.

„את החרב הקטנה אקנה—אמר אחד היושבים בכרכרה—חרב כזו, בודאי, תקע אהוד בבטנו של עגלון מלך מואב".

ראה פרחח ערבי, כי השיך מכר סחורתו במחיר טוב ויקנא בו, וכדי להראות את טוב קלעיו, שם אבן באחד מהם ויודיע, כי כונן הוא לאזן הימנית של הכלב, העומד הרחק שם אצל העדר הקטן בהגוי־ההר, כחמישים אמה מהברכה. ואמנם פגעה האבן במטרה, והפרחח מכר את קלעו בטוב.

העלם מוכר החלילים צפר בחלילו נגון ערבי. הוא נגרר אחרי נגונו עד כי שכח לגמרי את משאו־ומתנו ורק נזיפת רעהו הזכירה לו את מקומו.

„אני אקנה את החליל מ א מ נ ו ן זה", הגידה בצחוק הצעירה בנוסעות הכרכרה, והחליל נעשה קנינה הפרטי בעד שמונה עשיריות.

„אנתו חמר, אנתו תיש"*), גער השיך בעלם על כי מכר לטירונים כאלה את חלילו במקח נמוך כזה.

„עתה נוכל לעשות דרכנו בבטחון הלאה—אמר האחד—הן בידינו נמצאים עתה חרבו של אהוד, קלעו של דוד וחלילו של אמנון".

המרכבה ירדה בין גבעות מכוסות דשא ופרחים מימין וגבעות שוממות ושזופות משמאל, אשר רק זעיר פה ושם סבבו איזה עשבים ואיזה חבצלות אדומות את סלעיהן. הגבעות האלה משמאל וסלעיהן שונים היו ומשונים בצבעם: מהם סידיים, אפורים ומהם אדמדמים.

קול מים רבים נשמע. זה היה זרם „עין אל קלט" (נחל קדרון), הזורם בגיא צר ויורד משפוע גדול. פני המים לא נראו מפני עמקו של הגיא. מעבר הגיא נראה בצלע ההר שביל צר ולבן, המוביל אל המקלט החצוב בהר, ונדמה מרחוק כאלו הוא תלוי באויר.

ב.

מרכבות רבות עמדו על חוף ים־המלח המערבי כמהלך שעה מאשד הירדן. שריטות צעדי הסירים על החצץ צרם את האזנים.

אף גל אחד לא נראה על פני המים. ספינת־הקיטור הקטנה, שעמדה כמאה אמה הרחק מן החוף, נראתה כקפואה בתוך בדיל נוזל, ומלונת־השומרים, העומדת לא רחוק מהחוף, היו פניה כל כך עצובים, כאלו היא לבדה נשארה מכל בניני סדום ועמורה.

השמים האפורים, השממה והקפאון, סבכי העצים הבודדים המכוסים עלים

*) הנך חמור, הנך תיש.

הָאָבִיב הִגִּיעַ.

רשימות

א.

לאט לאט התרומם האביב מנוה־החרף אשר לו בעמק הירדן, לאט טפס ועלה ממדרגה למדרגה, ובכל אשר דרך, עשב ירוק ורטוב הציע וציצים ופרחים לבנים, כחולים, זהבים יצאו לקראתו, ובאשר פגע, פזר את צחוקו הקל ואת מתנות־זהבו, ביבלי המים ועל העצים ועל האבנים, כי גם את צחיחי הסלעים רחם, ויאֶר עליהם באור חדש וימלא את בקיעיהם דשאים ופרחים רעננים.

ובעלות האביב על ההרים וימח את התוגה מעל פני העולם. שמש גדולה צעירה פזזה בשחקים, ואדמה מלבלבת בהדר כריה, שדותיה וגניה צהלה לקראתה. הכל התחדש, הכל שב לנעוריו.

ראו הרי ציון את מעשי האביב ויאמרו: „אפשר, הגיעה שעתה של חנינה והפעם רחם ד' אותנו באמת, עת התחיה הגיעה ומעתה ינוה בנו האביב לעולמים". ויצהלו ההרים וירנו. גם הר הזיתים, השב החור, צחק כילד, ויתהדר במעילו החדש הירוק, הזמין עליו את הרועים והמה באו אליו בעדריהם, בחליליהם ומחולותם. רמז בעפעפיו ויבואו אליו בעלי־הכנף ויצפצפו מבין צמרות אילנותיו הבודדים, מחגוי סלעיו ומסבכי צמחיו הפזורים.

האביב נסך את רוחו על כל, רוח ששון וחמדה, תקוה ונהמה. מזיוו נס היגון גם מפני בני ציון הקודרים וחבורות חבורות נראו עולים על ההרים ברגל, ברכב ובסוסים, להתענג על הדר הטבע המחודש.

באחת הכרכרות הנוהרות על כביש יריחו הלבן כסיד ישבו ארבעה נוסעים, שני גברים ושתי גבירות.

הנוסעים שתקו. השקועים היו במחזות הנהדרים אשר לפניהם או בזכרונות הדברים אשר קרו בימי קדם במקומות האלה?

הכרכרה עלתה במעלה הר־הזיתים. משם נשקפו רמה, מצפה, גבע, בארות, המכתשים היפים של אפרת ובית־לחם, הישימון והערבה. הירדן נראה כמתנועע בין גדותיו הירוקים וים המלח כראי גדול מלוטש.

המרכבה הלכה הלוך וירוד ובמהלך שעה עמדה על יד „חן" בודד.

קמתי על רגלי ואבקשו סביבי. לסוף מצאתיו בפנה הדרומית, הוא עמד על יד שבבת אבן השתיה, ושפתיו לוחשות.

אט ודומם נגשתי אליו ואגע בכתפו. הוא התעורר ויבט אלי בתמהון, כאילו לא הכירני.

— צריך ללכת, אמרתי לו. והוא לא סרב ונלך.

טרם צאתנו מהר הבית עמדנו על יד שער המזרח הוא שער השושן הסתום, ודרך ההלונות הצרים ראינו את עמק יהושפט, הקדרון, גני המלך, הר הזיתים ואף את הרי העברים השוממים חזינו. מבפנים היה שטחו של הבית ריק כמו שהיה בבוקר.

„הלא תראה — אמר לי הרב"ץ — הכל כמו עומד ומצפה עלינו. הכל קורא אלינו: „באו, אתיו הנה!"

בהפרדנו בשער שריה הבקנו איש את רעהו, ברכתי את הרב"ץ כי לשנה הבאה נזכה להתפלל במקום הזה יחד עם קהל גדול מעולי הגולה.

„אמן"—ענה בכל כחו.

ברכתי האחרונה שברכתי את הרב"ץ נתקימה למחצה, אשתקד עמדתי על הר הבית עם מתי מספר מבני הגולה. הרב"ץ לא היה עמנו. נשמתו כבר התלוננה בצל שדי.

מטביחה כללית.—באחד הימים ההם בא אלי הרב"ץ, פניו היו לבנים מאד והוד „מסירת נפש" היתה חרותה עליהם.

„שמעני — אמר אלי — אין עוד שום אפשרות לחכות על ההיתר, אם כי הנני מקוה שסוף סוף אשיגו, יהי ד' עמם ועם היתרם, מרגיש אני שימי ספורים והטבח שמה עוד לא נפסק, החרב תלויה על כל הגולה. — דע לך, כי מד' לא יבצר דבר, עונה הוא לכל אשר יקראהו באמת, שמע ישמע גם לשועת יחידים. החלטתי ללכת שמה, התלך עמדי? בא נא, הנה עתה את כל פקפוקיך, ואל נא תתחכם הרבה!"

— — — — — — — — — — — — — — — —

השכמנו בערב הפסח ובמהירות עברנו אני והרב"ץ את החוצות והסמטות אשר בין ציון ואקרא. הבוקר המעונן נתן לנו היכלת להתעטף באדרותינו לבל יכירונו מיודעינו, בכל זאת התחקה איזה ירושלמי — הלבוש כבר בבגדי יום־טוב וצנוף ב„שטריימול" — על עקבותינו. מקרה מוצלח הציל אותנו גם מהאויב הזה. בשש שעות, למנין השעון האירופי, עמדו רגלינו ב„בב אל שלשלה" הוא שער הוקפלס. שיך צעיר ממכירי כבר חכה לנו ויחד עמו עלינו על הר־הבית.

הרב"ץ חלץ נעליו על מפתן השער, ואני הלכתי בנעלי עד ה„קיוסק" שלפני מקום המקדש, שמה הנעלני השיך נעלים מקלעים מכפת־תמרים.

נרעש ונרגש הייתי ממחזה הכר הנרחב של הר־הבית—המכיל אלפי מיתר מרובעים—שהיה ריק, ונדמה לי כי נפנה בשביל עולי־רגלים המוכנים לבוא תיכף. אבל הסתכלותי לא נטלה ממני, ישותי לא נתבטלה ואסקר את הכל בעינים בהירות, גם את הארזים שאת שמעם שמעתי בילדותי מאבי, אף את הברכות, את „מדרש שלמה", המערות הגדולות המכונות „אורות שלמה" הזיתי, לכל התבוננתי. אולם באותו הרגע שהשיך, מנהיגנו, הרים לנו את המסך אשר מפנים לדלתות „מקום המקדש" והשבכה המקפת את א ב ן ה ש ת י ה — הממלאה כמעט כל הללו של הבנין הזויתי הנפלא — נגלתה לפני, אבדתי כל חושי. איזה כח נסתר הכריעני על ברכי, נפשי התרוממה; עפה ודאה מרום־מרום...

הנני משער עתה כי ב„התפשטות הגשמיות" הזאת שכבתי כשעה. — מעט מעט החילותי להרגיש את אשר סביבי, ראשית כל ראיתי שני „דרוישים" כורעים על ברכיהם בדלתות המזרח, אחרי כן הרגשתי קרן שמש שנגע במצחי, קרן שבאה מחלון קיר המזרח דרך השבכה המזהבה, ואז נגלו לי אלפי קרנים כאלה הבאים ממזרח, עוברים דרך השבכה ומפזזים מעל ל א ב ן ה ש ת י ה.

בשעה זו נפתחו שפתי ואתפלל...

בכלותי תפלתי זכרתי את הרב"ץ, ממקום כריעתי לא יכלתי לראותו,

לרגלי עסקי הבנק הכרתי את נ... הרב"ץ, לפעמים קרובות הייתי נכנס אתו בשיחות ארוכות על עמנו וארצנו. השיחות קרבונו איש לאחיו ויעשו אותנו במשך הזמן לידידים נאמנים.

הרב"ץ נמנה בין החרדים, בכל זאת דקדק כי תלבשתו הירושלמית תהיה נקיה ועשויה בטעם, והיא הוסיפה תפארת לקומתו הרמה, שהיתה כפופה מעט— קלסתרו היה יפה מאד, צער עמוק והוד אצילי היו טבועים על כל רישמי פניו. הוא היה מביע צערו על קומתו הכפופה „שלשים השנה ששהנני בארץ ישראל עוד לא הספיקו לישר את קומתי שנכפפה מעול הגלות בארץ מולדתי".

מספר שנותיו לא יכלתי לברר לי בדיוק, פעם נדמה לי לפחות מבן חמשים ופעם ראיתיו למעלה מששים. „כשטרדת החיים משכחת אותי שהנני נמצא בארץ ישראל הרי אני כבן שבעים שנה" ענה לי, בעת ששאלתיו למספר שנותיו.

בימים האחרונים היתה צרת־ישראל הציר שהסבה עליו שיחתנו, הפרעות האיומות, הטביחות האכזריות דכאו אותו מאד, נכר היה שנר חייו הולך הלך וכבה.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

באחד מימי הטביחה בא הרב"ץ אלי וישב משמים שעות אחדות, אחרי כן אחזני בימיני ואמר: „יודע אני שלא תלגלג עלי, לכן הנני אומר לך בפרוש: על כי אין אלוה בקרבנו מצאונו כל הרעות האלה".

כשהבטתי עליו בעינים מפיקות תמהון באר לי: „נתקים בנו—שתם תפלתי". מפני שאין אנו מתפללים במקום המיועד לנו מימי עולם. הן תודה, כי איננה דומה תפלה הנאמרת בתחתיות ארץ אצל כותל המערבי, שבהתרשלותנו הוא מוקף חלאה ווהמא, לתפלה העולה ממקום שהקב"ה בכבודו ובעצמו אמר עליו „והיו עיני ולבי שם כל הימים".

„ובכן מה עלינו לעשות?" שאלתיו.

„דבר פשוט מאד—ענני—צריך לעלות אל המקום ולהתפלל שמה. מצד הרשות, מצד הישמעאלים, אין שום עכוב, והלא כמוני תדע, כי לא יכבד להשיג על זה גם רשיון מקושטא".

„והאסור? והרבנים? והחרם?" הוספתי לשאול.

„בשביל זה הלא באתי אליך, חפצי כי נשתדל יחד לפני הרבנים שיבינו כי עתה „עת לד' הפרו תורתך", ובגופו של דבר נקל למצא היתר, מדברי הרמב"ם באגרותיו ניכר שהוא בעצמו התפלל שמה, וקאלישר ז"ל כמה שאף לזה!"

* *
*

לפני הפסח נפוצו שמועות נוראות, עתוני חוץ לארץ הודיעו כי מפחדים

ה„מ קו ם".

(מזכרונותי).

כד הוינא טליא שמעתי את אבי מספר: בהיותי בירושלים, עליתי על גג גבוה ומשם ראיתי את הר־הבית, את הארזים הנשקפים גם מעל לכותל המערבי— אף את אבני־הרצפה אשר מסביב למקום המקדש חזיתי... שמה לא באתי כי לא חפצתי לעבור על אסור חמור כזה... מונטפיורי נכנס פנימה: אל „מקום המקדש" ובגלל זה נחרם מאת רבני ירושלים, אך כצדיק גמור קבל עליו נזיפה ונוטל החרם מאתו.

כאשר אגדל אעלה לארץ־ישראל, אלך אל המקום ואראה את הכל בעיני, החלטתי אז בלבי הקטן.

* *
*

תשוקתי לבוא אל המקום לא נשתנתה לא על ידי חליפת־הזמנים ולא על ידי תמורת־הדעות. מזמן לזמן, מתקופה לתקופה גברו געגועי אל המקום. שנה אחר שנה חלפה לי בארץ ישראל, כבר הגיע מנינן לעשרים, ואני עוד לא הפקתי את זממי. נקל היה לי לבוא אל המקום בתור נתין ארץ אחרת. בשכר מצער מלוה ה„קַוָס" של הקונסול את נתין ארצו ההולך אל מקום־המקדש, אפשר היה לי להכנס שמה גם בעזרת „בקשיש" של שלשה, ארבעה פרנקים לאחד השיכים הנמצאים על הר־הבית.

האסור לא עכבני, הן גדולים וטובים ממני עוברים עליו, גם מלהט־החרם אין עוד פחד בזמן הזה, ולו אמרו הרבנים להחרים כיום את כל אלה מבני עמנו המבקרים את „מקום־המקדש" לא היו מספיקים, אולם רגש אחר עצרני מלעשות זאת: בושתי בפני עצמי לבקש רשות מאיזה ערבי יחף להכנס אל מקדשי.

* *
*

בין כה ראיתי רבים מידידי ומכירי באים ירושלימה, שוהים בה רק ימים אחדים, המה נכנסים פנימה, מספרים נפלאות מהוד ותפארת המקום, ואני רק מראשי הרים אראנו ומעל גגים ומגדלים אשורנו.

חָירק״[1]) והולך לו... וכלום „טבנזה״ טובה זו עם הקרן המלאה אבק שריפה אינן מתנת אלהים, יודע אתה, חוג׳ה יהושע, שאיני גנב חלילה,—ואעפ״כ איני בוש לאמר שזכיתי בכגון זה לא פעם, איני בוש... אדרבא...

— ושמע נא, חוג׳ה יהושע, סים מנחם את ה„חקירה״ שלו—אני איני לא ציוני ולא חובב ציון, הריני רק יהודי פשוט ו„חַיָל״ עני שנולד בארץ־ישראל, אך האמינה לי, כי אלו שאלוני מן השמים, מנחם במה אתה רוצה: או שתהא עשיר כרוטשילד, ואתה ובניך תשבו בחוץ לארץ, ועמק יזרעאל זה יהיה לזרים, או שהעמק הזה מהגלבע עד יקנעם, ומישונם עד תענך יהיה של ישראל, ובניך הקטנים יהיו צריכים ללקט בו לקט? כי אז הייתי משיב לו להקב״ה בכבודו ועצמו: רבש״ע, מוטב שילקטו בני אצל אחב״י בעמק יזרעאל, ולא אוצרות קרח באיזו מדינה שבגלות!... ביהדותי אני נשבע לך, שאיני מגזם!... „מר גלותנו״ וכאן, שא נא עיניך וראה—קרא מנחם—ויתקומם במעקבות האוכף וינופף ידו— ראה איזו ארץ!...

נשאתי את עיני ואביט מסביב—ואיני יודע, עצבות או תקוה קפצה עלי ברגע זו, אך צריך הייתי להתאפק, שלא תפרצנה הדמעות מעיני... ואדפק בסוסי לדלוק אחר מנחם ששט פתאום מלפני עם סוסו כנשר, וירחק ממני עד כדי להתעלם מן העין...

---

[1]) תודה רבה.

אשר כל ההיים והגבעות והעמקים האלו יהיו עוד פעם שלנו... גם רות לקטה ולא קבלה נְדָ... אך זה... כסף... (ובכמה בוז בטאה את המלה „כסף").

— „כן אדוני"—מלאה גם הקטנה אחרי אחותה—הלא עובדות אנחנו. אנחנו מְלַקְקְטות...

ובדברה הנידה עלי אצבע של אזהרה כנגד חוטמה שנזדקף עלי בגאוה יתירה — —

ימים אחדים אחרי כן רכבתי יחד עם מנחם מיודעי בעמק יזרעאל, סוסינו חצו עד צואריהם בין קמה ששבליה המלאות דפקו על נעלינו ומעקבות אוכפינו. זכרתי את המלקטות העבריות שראיתי בעין־זיתים ואת דבריהן וסחתי למנחם בן־לוית.

גחך מנחם מתוך הנאה ואמר:

— צדק—צדקו הבנות—אני יודע אותן. בנות היל הן כאביהן ע"ה, הוא היה כל ימיו פועל זריז, אוהב עבודה וגם כן קצת בעל גאוה, כלומר אדם שהיה אומר: „יגיע כפיך כי תאכל—אשריך וטוב לך", אעפ"י שעל חלקו ב„חלוקה" לא היה מְוַתֵּר. החלוקה—יודע אני שהחדשים שבכם מעוררים עליה—אלף תמיכות ולא חלוקה אחת—אבל סוף סוף על ידי החלוקה משתתפים כל ישראל במצות ישוב א"י, שאינה מצוה קלה כלל... אבל נניה את זו... העיקר הוא שאביהן של הנערות הללו היה פועל חרוץ. ובנותיו גם הן אוהבות עבודה... הלקט עבודה היא ולא צדקה וחסד. עובד אדם כל היום וזוכה מן ההפקר, והרי זה שלו... מתנת אלהים היא. הבעלים הפקירו אותו ואתה אם זריז אתה וגצרך לדבר, לך ואסוף, משל למה הדבר דומה?

— לבֶּדוי—הקדמתי ואמרתי, מפני שכבר יודע אני במשליו של מנחם שכלם בבדוים.

— כן, לבדוי!—הסכים מנחם—רוכב אתה לך בדרך למשלב עבר הירדן, ופגע בך בדוי אחד והישב שמצא איזה „חנוק"[1], איזה יהודי „שלימזל", והרי הוא אומר לך „אֲשלה"[2], ואתה עושה עצמך כמפחד ומתחיל לפשט את ה„עבאיה" והוא עומד עליך כבר מוכן ומזומן לזכות במקחו, ופתאום החזקת בו, הפלתו ארצה, ואסרת אותו באזורו שלו, לקחת הטַבַּנְגָה"[3] והקרן המלאה אבק שריפה ואחרי כן אתה פותח מאסרו ואומר לו „לך לשלום". הוא קם ואומר לך „כַּתָּר

[1]) חנוק—בטלן.

[2]) פשט בגדיך. לאמר: תן לי כל אשר לך.

[3]) מין קנה-רובה משטה ישנה.

מוכרחות ללכת לראש־פנה לעבד במטות־המשי. שם נרויח יותר, אפשר עד חצי מג׳ידיה ליום!

— ואפילו אם תהא עבודה בעין־זיתים הרי מוטב לכן לעבד במטוה להרויח יותר?

— כך, אבל עבודה זו לא היתה לרצון גם לאבינו, הוא, עליו השלום, היה אומר: „הפבריקה היא גהינם שבעולם הזה" ושנית הרי קשה לנו להתרחק מאמנו החלושה לעזבה, ושלישית...

אבל בטעם השלישי עמדה הנערה.

— ושלישית מה?

— האם אינם מספיקים לך השנים, אדוני? ענתה הנערהו תבט עלי בעינים מצומצמות בחיוך למקשן כמוני...

— בודי מספיקים, גברתי (לא יכלתי שלא לקרא לה ברגע זה „גברת"...) אבל אחרי אשר הזכרת גם טעם שלישי רוצה הייתי לדעת גם את זה...

— הטעם הוא כי... (היא נתאדמה ואחותה הקטנה שלא פסקה מלקוט הביטה עליה בחיוך של לגלוג) אני קצת מפונקת אדוני, ואיני יכולה לשאת את אויר בית המטוה... הצחנה ישמה נוראה, והתולעים הממותים שבתוך ה„קוקנים" מעוררים בי געל נפש... בשדה כל העולם לפניך... אויר צח... חפש ורחבת ידים... ושמה אני כמו בבית הסוהר...

— אני מפריעך ממלאכתך, אך סלחי נא עוד רגע, האינכן מפחדות ללקוט ביחד עם הערבים והערביות האלו?

— במקומות הרחוקים לא נלך, בשדות זרים לא נלקט, ופה על שדמות עין זיתים, ראש־פנה או יסוד המעלה, אין שום פחד.

אמרתי לה שלום ונגשתי אל הקטנה, שנתרחקה קצת בלקטה ואמרתי לה „שלום גם לך רות הקטנה", והשתדלתי לשים בתוך ידה מטבע כסף שלא בפני אחותה.

אבל הקטנה התחילה מגמגמת מה מבושה, עד שהרגישה בה הבכירה ונסתכלה בי במבט מעורב חמלה ובוז, לי ומעשי, עד כי נתבלבלתי...

— סלחי נא לי—גמגמו שפתי—אני חשבתי כי לא תכעסי, הן אמך חולה... ולא יהיה זה כלקט...

אבל כאן הזדקפה עלי הבכורה בכל מלוא קומתה:

— כי אדוני! אמרה בשלטון, „לקט" אתה אומר, בלקט איני מתבישת כלל... לקט לקטו גם אבותינו בעת שכל הארץ היתה לנו — ולקט נלקטנה גם אחרי

— „ד' עמכן" ברכתין בלשון הכתוב אם כי קויתי לקבל תשובה באיזה זרגון אשכנזי, ספרדי או ערבי, והנה תשובה עברית, אף כי לא בלשון הכתוב:

— „הן הן אדוני", ענתה לי המלקטת הבכורה והיא עלמה כבת שמונה עשרה שנה. זכרתי כי אני לא בועז, באשר, כי בכל השדות האלה אין אף אחד שלי, אולם גם המלקטת לא היתה דומה כלל לרות זו המואביה שאנו מציירים לנו: פניה לבנים גם קצת הולנים, פני בת ישראל כש־ה, יישראל זה של שמונה עשרה מאות השנה האחרונות...

אך גם היא גם השניה שלא יצאה עוד מכלל ילדה, נערה כבת שתים עשרה לא הראו כלל פנים של רחמנות, כעניות המצפות לחסד, אדרבא מין הכרת ערך עצמן היתה שרויה על פניהן הכחושים...

— אחיות אתן?

— כן אדוני—ענתה הבכירה.

— הגם אחותך מדברת עברית?

— כן, גם אני—הקדימה הצעירה לענות.

— למדתן בבית ספר?

— אני—ענתה הבכירה—למדתי.

— ואותי מלמדת היא—אחותי, בכל ערב לקרא ולכתוב—והיא גם מדברת אתי בעברית. מתוך שיחתי אתן נודע לי, כי אביהן היה פועל עני, שהיה עובד בראש־פנה ובעין־זיתים זה שנים אחדות שמת; אמן חולה, ושתי הבנות מכלכלות את עצמן ואת אמן ביגיע כפיהן.

— כמה אתן מלקטות ביום?

— כל אחת מאתנו ערך מֻד[1].

— וכמה משך הלקט?

— כשני חדשים.

— ובכן אתן מאספות כמאה מדות חטים ושעורים, וכמה שוה המדה?

— סלח נא, אדוני, אני אינני הושבת לפי המחיר, אני יודעת רק זאת, כי מלקטות אנו כל זמן הלקט. ואחרי כן, כשאנו הובטות השבלים, יש לנו די חטים ושעורים למחית ביתנו עד לימי הפורים.

— ומהפורים עד הלקט במה אתן מתפרנסות? והאם בקמח לבדו יחיה האדם?

— ודאי אדוני—לא על הלקט לבדו נחיה; אחרי הגשמים הראשונים אנו עובדות בעין־זיתים בכרמים, או בשדות, ואז אנו מרויחות כעשרה גרוש ליום, ואם חלילה תכלה העבודה בעין־זיתים, כי כנראה אין מזל למושבה זו — נהיה

[1]) מד, סאה בערך 5 רוטול.

וקרני השמש התחילו כבר מציצים על העולם מעל ראש הגולן, עולים הם ומפזזים על גבו ומעניקים את הרקיע בעמודי זוהר...

וכדור איש פלדות מתרומם, עולה בין העמודים מעל הררי עד. צף ועולה מבהיר ומבהיק יותר ויותר—והנה כל הארץ לפני, גם החרמון ה„שב הישיש" נראה לי כלו, גם הירדן המתפתל כנחש הרץ מ„מי־מרום" להכנרת אחזה. ואף את הגלבע תחזינה עיני, וכמדומני שבזוית דרומית מערבית מביט עלי גם הכרמל.

הרים נפלאים, סלעי מגור, צורים אדירים, ראשי אמנה ובקעות נחמדות מעוטרות עצים מסובלים...

והנה גם צפת עיה"ק עם חוצותיה העקלקלות... אבל תמחל לי עיה"ק, אני אל ההרים, אל ההרים אשא עין!... שם העין רואה והלב חומד ושניהם לא ישבעו מראות ומחמוד... מה רבו ומה יפו צבעי המדרגה של ההרים! לכל מדרגה צבע מיוחד, הקמה על המדרגות התחתונות עודה ירקרקת ויש שלא הספיקה עוד גם להתעטר בשבלים, והמדרגות העליונות כבר כולן זהב, והנה זה עולים שם הקוצרים להרים עליהן חרמש ומגל, ויש מדרגות שכבר נקצרו ונראים שם עליהן כבני אדם זוהלים על ארבע, מה הם עושים שם? ארדה נא ואראה!

התחלתי יורד בזהירות מהסלע הזקוף והרם שעמדתי עליו, התקרבתי ואראה כי אלה הזוחלים על ידיהם ורגליהם מלקטים הם „לֶקֶט" ככתוב.

אני ידעתי כי ישנן משפחות רבות, או יותר נכון, „שבטים" מבני הבדוים הבאים בעת הקציר ללקוט לקט, אף שמעתי כי גם הפלחים העניים יוצאים בעת הקציר ללקוט מלילות, אבל בעיני לא ראיתי „לקט" ביהודה, שם ראיתי רק „מעוללים", כי יבאו פלחים שאין להם כרמים ויעוללו אחרי הבוצרים בכרמי המושבות העבריות, ועתה הנה גם „לקט" לעיני, לקט בכל מראהו הדל והאביוני; הנה עשרות בני־אדם הולכים על ארבע כבהמות כדי למצא שבלת אחת מושלכה למלאות בה רעבונם, זוחלים הם ומחפשים...

נגשתי אל המלקטים, נסתכלתי אליהם והבטתי בשעוני לעשות חשבון לקטם ליום. התבוננתי ונוכחתי, כי במשך עשרה רגעים ימצא המלקט כחמש שבלים.

חמש שבלים בעש־ה רגעים הרי שלשים בשעה, נמצא כי בעשר שעות יקבץ המלקט כשלש מאות שבלים...

והנה שתי נערות מלקטות להן לבדנה בזו אחר זו, והן אינן זוחלות אלא כורעות וקמות, כופפות על כל שבלת, מרימות וקמות, סובבות, הולכות על שתים ומחפישות בעיניהן—ואלו אינן דומות כלל בתלבישתן ובכל תנועותיהן לשאר המלקטות; צבע עורן גם כן אחר—מה זה, האמנם עבריות הן?

מנחם זה מיודעי. יליד הארץ הנהו, ואיזה זמן היה שומר בחדרה, ואותי היה מלוה בתוך חַיִל[1]) במסעי בגליל, ובלכתי אתו ונוכחתי, כי אמנם נפל פחדו על הבדוים שבסביבות טבריה וצפת, כולם יראים ומכבדים יהודי זה, אף על פי שבשבת לובש הוא „זופה" ו„שטריימיל" ולומד „זוהר" ככל „יהודי החלוקה"...

הנה הוא יורד ממדרגות ההרים אל הגיא המפסיק בין עין זיתים ובין צפת, הוא וכתפותיו הרחבות העטופות ב„עביתו" השחורה, וגובהו הארוך נראה לי הפעם לאור הירח כאחד הענקים היורד מההר לכבוש את העמק...

יהודי כזה נאה הוא ל„גוש-חלב" אמרתי.

ושוב התחיל „גוש חלב" מנקר במוחי.

„גוש חלב" — הבה אשורנו עוד פעם ואפילו מרחוק, אראנו בטרם אלך מזה, טפסתי ועליתי על ראש צור אשר ממנו נראה כל הככר סביב.

מעל גבי שרשרת הרי גולן כבר נראו פסים רחבים של אור, ראש החרמון חבוש שלג לבן ועל כתפותיו כמעטפת כסף ממורט, על הכנרת פרושה עוד שמלת לילה קלה,—ערפל שקוף, כיפי הסלעים נראים כענקים, אלה עומדים על ההרים ואלה מסתתרים בעמקים, אלה שוכבים ואלה נצבים זקופים—וכולם כמו מחנה של צבא כבד, העוטר סביב את רמת „גוש חלב", שעליה נרדם הענק הגבור...

היקום הענק? היתעורר המת? היזדעזע המת?...

הנה הר האמנה, הנקרא „כסא של משיח" ואמנם כשמו כן הוא, דמות כסא לו, הראוי באמת לשבתו של המשיח, ישב ויראה משם את כל הארץ עם כל ענקיה המאובנים — יתקע בשופר וחיו כולם כולם, והתעוררו והלכו ובאו, ובאו גם כל האובדים ולא ישובו עוד בשביל „תרי זוזי".

מתעלמים הכוכבים ופסי האור שעל הגולן הולכים ומתרחבים, החרמון עוטה אור, האיר המזרח. על שן הסלע שאני עומד עליו כבר בוקר. ובמורד בכפר מירון עוד לילה, הלבנה הופה עוד שם באור כספי את הכפות שעל מערת ר' שמעון בר יוחאי.

„בר יוחאי, בשמן קודש נמשחת—אשריך בר יוחאי". את מערתך שנסתרת בה הרי גאלנו מידי זרים, אולם זה המסכן ה„גוש חלבי" לא זכה לזה.

האור הולך ומתרחב, הולך ומתפשט, עד עמק מגידו הגיע, ועצים רעננים, הדסים, חרובים וזתים, נשקפים שם בירקרק הדרם.

והנה גם התבור מיודענו גלה את ראשו שנתמלא טל, ועומד הוא וממתין להתגנב בקרני השמש.

---

[1]) פרש.

מודה אני, כי מפחד אנכי ללכת יהידי בלילה במקום זר לי ושמם, כמו סביבות עין־זתים ובדעתי את כחי שאינו דומה כלל לכחו של יוחנן מגוש חלב, איני סומך ביותר גם באקדה הקטן שאני נושא תמיד בשעת מסע: שודד לילה הראישון שיפגשני יכול לגזול ממני את כלי־נישקי זה ולעישות בו לי מה שלא יזמתי לעשות לו... אפס הפעם תקפו עלי המרירות והיאויש, והייתי בבחינה זו, שאדם אומר „ולואי שכל מוצאי יהרגני"...

נתרחקתי כמאה צעדים מהמושב הקטן והנה בֶדְוִי לקראתי ובדוי לא מצוי, אלא „בהור כא־זים" פניו לוטים בהריט ישהור, רק עיניו, פיו והוטמו נראים ממנו, על ראישו עגל [1] עטוף הוא בעביה ישהורה, חרב נגררת מצדו על הארץ, רובה ארוך על כתפיו והוא הולך לקראתי כשמגפיו דופקים בצעדי און...

לא הספקתי עוד לחשוב את דרכי והנה הוא זה מושיט לי יד ימינו וקורא אלי: „סַלַם עַלֵיכֻּם יַא חַוַג׳" „כֵּיף הַלַךְ? נַהַרךְ סַעִיד" [2].

מִיד הבנתי כי זהו ה„נטור" [3] שֶׁל עין זתים.

— קרוב הבקר?—שאלתיו.

— כַמַּן שַׁעַה וַנוּס [4].

— איפה דברתי עם זה?—שאלתי לעצמי, קולו אינו מוזר לי.

הסתכלתי בפני הבדוי — והוא התאמץ להסתיר פניו ממני, אך שניו הגדולות והלבנות שנתגלו בצחקו גלו סודו.

— מנחם!

— אני הוא, חוג׳ה יהושע—ענני הבדוי בזרגון האשכנזי—הנני שומר פה את הגורן ועתה אני זה שב העירה אל ביתי.

— כלום העתקת מושבך מטבריה לצפת?

— כן, היה שלום! עוד נתראה, עתה צריך לנוח מעט, כל הלילה לא ישנתי... היתה לי מעט מלאכה בליל זה, ה„הרמים" [5] השבו כי על הגורן נמצא השומר של אישתקד ובאו לעישות מעישה אישתקד, אולם אני הוריתי להם מעט „דרך ארץ". שלום חוג׳ה, טיל לך קצת: האויר מלא ריח גן עדן.

— ואיך אתה עוזב את הגורן?

— מפיש חף [6], עוד מעט בקר וכבר יודעים החרמים, כי הנטור בעין זיתים הוא מנחם ועמו אין מצחקים. רגעים אחדים עמדתי והתבוננתי על מנחם המתרחק ממני.

---

[1]) עגל—מקלעת של צמר שהבדוים מחזקים בה את המטפחת על ראשם „פתיל".

[2]) שלום עליכם אדוני, מה שלומך, „צפרא טבא".

[3]) נטור, שומר, נוטר. [4]) עוד שעה ומחצה. [5]) גנבים שזוהי אומנתם התמידית. [6]) אין פחד.

לֶקֶט.

(רשימה)

הדבר היה בסוף שנות החמישים או בתחלת הששים למניננו, באחד מימי הקציר—ואני שבתי מיוגע ומדוכא מגוש־חלב; הלכתי שמה על מנת לקנות אדמה זו, והדבר היה קרוב לגמר, אך... מתביש הנני גם עתה להגיד את הסבה שבשבילה נתבטלה הקניה... הסבה אמנם כ״כ פשוטה ומובנת ובפרט אצלנו „הרי ידוע הוא, כי שמונה פרנק הוא מחיר יקר בעד אדמה שבקצה ארץ ישראל ויותר מששה פרנק אינו שוה"... כך כתבו לי שולחי במכתבם, שמצאתיו מוכן בשבילי בעין־זיתים, מובן להזהירני ולקדם פני הרעה שלא תבא חלילה...

„איננו שוה", שאל כל הגנוני שבשוק ויגיד לך שכך הוא!...

כל היום לא אכלתי, וגם לאחר שובי לעין־זיתים, לא טעמתי כלום. התנפלתי מיד על המטה בחדר אשר פנה לי בטובו ידידי הגנן אשר שם, שכבתי, כי לא יכולתי לראות פני איש, כי נפשי היתה מרה עלי מאד.

עיף מהרכיבה הממושכה נרדמתי מיד ואישן איני יודע כמה.

הקיצותי,—וכאלו אחד עומד ומדבר אלי בחריקת שנים „יהודונים נמבזים, את ע־שו של יוחנן ראש הקנאים, את מולדתו של ראש גדולתכם זה, אינכם רוצים לגאול מידי זרים בשביל תרי זוזי"!

תרי זוזי, וכמו איזה ליצן קפץ עלי והתחיל מלגלג ומזמר עלי ב„חד גדיא דאכלא שונרא. ושוב תרי זוזי, ושוב תרי זוזי"!...

„תרי זוזי"—וגוש חלב לא נקנה...

„גוש חלב"...

לא יכולתי שוב לשכב, קפצתי ממטתי, פתחתי את החלון ותריסיו ואוציא את ראשי שהרגשתי בו בלבול רעיונות וכאב קודח...

והנה אויר קריר ורטוב וריח מבושם מלטף את שערותי, ומוציא חלקים מיגוני, ונושאם הלאה הלאה ומפזרם על ההרים הרמים, על החרמונים הנשאים.

נתעטפתי בעביה [1] שלי לצאת, וכדי שלא להעיר את ידידי בעברי דרך חדרו, יצאתי בדרך קצרה בעד חלון חדרי החוצה.

[1]) עביה,—טלית שמתעטפים בה הערבים.

שביבי איש הנראים ממקומות אחדים בישרו לנו את קרבת המושבה.

על ההר הזה—הראתה לי סולטנה באצבעה על החרמון—יהיה ביתי, גם עתה אנו יושבים עליו: מבית אבי בדמשק נראה השלג המכסה אותו, עד כי לפעמים חושב אתה שיכול הנך לנגוע בו בידך, אם כי יותר ממהלך יום תמים הוא מאתנו.

על שאלתי: אם היא יודעת עברית השיבה לי בקצת גחוך: „הדא לשין אלחכמיהו!" [1]

היא האזינה לפטפוטי הערבי המקולקל, שבו התאמצתי לבאר לה, כי עברית היא עתה שפה חיה וכי גם הנערות מלמדות עברית וזו חובה הנחוצה לקיום האומה.

„מעט אני יודעת"! הודה בקצת גאוה, ותקרא לפני את פרשת „שמע" בהברה ספרדית יפה.

האם רוח ליל אביב הנושא בכנפיו ממור הלבנון, מריחות החרמון, ומבשמי הירדן נסך בקרבי רוח יתירה ויתיר את שפתי ולשוני לדבר בשפה מוזרה לי, או דמיוני התעה אותי; אך זה אזכר גם עתה: במשך השעה שרכבנו על הרמה, המובילה לראש־פנה שוחחתי עם סולטנה ובארתי לה כל מה שקרה לפנים המקומות האלה וכי חובת אביה השר וארוסה הפקיד, להרחיב את הישוב ולעזור לנדחי אחיהם להתישב פה. נענוע ראשה היפה, זיקי עיניה הבוערות העידו לי כי הבינה דברי, ובאמרי לה כי עוד תהיינה הנשמות האלה ומושבות יהודיות יפות כמו „ראש פנה" תכסינה את כל הגבעות ההרבות האלה, — קראה בהתלהבות עזה: „הלואי! הלואי!"

על פרשת הדרכים הושטתי לה ידי ואט סוסי הימינה, אל הדרך המובילה ל„משמר הירדן".

כתר לי זעיר!—אמרה לי סולטנה—ובמהירות אילה קפצה מעל סוסה. קטפה מהפרחים הפראים אשר סביבה, קשרתם בצרור ותגישו לי.

„ורד אל ירדן! תהי האמרה אשר תזכיר לנו את פגישתנו הנעימה!" אמרה לי, בהרימה את שוטה על סוסה אשר טס כנשר.

* *
*

אחרי שמונה שנים נקריתי באחת מעירות החרמון, עסקי הביאני אל בית־הפקיד, ובעודני יושב באולם ומצפה ליציאתו שמעתי מאחרי קול ערב „ורד אל ירדן". סולטנה עמדה נגדי ובהראותה על אישה אמרה אלי בעברית „זה הוא אלופי!"

---

[1]) זו לשון „החכמים": הרבנים.

שחורות, הרוכב הרביעי עטוף בעביה לבנה כשלג, המכסה גם ראשו. כנראה צדק חילי, התנועות הנה רכות ואציליות כאותן של אשה.

— „אורחא טבא, הזו הדרך להמושבה?"

תלבשת הרוכבים וכלי־זינם הרגיעו את רוחנו. נוכחנו, כי המה חילות של הרשות—בדרך הנם בני־לויה היותר טובים.

„מהר מעט!" אמר אחד הרוכבים לחילי, בלחצו בדרבונו את סוסו.

הרוכב העטוף עביה לבנה התקרב אלינו, העביה נשמטה מעל ראשו, נראה צעיף על הפנים אך גם זה הורם, עתה ראיתים—עלמה צעירה עדויה בתלבשת ערבית עשירה ועל צוארה תלויה חנית בנרתק יפה של כסף נוצץ ושני אקדחים מצדי אוכפה.

ההתרגלו סוסינו בחלקלקת או, אפשר, החבורה פעלה עליהם, עתה דהרו יחד עם בני לויתנו החדשים, קרסוליהם לא מעדו ונחרתם היתה צוהלת ביותר.

הרימותי כובעי לאות שלום וכבוד להרוכבת.

„סַלָם עליְכֻם!" השיבה לי ערבית ותשאל אם הנני מראש־פנה.

היא ספרה לי, כי היא מדמשק והיתה בל"ג בעומר במירון, עתה היא שבה מטבריה מבקורה את אביה־הזקן, היא אומרת לשבת ימים אחדים בבית הפקידות אשר בראש פנה, ששמה תמצא את ארוסה, פקיד־הרשות בהבל החרמון, והחילות מלוים אותה ע"פ פקודת אביה השר.

מעולם לא הצטערתי על אי־ידיעתי ערבית כמשפט, כמו הפעם. רוב דבריה הבנתי אמנם היטב, אך להשיב עליהם כהלכה ולהביע לה דברים של טעם לא יכולתי, וכמו להכעיס דברה היא רק ערבית ומעט ספרדית, וקולה היה ערב מאד ומעורר לשיחה.

את כל אוצר ידיעתי בשפה הערבית הריקותי כבר בשיחה קצרה, אך לא הגדתי בה אף המחצה ממה שהייתי צריך להגיד, אפילו אך על פי הנמוס.

מסלת הטבלאות נפסקה; כמו נקצצה ביד. עתה טפסנו שנית על הר זקוף במשעול צר המכוסה באבני נגף. החילות עברו לפנינו. מכירתי החדשה, שכבר הגידה לי, כי שמה סולטנה, התרצתה לרכוב על ידי. את המשעול הניחה לסוסי, כל התנגדותי לזה לא הועילה: סוסה ה„אציל" קפץ כאילה על הצורים החדים והאבנים הגדולות. אלמלא קולה הרך והנעים הייתי חושב כי „רעומה" שבה לתחיה והיא הפצה להסתולל בי... כדור גדול ממראה הכסף התראה מעל ההרים אשר מימיני, כל אשר התרומם הלך הלוך וקטן. אחרי איזה רגעים נראה בדמות הירח בכפת התכלת המקפת את כל הסביבה. עתה נמצאנו על רמה, שממנה יכולנו לראות את הראש הלבן של החרמון, המגיע עד הכפה התכולה ואת הנחש העקלתון הכספי היוצא ממי־מרום ורץ אל הכנרת.

שדרת האמנה החוסמת את דרכנו. אפס גם סוסינו אינם נלאים מרדוף אחריהם, טופסים סוסי ערב אלה כפריצי חיות על האמנה הזקופה כקיר, הגיענו גם לראשה, אבוי! גם הפעם לא השיגום, הכוכבים כבר תקועים בכפת התכלת המקפת את שרשרת ההרים ומביטים עליהם בתמימות גדולה, כאלו לא זזו ממקומם... עכשו הורידו סוסינו את ראשיהם, הבינו המסכנים, כי עד הכוכבים לא יגיעו לעולם.

עמדנו על דרך רחובה מרוצפת טבלאות אבנים גדולות. עלינו עוד לרדת בדרך זו אל הגיא, ובהשיגנו אותו, שוב נטפס על הגבעה הזקופה המתנשאת למולנו.

שאפתי רוח וירוח לי. סוף סוף הלא נלך איזה עשרות רגעים על מסלה רחבה וישרה, דפקתי בסוסי ואדהר על הדרך הטובה הזאת.

„דירבלק חברג'י. הדא טארוק מן באלט מטל גזאז!"[1]) קרא חילי.

רגלי סוסי, שמעדו פעמים אחדות, הבינוני כי צדק החיל.

ושאלה החלה מנקרת במוחי: „שריד מסלה זו של אבותי הוא או של הרומאים מחריבי ארצי?"—אך לא יכולתי להתעמק בה, נאלצתי לחקות מעשה חילי הרוכב לפני: להדק היטב את רסן סוסי, לאלצהו להרים ראשו. כל מעיני התרכזו בזהירות מחלקלקת הנוראה הזו, שכבר הספיקה לשבר רגלים רבות.

„חודג'י, טבנזקו!"[2]) קרא אלי חילי. בהסירו במהירות את קנה הרובה משכמו ויחזיקו בימינו לרחבו של האוכף.

„פי רכבו!"[3]) אמר אלי בלאט, ואמנם שמעתי מאחרי כקול דהרות סוסים.

„אל תירא, אלה המה ידידינו מהמושבה!" אמרתי לחילי, כדי להרגיעו; אולם פחד כפול פחדתי: מרוצת הרוכבים בדרך כזו העירה בי השד, גם חילי הזר לי ורק אמש לקחתיו עמדי מנצרת, אך על פי עדותו של בעל החן שהשכיר לי סוסי, החל לעורר השד בקרבי; השם יודע מה בחור זה חפץ לעשות עמדי— הרהרתי בלבי.

„אין ידידים בלילה!" רטן חילי, כמשיב על דברי.

קול צעדי הרוכבים מאחרינו התקרב יותר ויותר, מרוצתם בדרך מסוכנה כזו הזקה את השערתנו, כי המה רודפים אחרינו. לנוס מהם לא יכלנו, הן בנקל ישיגונו ומורך הלב מצדנו הלא ישים לאל את כל תקותנו לעמוד נגדם, ולכן רכבנו לאט בזהירות הקודמת.

„באלהים, האחת היא אשה!" הגיד שנית חילי.

הנה נראו הרוכבים, לשלשה מהם „עגלים" על ראשם ועטופים המה בעביות

---

[1]) הזהר, ארוני, דרך זו מהטבלאות דומה לזו של זכוכית!
[2]) אקדחך, ארוני! [3]) יש רוכבים!

סולטנה.

עיפתי מאד לטפס על ע״י ארבאל והריבותיו, לכן לא שמתי לבי לאזהרות הילי ההולך עמדי ולחשכת הליל הממשמש לבוא, ואשב עם הילי זה על המחצלת, שפרש לנו בעל החן „באר יוסף" בחביבות מזרחית, ובתאוה של צמא גמעתי את הקהוה הרותח מהכוס הקטנטנה.

„קואם, קואם, חבדג׳י, דינא אטמא, טאריק מויש טאיב פי האף!"[1]) זרזני שנית חילי.

בכל לבבי הפצתי לשים לב לאזהרתו, כי כבר ידעתי את הדרך הזו המלאה חתחתים ואת כל האסונות הצפונים להולך בה בלילה וביחוד עתה, בעת שהדרוזים החלו להראות שוב עליה, אולם אברי העיפים מאנו לצית לי. אנוס הייתי להחליף כח ע״י שינה של שעות אחדות.

הדבר היה בשליש האחרון של חודש איר תרנ..., בזמן שעוברי דרכים מצוים על דרכי הגליל השוממות, ותקוה התגנבה בלבי: איזו שירה של „זהרים"[2]) מתאחרים תזדמן לי.

כבר הגיעה האשמורה השניה, כוכבים גדולים ומזהירים נחו על ראשי הרי־נפתלי, שברי־קרניהם האירו את המשעול הסלעי שעליו טפסו סוסינו, אף האור הכהה הזה הראה, כי עוברים אנו על פיות תהומות אין־סוף, וכי דיה פסיעה אחת בלתי מכוונת של סוסינו, לפזר את עצמותינו עוד טרם תגענה אל הסלעים הנוראים וההדים, הנראים שמה מתחת כעומדים ומצפים אליהן.

סוסינו הטובים, כנראה, מרגישים את כל האחריות המוטלת עליהם, צועדים המה אמנם צעדי און ומתרוממים המה מעלה מעלה בזהירות נפלאה, הנה התקרבנו על גב ההר הזקוף; ראשי סוסינו מורמים על, כמו חפצים המה לתפוס את שני הכוכבים המונחים עליו, אך אלה האחרונים יודעים להזהר: אך התקרבנו מעט אליהם, והנה השובבים הנוצצים כבר הספיקו לעוף מהר זה וינוחו על

---

[1]) „חושה חושה ארוני, העולם חשוך, הדרך לא טובה, יש לפחד!"

[2]) „זהרים" — מתפללים המסירים את מקומות הקדושים מהפסח עד העצרת; יש סירים כאלה במספר הגון ורובם מאחינו יושבי טורקיה.

ג.

כשני חדשים עברו. הגשם יורד בלי הפוגה.. חדש שבט הראה כי אמנם בימות הגשמים אנו עומדים, ובכ"ז דלת האוצר סובבת בלי הפוגה על צירה. איש איש נכנס כגנב. צרור כספו בידו ומתנצל באמתלאות שונות על אולתו, על שדרש כספו בעת המרוצה, ומתחנן כי יקבלו אותו ישוב מידו.

— —

יום העשירי לחודש שבט היה אחד מהימים היותר יפים שבחודש הזה. ההרים העוטרים את ירושלם התכסו בדישא. צמרות השקדים נראו כמכוסים בשלג מלבנת פרחיהם. אחרי שבוע תמים של גשם חממה השמש את כל היקום. כל הסביבה אמרה שירה. באותו בוקר מצאתי את אחיאם מנקה ומגהין את הארון, מלטפו ומחליקו כשהוא מזמר: „אֵל בְּנֵה, אל בנֵה".

ומה? שאלתיו.

טוב חודג'ה, מלאן בחיי אִבני [1]. אפילו חמשים אחיאם, אפילו אלף חילים לא יזיזו אותו ממקומו. אים ברך כולא יהוד [2] הביא. מלאן, קטיר מלאן [3]. כולא דהב [4]. עוד חדש, עוד מאה חדש ויהיה בו כדי בנין בית המקדש.

---

[1]) טוב אדוני הוא מלא בחיי בני.
[2]) אתמול הביאו כל היהודים.
[3]) הוא מלא, כולו מלא.
[4]) כולו זהב.

כולא נש, כולא, יהוד, „רובי"[1] „רובינא", „שכנזי" „בוהרלי", „הוסיפנאלי", כלם לוקחים, מוציאים, אוי לי, הוא נעשה קל: אפילו סבל אחד ישא אותו.

כשנכנסתי פנימה ראיתי כי אמת הדבר: כל הפקידים מכל הכתות ומכל המפלגות עומדים דחוקים וצפופים ע"י שבכת הברזל של הגזבר ומוציאים את כספיהם. אחד הפקידים ספר לי, כי מאמר אחד העתונים המקומיים, שהזכיר את הנזק הקטן, שסבל האוצר מפשיטת רגל אחת, ביחד עם השבי־ים והשמיטות הנוראים של הבנקים הגדולים באמריקא, הבהיל את הירושלמים וגרם את המרוצה הנוראה הזאת.

נער אדמוני נדחק בין ההמון והגיש להגזבר שני פנקסים בצעקו: בי אדוני מהר נא לתת לי את כספי.

„הלא רק עשרים ושנים פרנקים יש לך על הפנקסים האלה, ומה החרדה? המתן רגעים אחדים עד שאפטר את אלה שקדמו ממך", קרא הגזבר בנגבו את אגלי הזעה שירדו על פניו מרוב עבודה.

„גם עשרים ושנים פרנקים כסף" השיב לו הנער בשחצנות מגונה.

חברי בושו להביט בפני, ואני בפניהם. מבושה חפצתי להתחבא בחדר הפנימי, אבל אנוס הייתי לעבוד ולמלא דרישות התובעים מלוותיהם ופקדונותיהם.

ואתה עוד הצעת לפנינו—אמר לי המנהל הראשי—כי נלוה סכומים עצומים על זמנים ארוכים מאד להחברות העוסקות בבנין. בתומתך חשבת, כי אפשר לסמך על כספי המפקידים, פוק חזי!

כעשרה ימים נמשכה המרוצה אל האוצר. יקירי ירושלם הזדעזעו. מלבד שנים שלשה לא עשה איש מהם דבר להסביר לעם משוגתו.

הכל קבלו כספיהם, אפילו אלה שזמן פרעונם היה רק אחרי חדשים רבים. לא הייתי מקבל פקדוני—אמר לי נשוא פנים אחד—אך חושב אני לשוב אל ארץ מולדתי.

„אינני שואל אותך"—השבתי לו בכעס עצור—„אבל לא נאה לנכבד כמוך להתנצל באמתלאות שאין להן שחר".

גדול היה צערי מהזעזוע הנורא הזה, שהכזיב את אמונתי בחוש הבריא של העם וששם לאל הרבה מתקוות. נורא היה צער המנהלים והפקידים „אך יותר מזה הכאיבני מראה פני אחיאם. מדיו תלוים עליו כמו שק, הכנפים נעלמו לגמרי. הוא האומלל הגיע לידי יאוש כזה, שהדל אפילו להסיר את האבק מהארון.

— —

[1] „רובי" „רובינא": רב ורבנית אשכנזי בוכרי וספרדי.

והזהב בהאוצר. בנאמנות זה טוב, אפילו מאה „חילות" לא יזיזו את הארון ממקומו. צריך הרבה הרבה ממון בכל יום! יכניסו, יכניסו, ולא יוציאו מאומה. וואלא סוכטוט[1]) עד שיהיה כדי בנין בית המקדש! בנאמנות „בחיי אבני"[2]) ראשי אתן בעד זה".

„לב אשה" היו רבים מלקוחות האוצר מכנים את אחיאם על טוב לבבו ורכת מזגו. אבל נורא כארי היה בשעה שנגעו ברגש הכבוד שלו.

פעם אחת הוכיח אותו מנהל הסניף על שהוא מסרב לשלם להעדה את מס הגלגלת.

„שום קאוואס איננו משלם", התנצל אחיאם לפניו.

„אבל חרפה אתה נוטה עלינו", הגיד לו המנהל ברוגז.

חרפה לא צריך. „כתר חירק חודג'י ואָלא בידלו"[3]). ברגע אחד הסיר מעליו תלבשת הקוואסים ובעמדו אך בכתנתו הניחם לפני המנהל בלי דבר מאומה ורק שפתיו רטנו: „אחיאם לא ישא חרפה על ישראל".

אך הודות לידידותו אלי, עלתה בידי לרצותו ולהשיבו.

ב.

בסוף כסלו תרס"ה שבתי מאחד מסעי הקצרים. ירושלים נראתה לי כשושנה ענוגה, אשר אך זה התרחצה במטר ועתה היא מתיבשת מול שמש רכה ורחמניה.

במרומי מדרגות ההרים התחילו העשבים להראות מחרכי הסלעים. העמקים התעטפו בשטיחים ירקרקים. זעיר שם נראו גם השושנות האדומות והפרחים החכלילים של האגוז הגס.—עלי הזיתים המזהירים, טהרנו מאבק הקיץ.

בעברי משער יפו אל רחוב דוד, חשבתי כי אך מקרה הוא, שהרבה מהעוברים ושבים מסתכלים בי. אולם כשנגשתי אל בית האוצר נבהלתי ממראה פני אחיאם: קומתו כאלו התקטנה, גם לחייו שֻפו; מעיניו נשקפה עצבות נוראה.

חשבתי, כי אחד הפקידים או הלקוחות העליבו אותו באיזה דבור, ולכן שאלתיו: מי הוא אשר פגע בכבודו.

„מוש הדא חודג'י"[4]). לא אותי העליבו, כי אותו המה מעליבים. „דיניא מוש טיב"[5]), חומסין אותו, גוזלים ומוציאים מאותו.

מה אתה סח! קראתי בכעסי מי עושק את מי? מי גוזל? מי מוציא?

---

[1]) „וואלא סוכטוט": אפילו פרוטה.

[2]) „בחיי אבני": בחיי בני.

[3]) „כתר חירק חודג'י וואלא בידלו": חן חן אדוני הרי לך התלבשת.

[4]) „מוש הדא חודג'י": לא זה אדוני.

[5]) „דיניא מוש טאיב": העולם איננו טוב.

כולם הכירו עתה, כי אחיאם נועד מתחילת יצירתו להיות קאוּאַס להאוצר. עכשיו זכרו, כי עוד הרצל — בהיותו פה פקח עיניו עליו, גם מדד את קומתו וצילם תמונתו.

הגדות רבות סבבו בעיר על אחיאם שלנו. אלה ספרו כי הוא משרידי משפחות ה„ירושקות" [1]) שנשאר בירושלים מזמן החורבן. אחרים הלשינו עליו, כי יש בו ממדותיו של גבורי אפרים.

אני ואחיאם נעשינו מהרה ידידים אמיתים, וכשסגר לי בפעם הראשונה את דלת ארון הברזל, נדמה לי כי כּרתנו בינינו מלה וּבעת רצון כזו אמרתי לו: „אחיאם אל תשתה". הוא נענע לי בראשו, ואנכי ידעתי נאמנה, כי גם אם יגע הדבר בנפשו לא יחלל נזרו.

בין אחיאם וארון הברזל היתה גם כן מעין כריתת ברית, הוא נסה לזוז אותו ממקומו ולא יכל. ומאז נכנסה בלבו יראת הרוממות מפניו.—מדי בקר בהסירו במטלית את האבק מעליו היה מלטף את הארון ולוחש לו. נדמה לי כי היה אומר לו: אל תירא, אנכי מגן לך. דרך גויָתי יעברו כל הנוגעים בך לרעה.

יחוסו של אחיאם לפקידי האוצר היה תלוי הרבה מיחוסם אל ארון הברזל. כל אלה שנועזו להכנס לשכבת הקופה ולנגע בידים גסות בהארון בלי שום הכנות, היו קלים בעיניו מאד. „אין להם דרך ארץ" אמר לי פעם אחת, בראותו כי אחד הפקידים הצעירים נגע שלא לצורך בהארון.

ה„עקב אחילס" של אחיאם שלנו היה, כי לא ידע אף פרזה אחת בעברית. הוא כמעט ה„ספרדי" היחידי יליד ירושלם, שאיננו יודע כלל את שפתו. „בני לומד—השיב על תוכחתי—אני עם הרצל דברתי „שכנז" וכן אדבר גם עם המשיח".

את הזשרגון הספרדי לא אהב אחיאם, ועם הפקידים הספרדים היה בוחר לדבר ערבית. ע"פ רוב השתמש בה רק בעידן ריתחה. לשונו עמנו היתה „שכנז" [2]) שלא ידע אותה על בוריה, וע"כ היו כל דבריו מקוטעים ומְרסקים ונכשל תמיד בחלוף המינים והזמנים, ואחרי כל אלה היה מוכרח לערב גם איזה מלים ערביות כדי שיבינו אותו.

„מצב הקופה" לאמר: רבויה ומעוטה בתוך ארון הברזל היה מהדברים שענינו הרבה את אחיאם. כשהיתה הקופה מלאה היה פניו צהובים, והיה אומר: יש הרבה כסף, אפילו עשרה אחיאם לא יזוזו את הארון ממקומו, וכשנתמעטה הקופה היה עצוב.

„אני הפין—אמר לי אחיאם בשיחת רעים שבינינו—כי בכל יום יתרבה הכסף

[1]) „ירושקות", כנראה נשתבשה מלה זו מהתאר „ירושלמיות".

[2]) הזארגון האשכנזי.

הרוחני לכל האומה, הנה ה„אוצר" נעשה למרכז החומרי. ההבדל הוא רק בזה שבהראשון יביעו כולם הגיונם אך בשפה אחת, אם כי רבים לא יבינו אותה, ובשני ידברו בעשרות לשונות, כי הלא אין עם בתבל שאין בתוכו נדחי־ישראל ואין ארץ שמתוך הנדחים האלה לא עלו איזו עשרות להתישב בירושלים, וכל עולי הגולה האלו הלא נמנים בין לקוחות האוצר.

מה שהפלאנו ביותר זה הוא, שהעם הירושלמי הבין תעודתו של האוצר: כי כחו וגבורתו הנם אך בזה: שמשמש הוא בתור כלי־שרת לכל עבודה ריאלית הנשענת על בסיס בריא, על כן לא פנו אליו בבקשות כמו לחברות הישוב.

„אם כה יתקדם הדבר – אמרתי פעם אחת לחברי אליהו שנלקה קצת בפ„סימיות"–אזי נוכל לקוות"...

„יתקדם ויתקדם–ענני רעי בחיוך של נחת רוח, כיליד ירושלם, המכיר את מקום מולדתו–אוכל להבטיחך זאת".

— — — — — — — — — — — — — — — —

גדול כבוד האוצר בעיני הבריות ולכן מנו עליו „קאוואס", שתעודתו כפולה: לשמור על „ארון־הברזל" שבתוכו „הקופה" וללמד „דרך ארץ" להמתרישלים לפרוע חובותיהם בזמנם.

לבריה זו הלבושה בתלבשת מוזרה זאת, קוראים בארצות הקדם „קאוואס". משמשים בני אדם אלו אצל צירי הממלכות, אצל נשיאי הדתות ואצל כל הגדולים; כל מי שיש לו „קאוואס" ידוע הוא לגדול.

הקאַוואַס היה יהודי ספרדי יליד ירושלים, רם הקומה וחסון כארז. כשנשמע בעיר, כי קבלנו קאוואס יהודי צחקו עלינו. אמת הדבר – אמרו – כי אחיאם הסבל דומה לענק בקומתו וגבורתו. נכון הוא, כי נושא הוא על כתפו חצי „קנתר"[1]) כאשר ישא האיש את ה„רוטל"[2]), אבל הלא יהודי הוא מילידי ירושלם, הנקראים בפי הערביים „וְלַד אֶל מית"[3]). הנה דעו לכם כי כאשר יבא אחיאם דמתקרי אצלכם „קאוואס" אל אחד „מתקיפי הארץ" יתעללו בו.– הלצנים שבין לקוחות האוצר הוכיחו אותנו, כי אין אנו חסים על ממונם של ישראל, הן מדת האֶרֶג, הדרושה לתלבשת־הכנפות בשביל אחיאם, תעלה פי שנים ממה שדרוש לאיש אחר.

אך אנחנו עמדנו על דעתנו נגד כל המלעיגים, הַמה אמנם חזו בנו נקם, בעת שבקשנו בכל החנויות תלבישת מוכנה כמדו של אחיאם ולא מצאנו. אך לעומת זה נקמנו מהם כפלים, בראותם את אחיאם שלנו לבוש בבגדי השרד. הם נאלצו להודות, כי הוא באמת בתלבשתו החדשה מעיר רגשי כבוד.

[1]) קנטר ערך 290 קילורגם. [2]) רוטל–3 קילוגרם. [3]) „ולד אל מית" בני רחל שמתה בעת לדה.

הַקּוּם הַיְהוּדִי.

א.

מעודי לא נסעתי נסיעה של שמחה כאותה שנסעתי בכ"ג אלול התרס"ד. כל היושבים עמדי בעגלת הרכבת נדמו לי כאחים השמחים בשמחתי. גם הכושי בעיניו הברכומיות ושניו הגדולות והלבנות, אף הבדוי בעל פנים שחרחרים ועינים בוערות שישבו מולי, ששו—כנראה—בששוני.

ומי לא ישמח? הן אלף שמונה מאות ושלשים וחמש שנה לא נעשה פה דבר כזה, ואיש לא נסע בדרך הזו בשביל ענין כאותו שאני נוסע עתה בגללו.

הדרדרים האיומים, הקוצים המכאיבים גם בראיה, גבעלי הקש הלבנים והיבשים המפילים בחרבוני קיץ מעין לבנת מות על השפלה ועל רוכסי הרי יהודה, המזכירים את בכי העולמים, נדמו לי הפעם כשושנים ופרחים.

שריטות גלגלי הרכבת, בהתרומם על סלעי מדרגות הרי בתר, המחרישות תמיד את האזנים, המרגיזות לב ונפש, נחשבו לי עתה כמנגינה יפה, המנגנת ב„תק־תק" את המלות „עלה והצלח! עלה והצלח".

יום השבת ארך עלי מאד. כשנים נדמו לי שעות יום הראשון, בכליון עינים חכיתי ליום השני הנועד לפתיחת האוצר. ביום הזה תהיה התחלת בעור העניות מעיר האלהים. ראשון יהיה לעבודה גשמית, חיה בירושלם.

אתא בקר. הוכנו הדגלים מול מגדל דוד, הוכנו הכסאות, שרים ורבנים ישבו עליהם בהוד והדר. כולם התנשאו ממקומם בעת אשר ה„סבא קדישא" הביע ברכתו.

המנהל נתן לי אות. ברכתי „שהחינו". סבבתי את המפתח והאוצר נפתח...— אני שוקל את לטרות הזהב. מגרף במגרפה את הדינרים. ממש כאלו הייתי אחד הסוכנים בימי הבית.

— — — — — — — — — — — — — — —

העבודה בהאוצר נעבדת כראוי. הדבר שלא נועזתי אף לקוות כי יהיה בימי, נעשה לעיני. העם מכל המפלגות נתן ידו להאוצר; מכל השדרות ומכל הכתות מראים לו אמון גמור — אם ה„כותל" שריד בית מקדשנו הוא המרכז

מנין אחד התחיל המנין השני ואף הגומרים לא נדמו, כי קראו מזמורי תהלים או סדר עשית קרבן פסח ובכל עת התפלה רבו העם לבכות, ובכל עת נשאם על שפתם את ציון וירושלים גדל המספד שבעתים. בקשתי על סביבי עין יבשה ולא מצאתי.

. . .

השמש נטתה לערוב ותשלח קוי זהבה על מקום המקדש וקרנים מידה על איש שיבה לבן כשלג אשר הצניח את מצנפתו, את השטריימל צפירת תפארתו, בהיותו רב בפולין, על גבחתו, למען יוכל להכות במצחו על אבני המקום. ששים שנה קוה בכל יום, כי יבוא מלך המשיח ויעלהו מהארץ אשר ישב בה אל הארץ אשר בה כל מעיניו, אך תקותו לא באה, על כן התפרד לנצח מבניו ונכדיו, שחק לכל עמל ותלאה ויעבור ארחות ימים עד כי בא אל אדמת הקדש, לקיים: „כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".

על ימינו יעמוד קורדסטאני רם הקומה חסון כאלון, חרבו על ירכו, סכינים אין מספר תחובים בחשן אשר על לבו—הבאלה יבטח?—לא! גם הוא ירעים בקולו, „למה זנחתנו"...

ואיש חמודות מגולח זקן, אשר כל תנועותיו ומלבושיו מעידים כי בריטי מלידה ומבטן הנהו, הגם הדם הקר הזה התעורר למחזה האיום? ישורו! גם עיניו נוזלות מים, גם הוא יקרא „באו גוים בנחלתך!" היקוה גם הוא?...

שריקת חתול אשר שמעתי מאחרי עוררתני מהמון שרעפי בקרבי, נשאתי עיני ואראה ערבי מצורע ומגואל, לבוש קרעים ורגליו יחפות,—מחקה את המתפללים בבוז ולעג, מעות פניו ומוציא קול מוזר מעיר געל נפש. מראה נאלח ונתעב כזה עוד לא חזו עיני, אם כי ראו למכביר בהרמש קדש בראש כל חצות... לא האמנתי לראות כזאת בארץ־ישראל, בירושלים, בציון, במקום קדוש זה לעיני אלפי ישראל!

— „למה תחשו בראותכם, כי הערביים יחללו את הקדש וילעגו לתפלתנו? הקצר קצרו ידי החכם־בשי? מדוע לא יבקש מהרשות שוטרים לשמור עליכם מפני לעג הנבזים?"—שאל אחד מהנאספים אשר שפתו, פניו ובגדיו העידו, כי אך תמול בא הנה.

— „עלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש"—ענהו ספרדי, בהרימו מרום עיניו.

ואשכנזי אחד מלא דבריו: „מי לידינו יתקע כי אחרי כן לא יצאו השומרים נגדנו לגרשנו מהסתפח אף בנחלתנו השוממה?"

את סוסו אל הרחוב אשר באנו משם, וגם אנכי עשיתי כמותו. עוד לא התרחקנו ללכת, וקול חרפות וגדופים שמענו מאחרינו...

זאת היא עכשיו בית לחם, ערש מלכי יהודה!

אך יצאנו מבית לחם, שאפנו רוח ונסע לאט, ורעי קרא לפני בשמות את כל המקומות אשר עברנו על ידם. עוד טרם באה ההרסה היינו במלוננו, ואנכי מהרתי החדרה ואתנפל על מטתי כי עיף ויגע הייתי.

ג.

אך רגע סמרו שערות ראשי — בגשתי בערב פסח אל כותל המערבי, אך כהרף עין רעדו כל עצמותי למראה שריד תפארת מחמדינו בימי קדם. ואחרי כן—לא חשתי עוד מאומה. כל חושי מתו בי וכפסיל אבן אשר לא ידע עד מה נשארתי על מקומי. מי יודע אחרי מתי שב יוהי אלי, לולא העירני קול יללה איומה ונוראה, אשר יצאה מלב אחד מאחינו התימנים.

במשך הימים אשר ישבתי ביפו למדתי את דרכי אחינו בני תימן, היושבים שם מכבר, ואת דרכי החדשים הבאים להתישב אשר עשו אצלי מלאכה, והנה זאת מצאתי: כי נעלים הם על יתר אחינו בתמימותם ובאמונת רוחם. המה לא ידעו להתעקש ולהתפתל לפי רוח המושל אשר יעלה עליהם. כל מעשיהם יעשו באמת ובתמים על פי הכרה פנימית מבלי שום ערבוב שמץ מחשבה זרה למשוך עליהם עיני רואים. שמחתם גם תוגתם נובעות ממקור לבם הטהור, וביותר יגדלו מאחיהם באהבתם העזה לארץ אבותינו, אהבה טהורה כזאת לארץ־ישראל, הנקיה מסיגי אהבה עצמית והנאה חיצונית, עוד לא ראיתי. מדות טובות רבות נשארו אצלם בטהרה מאשר היו לאבותינו, בשבתם על אדמתם, אדמת הקדש.

„למה פרצת גדריה וארוה כל עוברי דרך", ילל התימני; „יכרסמנה חזיר מיער וזיז שדי ירענה"—קוננתי אחריו בשבתי על ידו על הארץ.

נשאתי עיני אל טורי האבנים הגדולות אשר חשך משחור תארן, הבטתי על אחי הערום והיחף, על פניו אשר המרמרו מבכי, על עורו אשר צפד עליו ויהי בעיני כסמל דמות כנסת ישראל, הגונחת מפיו „וכנה אשר נטעה ימינך". נשאתי את עיני ואראה גלי האשפה אשר ברחוב בבאה ולעומתם הטהר והנקיון אשר בסמטא הצרה מתחת לכותל, זכרתי את עם הארץ המשוקע בחלאה ווהמא ושויתים נגד טהרת נפש התימני, הקורא בלב מורתח „שרופה באש כסוחה", ואתמוגג בדמעות, בקראי אחריו, „השיבנו, האר פניך ונושע!"

בהעיפי עיני סביבי ראיתי, כי כבר נאסף המון רב, הרחוב נתמלא אנשים, ובקצה הכותל על יד הדרך, אשר בה באתי, עמדו נשים, רבות מהן התכסו במעטפות לבנות: הן הנה נשי הספרדים. הגברים התפללו מנחה ועד שלא גמר

במלאכות החכם באשי, „הראשון לציון" על פי בקשת הפחה, „כי יודע הוא אשר בלעדי תפלות היהודים לא יהיה מטר".

— „מה עצירת הגשמים?—שאלתי את רעי ביכבנו הלאה—האמנם נוראה היא כל כך?"

— „לא כצעקת בני ירושלים, אבל דבר לא טוב מאד, אך אקוה כי עוד ירד הגשם" *).

האין מים בסביבת ירושלים, כי ישאו עיניהם אך אל מטר השמים? — הוספתי לשאול.

— „כאשר תסע לחברון תראה בעיניך, כי בדרך הרחוק כשתי שעות מירושלים יש מעינות, אשר ביכלתם להספיק מים אף לעיר כלונדון, אולם...

באנו עד בית לחם, עיר נאוה הבנויה במורד ההר, וכרמי חמד נטועים בשדרות החצובות בהררי סלע יסובבוה.

— „השמר לך מדבר יהודית או עברית—אמר אלי רעי בלאט—כי יושבי בית לחם, נוצרים ערביים, קנאים מאין כמותם ואת היהודים ישנאו תכלית שנאה, וגם נערים שובבים עם אבני גיר והצין לא יחסרו בעיר הזאת".

בעברנו בתוך רחובות שונות, ראינו בתי מלאכה לכלי צעצועים מעין ואבן וצדפים, והבתים האלה יפים עד למאד וכארמנות יחשבו לעומת בתי המלאכה אשר לאחינו בירושלים, כי הסירים מרבים לקנות את הצעצועים, אם כי מחירם יקר מאד.

הגענו אל כר נרחב, ששמה יתנשאו בתי תפלות עם מגדלים רמי הקומה, ובם פעמונים גדולים, אשר יקר לראותם בארץ המזרח.

נערים רבים הקיפונו והושיטו לנו צלבים וכלים שונים, ובשפות רבות שהרונו כי נקנה מה מהם. רעי לקח לו זוג כפתורים לכתנתו, ואנכי—תיק למורה־השעות. הנערים לטשו עין איש לרעהו לאמר: צלבים לא קנו, אות כי יהודים ארורים המה. הנסקלם באבנים? הנעפרם בעפר? האם לא יקרנו אסון? הן כאצילים יתראו.

— „כמה מחיר החפצים?"—שאל רעי בשפת רוסיא בהרימו קולו.

הנערים נבהלו, כי אין פחד כהפחד אשר יפחדו נערי הערבים מפני ספק „מאסקאבי".

— „שני פרנק" אמרו, בהננם קולם ובהסירם מצנפתם.

רעי הושיט למו הכסף, אם כי לא שוו אף חצי המחיר אשר דרשו, ויסב

*) ואמנם אחר הפסח ירדו מטרות עוז וימלאו כל הבורות מים וליושבי ציון היתה הרוחה.

מיתר הארצות. בתוך המסובין בסעודה הזאת היינו גם אני ורעי ה'... אשר כבדנו בעל המלון לאכול לחם את בני עליון אלה. אם יפלא הדבר בעיני הקוראים שבחוץ לארץ,—אך כל הרואה את המלון היפה הזה, את חדריו הכלולים בהדרם ומפוארים בכל פאר, את הגן הנחמד הנטוע בחצרו, את חדר האוכל הגדול, את מעמד המשרתים, את השלחן הערוך ואת המטעמים אשר עליו, הוא הוא לא ישתומם עוד, לא על ענות האצילים האוכלים שם את העברים לחם ולא על גאות אדון המלון, אשר ירשה לו להביאם לידי נסיון כזה.

בכל עת האוכל, אשר נמשכה כשעה ומחצה, נשמעו דברי היושבים הנדברים בענינים שונים ובלשונות שונות.

— „לו היתה ירושלים ירושת־שלום לכל העמים כבית הזה, כי עתה מאושרים היינו"—אמר אלי עברית עלם יפה תאר ספרדי יליד סטאמבול.

— „היום ההוא עוד ירחק חק"—עניתי.

— „עוד בעיניך תראה זאת, אדון, כי צעיר לימים עודך"—אמר לי בריטי זקן ונשוא פנים—„עוד בעיניכם תראו, כי יבאו דברי החוזים".

נשתוממתי לשמוע עברית מאיש אשר ידענוהו לנוצרי.

אחדים מהסירים בקשו את הישיש לבאר להם את נושא דברינו, ובהודע להם כי על עתידות ישראל ידובר, התערבו גם הם בשיחתנו, ולשמחתי ותמהוני גם יחד ראיתי, כי אמונתם בתחית עמנו גדולה הרבה יותר מאמונת אחדים מרבנינו...

רעי האיץ בי ללכת, כי אמרנו לנסוע עוד היום בית לחם, לכן ברכתי את הדוברים בנו ויצאתי עם רעי דרך הפתח אשר לרחוב יפו. שם ישבנו באחת המרכבות אשר עמדו על יד המלון.

המרכבה עברה דרך רחוב רחבה, אשר משני עבריה יתנוססו בתי חומה בנוים בטוב טעם ועל פני רבים מהם נטועים גנים נחמדים.

— „היש לאחינו חלק פה"?—שאלתי את רעי.

— „רוב הבתים להם המה"—ענני.

אחרי עבור רבע שעה באנו אל שער יפו, שמה שכרנו לנו שני סוסים מהעומדים סביבות החומה ובעוד רגעים אחדים רכבנו על הדרך העולה בית לחם.

בעברנו על פני קבר רחל, ירדנו מעל סוסינו, אסרנום להיתדות התקועות לתכלית זו בכותל הבנין ובאנו אל הדר גדול וממנו לחדר שני ושם ראינו עדת ספרדים סובבים את גל הקבר, אשר התרומם כאמה וחצי מעל הרצפה, ונושאים רנה בנגונם הידוע, אשר כבר הורגלתי בו ביפו. הפעם התפללו על עצירת גשמים, כי כמעט כל ימי החורף נעצרו השמים, ופחד צמאון הבהיל את ירושלים.

השמש ספר לנו, כי המתפללים המה חכמי הספרדים אשר יבואו הלום

קול מנגנים ורעש גלגלים נשמע מאחרינו, ואחרי רגעים אחדים העבירונו שתי מרכבות מלאות נערים מטיבי נגן.

— תלמידי „מקוה־ישראל"*) העולים ירושלימה המה—אמר אלי רעי.

כשתי שעות עברנו בין שדמות השרון העטופות בר, עד כי באנו אל מלון „באב אל ועד" העומד ככברת ארץ מרמלה ונשען אל גבול הרי יהודה.

רכבנו עצר על יד המלון לתת מספוא לסוסיו, ואנחנו ערכנו לנו שלחן תחת כפת השמים מהצידה אשר הכין רעי. גם הנערים המנגנים נלוו אלינו, ויפארו את השלחן בתפוחי זהב גדול „מקוה ישראל" הנודעים לתהלה במראם, בריחם וטעמם.

גם התה אשר קנה לו זכות אזרח בארץ הצבי לא נעדר ומיחם גדול רותח הוצג לפנינו. בתוך הסעודה באתי בדברים את תלמידי „מקוה־ישראל": שאלתים למולדתם.

— ספרדים ילידי ירושלים אנחנו—ענוני.

שאלתי ערכתי בשפת עבר והם השיבו צרפתית, כי לא ידעו את שפתנו. את האור והחשך, ההרבן והישוב, המשתמשים בכל מעשה הארץ מצאתי גם במפעלות הכי"ח; כי בעוד שתתאמץ לגדל אכרים יהודים בארץ ישראל, איננה מלמדת להניכיה שפת עמם ותורתם. אכרים עברים בא"י צריכים לדעת היטב צרפתית ולבלי לדעת את שפתם המה. היש הרס והרבן יותר מזה?

הבטתי מסביב אל הרי יהודה וראיתי כי גם שם החרבן והשממון נורא מאד, ולולא המסלה, המעידה, כי ידי אדם כוננוה, וישובי בני אדם קרובים אליה, כי אז קראתי: ארצנו למדבר היתה.

רעי, אשר לפי הנראה הבין לרעי, קרא: ופה המקום המסגל.

— המסגל למה? שאלתי.

— לכרמים, למושבות. אך תבט אל הצורים הרמים והסלעים הגבוהים. בארץ ישראל הגפן תתן פריה והזית לא תכחש אף במקומות כאלה, אם אך יעבדום בידים חרוצות. מחיר האדמה פה בזול מאד. אך בני עמנו אוהבים לשבת צפופים, איש אל כתף רעהו ורק בקרבת המושבות יבקשו למו נחלה, אם כי שבעתים ישלמו בעדה. תראה, כי עוד מעט גם פה יעלה מחיר האדמה.

ב.

באולם גדול ורחב ידים במלון העברי... אשר בירושלים סעדו את סעודת הצהרים, ביום שלפני ערב הפסח, סירים וסירות מאצילי בריטניא וצרפת וגם

*) בית ספר לתלמוד עבודת האדמה אשר יסדה האליאנס.

בשערי ירושלים.

(זכרונות יסודתם בהררי קדש)

ואין העם מכירים קול תרועות השמחה לקול בכי העם
(עזרא ג׳ י״ג).

א.

למ־ות חפצי העז ל־אות את ציון משאת נפשי, לא יכלתי להפיק זממי בכל העת אשר ישבתי ביפו, כי מכשולים רבים היו על דרכי. אולם כאשר קרבו ימי חג האביב, לא הבלגתי עוד על רוחי, אמרתי: יעבור עלי מה, אך אראה נא את העיר—את ירושלים אשר בה כל מעיני, ולישמה ולזכרה תאות נפשי.

אחד מילדי ארצי, צעיר לימים אבל זקן בחכמה ובידיעת הליכות התבל, כי רובי תורתו למד מהמורה הגדול: מהנסיון, במסעיו הרבים אשר התהילם עוד בשחר טל ילדותו, נאות לארח לחברה עמדי אף קבל עליו הטרח, לשכר עגלה למעננו ולהכין כל הדרוש לחפץ דרכנו; כי זה כחמש שנים התגורר בארץ הצבי וידע כל שביליה כשבילי עיר מולדתו.

בצאת השבת ישבתי עם רעי במרכבה לנסוע ירושלימה.

רעי ה׳... אהב להתהלל, כי יפי הטבע ונעימות השירה זרו לו, ולכן היה כלא רואה את יפי הפרדסים אשר משני עברי דרכנו, אך באמרי להרכב, כי יתנהל לאט, הרכין בראשו לאות כי הסכים לבקשתי, ואמנם לא יפלא הדבר— ויו גם אמת היתה בפיו, כי הדר התולדה לא יקח לבבו, כי אך עור ושתום האף מלידה ומבטן יעבור במקום נחמד כזה מבלי אשר יתאוה להמשיך זמן היותו שמה.

אם אמ־תי לתאר לפניך, קורא יקר, את המחזות ההם, והללתי רק את הודם ויפעתם; הן אין בכח עטי הדל לתאר את אילני הסרק הגדלים בארץ הצפון, אשר הזו עיני יום יום מעת הולדי, ואיך יתן דמות ותמונה ליפי התמרים, להוד הזית, להתאנה אשר זה חנטה פגיה, וליתר עצי עדן המכוסים עוד בפרחם המפיק ריח עדנים? ע״כ אפסח על כל אלה, ורק את זאת אגיד, כי בין יער־ תפוחי זהב, לימונים, אתרוגים, שקדים, רמונים, זיתים, אגוזים ותאנים עברתי, ועל כלם התנשאו תמ־ים מרהיבי עין בצמרותיהם, וכל אלה נמצאו תחת שמי טהר, שבם יאירו כוכבי נוגה וירח יקר, אשר הטיל קסם על כל המראה.

בקיץ תרע"ב חגגו בירושלים וביפו חג חצי היובל מעת שעלה ר' יהושע ברזילי לא"י. וקבוצת חבריו הסופרים החליטו להוציא לאור את ספוריו, והנה לפני הקוראים הקבץ הראשון. אנחנו בטוחים, כי כל בני ישראל יקבלוהו ברצון ויהי להם לענג ולתועלת, כי יש בספוריו הרבה זכרונות הסתוריים, ממה שעבר על הישוב וממה שסבלו אחינו החלוצים. וטוב יעשו אם יתנוהו גם בידי הצעירים, לטעת בלבם אהבה לכל קדשי אמתנו וביחוד לא"י.

ואת מחברם ר' יהושע ברזילי אנו מברכים, כי יוסיף לעבוד את עבודתו לציון ולספרותנו לארך ימים, והיה הקבץ הזה ראשון לקובצים רבים וחשובים שיבואו אחריהם.

בספוריו אין מוקדם ומאוחר: הן על חבת ציון, הוא מספר, שימיה כימי השמים על הארץ.

טבת, תרע"ג, יפו. **א. ז. רבינוביץ**

עד שנעשיתי בן עשרים ושבע. אז קרה לי מקרה חשוב מאד בחיי, שנוכחתי על ידו, כי חיי הפרט אינם שוים כלום וכי צריך אני להקדיש את עצמי להכלל; וכשמלאו לי שלשים שנה נתקתי את כל עסקי הגדולים בעצם ידי והחלטתי לנסוע לארץ ישראל.

באתי לארץ ישראל ביום ג' כ"ב סיון התרמ"ז ובשנה ההיא התחלתי לכתב ב„המליץ" על עניני א"י.

בשנת תרמ"ח ראיתי, כי דרושה התאחדות חזקה בין החובבים את ציון, שיתעסקו בכל לב בהרמת מצב הישוב, ואז נסעתי לרוסיה וישבתי שם כשנה ומחצה וביחד עם „אחד העם" עבדתי ביסוד אגדת „בני משה" וחברת התמיכה לאכרים ולאומנים שבא"י, שנתאשרה מטעם הממשלה באודיסה.

כל הזמן עבדתי על השבוני ולא חפצתי לקבל שום משרה בשכר, וממש את הלחם גזלתי מפי ומפי ב"ב להוצאות נסיעה ופורטו.

באודיסה יסדתי גם חברה של סטודנטים ללמוד ההסתוריה העברית.

בט"ז תשרי תרנ"א עליתי שוב לא"י. ובשנת תרנ"ג נתקבלתי לועד הפועל של חו"צ ביפו בתחילה בתוך מנהל הספריה ואח"כ בתור חבר ומזכיר לועד הפועל. ועבדתי אצל חו"צ שלש עשרה שנה, ואח"כ נתפטרתי ממשרתי, מפני שראיתי שאין הקופה המצמצמת של החברה יכולה למלא גם חלק קטן ממה שצריך היה למלאות, אילו השיגה ידה.

משנת תרנ"ד הייתי ארבע שנים עורך המכתבים מארץ ישראל, שהוציאה אגדת „בני משה" בשם „בית הלוי", ומר יהודה גרזובסקי היה עוזר לי בעבודה זו. השתתפתי כמעט בכל הפעולות החישובות שנעשו ע"י החובבים ואח"כ ע"י הציוניים בא"י. עבדתי לטובת הפועלים, לטובת בתי הספר, לשכלול המושבות, ליסוד בית העם והגמנסיה בירושלים והכרמל המזרחי.

בשנת תרנ"ט נשלחתי מטעם פקידות יק"א לרוסיה לקנות מאת חברי המושבה חידרה שישבו בחו"ל את חלקת אדמתם בשביל האכרים היושבים בא"י, ואז נסעתי על חשבוני הפרטי ועשיתי תעמולה לציוניות ולבנק, שעוד טרם יצא טיבו בעולם.

הייתי על הקונגרס התשיעי ודרשתי שם לטובת העבודה המעשית בא"י. עזרתי להוצאת „המלון" של בן־יהודה. ותמיד הייתי נכון לעשות כל מה שאפשר לי לטובת הישוב בא"י.

הספרות היתה גם כן כלי הפיץ בידי לעשות בה תעמולה לישוב א"י. השתתפתי ב„מליץ", ב„הצפירה", ה„צופה", „האור" לוחות „אחיאסף", לוחות לונץ, ה„עולם", „העמר" ה„שלוח", „המבשר" „היקב", ה„אסם" „יזרעאל" ועוד.

ע"ד תכונתו של ברזילי ותולדות ימיו הנני למסור פה את הדברים התמימים שכתב בעצמו:

נולדתי בעיר קְלֵיצְק ו' אלול תרט"ו לאבי ר' מאיר משה בן הרב ר' אלימלך אב"ד דלידא ולאמי מטלא רבקה בת הרב ר' משה יעקב אב"ד דקליצק. הורי מתיחסים על בעל „הפנים מאירות" ופרטי משפחתנו כתובים בספר „דעת קדושים" במשפחת איזנשטד המיוחסת לקדושי רוזינאי.

אבי היה מוסמך והורה הוראה, אבל לא רצה לקבל עליו רבנות. הוא היה מפורסם בתור איש עסקן ובעל שכל ישר והיו בוחרים בו לבורר או לדין ובעד עבודתו זו לא היה מקבל שכר, כי בכלל היה שונא בצע. אמי ידעה עברית ותלמוד והיתה מפורסמת בתור בעלת צדקה.

בן שלש וחצי, התחלתי ללמד ובהיותי בן שש התחלתי ללמוד תלמוד, ובאחת עשרה שנה קראתי כבר בספרי תשובות כמו „הקצות" ה„נתיבות" „שב שמעתתא", והבנתי על נקלה מה שקיאתי.

בן־שבע מתה עלי אמי, וע"פ גזרת הממשלה נאנסתי לבקר פעמים אחרות בשבוע את בית הספר מטעם הממשלה.

בן אחת עשרה קראתי עפ"י הצעת מורי בספר „כור עני" ואח"כ גם פרקים אחדים מ„אשמת שומרון" ומאז התחלתי לקרא בספרי השכלה.

כחצי שנה ישבתי באהזה אצל אחותי, והיער והנהר אשר שם השפיעו עלי והתחלתי אז לכתוב ספור, שתכנו היה התחדשות החיים המדיניים של עם ישראל בארץ ישראל, שע"ז הייתי חולם תדיר. ירושה היא לי מבית אבי ז"ל, שהיה בוכה בדמעות חמות בלילי הסדר ובכל שבת בהזכירו שם ירושלים.

בשנה השתים עשרה עברתי לוילנא ששם ישב אבי ישיבת קבע. שם שכרו לי מורה מוסמך להוראה לתלמוד וגם מורה לרוסית ולגרמנית ושאר הידיעות הכלליות.

נתפרסמתי בשם „עלוי" ועוד טרם מלאו לי י"ב שנה התחילו „לדבר בי נכבדות".

האספות המוקדמות שהיו בבית אבי על אדות הועידה, שנקראה בפטרבורג לרגלי מלשינות ברפמן ויתר עניני הכלל עשוני ללאמי נלהב.

בשנה החמש עשרה נכנסתי לגמנזיה בעיר ב. אך כאשר שמעתי, כי אבי חלה מצער, בשמעו את הדבר הזה, עזבתי את הגמנסיה.

אחרי חתונתי עסקתי במסחר, בקבלנות בבניני מסלת הברזל, בעסקי בנק והייתי חשוב מאד בכל הסביבה גם בעיני האצילים ובעיני ההמון שלהם. היה זמן שע"י התפרנסו מאות משפחות וכמובן רבן יהודיות. וכה עבר עלי הזמן

ר׳ יהושע ברזילי (איזנשטט)

ר׳ יהושע ב״ר מאיר משה ברזילי (איזנשטט) ידוע ומפורסם בתור סופר חובב ציון, מאז שהתחילה תנועת חבת ציון בצורתה החדשה — להושיב את נשמות ארצנו בידי יהודים — מסר ר׳ יהושע את עצמו כליל לרעיון הזה.

היו וישנם בתוכנו חובבים רבים. היו הרבה כוכבים נופלים, שנתלהבו רגע, נוצצו ונדעכו. ישנם חובבים שעוזרים לרעיון חבת ציון בנדבה, נדבת עבודה או נדבת כסף בשביל שיתשבו אחרים בא״י ויעבדו בה. זהו רעיון מזהיר, שכדאי לתמוך בו, לדעתם, אבל להם בעצמם נוח יותר לשבת בחוץ לארץ ולחלום ע״ד א״י. יש, כמובן, לכל אחד ואחד נימוקים שלו.

לא כן הוא ר׳ יהושע. חבתו לציון היא שלמה: „אילו שאלוני מן השמים— שם ברזילי את דבריו בפי החיל היהודי העני (בציורו „לקט״) במה אתה רוצה— או שתהא עשיר כרוטשילד בחוץ לארץ, או שתהיה עני בא״י ובניך יצטרכו לפרנס את עצמם בלקט, כי אז הייתי עונה: רבש״ע! יהיו בני מלקטים בשדות אחיהם בעמק יזרעאל ולא בעלי אוצרות בחוץ לארץ״. ודברים הללו אינם המצאה של דמיון צַיָר, אלא נובעים מעמק נשמתו של המספר. זוכרני את דבריו, שכתב לפני שנים רבות לאחד מידידיו בעלותו לא״י: „אני עולה לא״י, אם לא אמצא בה חיים, אכרה לי שם קבר״.

וחבתו זו נשקפת בכל מה שכתב. מלבד א״י אין לו כל ענין בעולם, אשר יקח את לבבו, ואפילו לזמן קצר. ועל כל מה שהוא כותב מתוח חִנָהּ של א״י. אין ר׳ יהושע יודע להקניט, לעקץ. כל יושבי א״י חביבים עליו, ורק לפעמים אתה מוצא בדבריו איזו תלונה קלה על איזה מעשים בלתי יפים, מוסר רך, דוחה בשמאל ובימין מקרב: הלא סוף, סוף, יושבי ארץ ישראל הם, ואיך אפשר שלא לחבבם?

הרגש הנעלה והטהור של ר׳ יהושע, הנשקף מתוך ספוריו, לוקח את הלב ומכפר על החטאים, שחטא באיזה מקומות נגד חקי האמנות של הזמן ההוה. יפים הם בעיני עמנו דברים שנכתבו ברגש חם באיזה סגנון שהוא, מדברים שכתובים באופן פלסתי, כביכול, כהומירוס בשעתו, אם הם קרים כשרץ.

התכן:

הוצאת חבר סופרים

כתבי
יהושע ברזילי
(איזנשטט)

לזכר חצי־היובל של עליתו לא"י.

יפו, א"י ✡ דפוס א. אתין ✡ התרע"ג